

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE NÜFUSUNDA MEYDANA GELEN
DEĞİŞİMLER VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seniye DOĞAN

BURSA, 2015

T.C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI**

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE NÜFUSUNDA MEYDANA GELEN
DEĞİŞİMLER VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI**

Seniye DOĞAN

Danışman

Doç. Dr. Emin ATASOY

BURSA, 2015

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim.

Seniye DOĞAN

01/04/2015

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Cumhuriyet Döneminde Türkiye Nüfusunda Meydana Gelen Değişimler Ve Okul Öncesi Eğitim Sistemine Yansımaları” adlı Yüksek Lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Seniye DOĞAN

Danışman
Doç. Dr. Emin ATASOY

İlköğretim A.B.D. Başkanı
Prof. Dr. Salih ÇEPNİ

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlköğretim Anabilim Dalı'nda 801030004 numaralı Seniye DOĞAN'ın hazırladığı "Cumhuriyet Döneminde Türkiye Nüfusunda Meydana Gelen Değişimler Ve Okul Öncesi Eğitim Sistemine Yansımaları" konulu Yüksek Lisans tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 01/04/2015 günü 10:00 – 12:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **(başarılı/başarısız)** olduğuna **(oybirliği/oy çokluğu)** ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç. Dr. Emin ATASOY
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Handan Asude BAŞAL
Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Aysan ŞENTÜRK
Uludağ Üniversitesi

ÖN SÖZ

Türkiye’de nüfus konusunda başlıca istatistik kaynak, resmi nüfus sayımlarıdır. Cumhuriyet döneminde Türk devletinin üzerinde önemle durduğu sosyal konulardan birisi de nüfus sorunu olmuştur. 1927 sayımından sonra, 1935’ten 1990’a kadar her beş yılda bir nüfus sayımı yapılmıştır. Sayımlara göre doğum ve ölüm oranları 1950’lerden itibaren giderek azalmıştır. Bebek ölümlerinin giderek azalmasının yanı sıra, okul öncesi eğitime devam eden öğrenci sayılarında artış kaydedilmiştir. Bu artış ile birlikte eğitim kurumları ve öğretmen sayılarındaki artışın da belirli düzeyde olduğu gözlemlenmektedir.

Bu çalışmada Cumhuriyet Döneminde Türkiye Nüfusunda meydana gelen değişimler ve okul öncesi eğitim sistemine olan yansımaları incelenmiştir.

Bu araştırmanın konusunun belirlenmesinde, oluşumunda ve tamamlanmasında her zaman destek veren, tez danışmanım değerli hocam Doç. Dr. Emin ATASOY’a; yardımlarını esirgemeyen sevgili arkadaşım Öğr. Gör. Seda VURAL’ a; bu çalışmanın yürütülmesinde bana destek veren aileme; deneyim, bilgi ve manevi desteğini hissettiğim, çalışmam süresince bana büyük sabır gösterip teşvik eden, beni yalnız bırakmayan sevgili eşim Arif DOĞAN’a teşekkür ederim.

Seniye DOĞAN

ÖZET

Yazar : Seniye DOĞAN

Üniversite : Uludağ Üniversitesi

Ana Bilim Dalı : İlköğretim Ana Bilim Dalı

Bilim Dalı :

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı : XVI + 135

Mezuniyet Tarihi : 01/04/2015

Tez : Cumhuriyet Döneminde Türkiye Nüfusunda Meydana Gelen Değişimler Ve Okul Öncesi Eğitim Sistemine Yansımaları

Danışmanı : Doç. Dr. Emin ATASOY

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE NÜFUSUNDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen zaman diliminde Türkiye nüfusunda meydana gelen nitel ve nicel değişimlerin okul öncesi eğitim sistemine yansımalarını ve sonuçlarını incelemektir. Bu çalışma, okul öncesi eğitim, nüfus ve nüfus değişimlerinin etkisi ve Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi nüfus yapısı ve okul öncesi eğitim başlıkları ile ele alınmıştır. Türkiye’de nüfus değişimleri konusunda başlıca istatistik kaynak ülkemizde yapılan resmi nüfus sayımlarıdır. 1927’de yapılan ilk nüfus sayımından günümüze kadar yapılan nüfus sayımlarında, doğurganlık hızında düşüş olsa bile çeşitli sağlık politikaları ve yaşam tarzının değişmesiyle ölüm sayılarının azalmasından dolayı ulusal nüfus azalan bir tempoyla da olsa artmaya devam etmiştir.

Ülkemizde 1960’lı yıllardan itibaren okul öncesi eğitim ile ilgili hem devlet yatırımları hem de bilimsel çalışmalar artmıştır. Bu yatırımlar ve çalışmalar neticesinde okul öncesi eğitim kurumları, öğretmen ve öğrenci sayılarında artışlar görülmüştür. Bu

artış 1980'li yıllarda belirginleşmeye başlamış, 2009-2010 eğitim öğretim yılında hem okul sayısı hem de okullaşma oranı bakımından en yüksek düzeye ulaşmıştır.

Sonuç olarak, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamında olmaması, tüm bölge ve illerimizde yeterince yaygınlaşmamış olması ve genelde ücretli olması sebebiyle ilköğretime nazaran istenen düzeye ulaşamadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet dönemi, okul öncesi eğitim, Türkiye nüfusu

ABSTRACT

Author	: Seniye DOĞAN
University	: Uludağ University
Field	: Primary Education
Branch	:
Degree Awarded	: Master
Page Number	: XVI + 135
Degree Date	: 01/04/2015
Thesis	: Transformations That Occur In The Population Of Turkey In The Republic Period And The Its Reflection To The Preschool Education System
Supervisor	: Asst. Prof. Emin ATASOY

TRANSFORMATIONS THAT OCCUR IN THE POPULATION OF TURKEY IN THE REPUBLIC PERIOD AND THE ITS REFLECTION TO THE PRESCHOOL EDUCATION SYSTEM

The purpose of this study, in time which is from the proclamation of the republic until today, to examine the qualitative and quantitative changes in Turkey's population's reflections and results on pre-school education system. In this study, is handled ; pre-school education, population and effects of population changes, the population structure and pre-school education in the Republican Era of Turkey. Formal censuses are the major statistic source about population changes in Turkey. According to censuses, from the first census in 1927 until today, even though decrease of fertility rate, due to the various health policies and lifestyle changes, the population increase continued.

In our country, both government investment and scientific studies about pre-school education has increased since the 1960s. As a result of these investments and studies, an increase in the number of pre-school education institutions, teachers and students were observed. This increase has started to become in 1980s and reached the

highest level in terms of number both school number and enrollment rate in 2009-2010 education year.

As a result, due to the pre-school education isn't in compulsory education's extent, isn't spread in all regions and provinces and it is also paid, pre-school education can't reach the desired level compared to primary education.

Keywords: Republic period, preschool education, population of Turkey

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖN SÖZ.....	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
1.1. Okul Öncesi Eğitim.....	2
1.1.1. Okul Öncesi Eğitim Nedir?	3
1.1.2. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Amaçları	6
1.1.3. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Önemi	9
1.1.4. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Kurumları.....	13
1.1.4.1. Kreş.....	14
1.1.4.2. Gündüz Bakımevleri.....	15
1.1.4.3. Anaokulları	15
1.1.4.4. Ana Sınıfları	16
1.1.4.5. Uygulama Sınıfları ve Anaokulları.....	16
1.1.5. Okul Öncesi Eğitim Düşüncesi ve Çocuk	17
1.1.6. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi	20
1.1.6.1. Türk Eğitim Tarihinde Çocuk Üzerine Görüşler	21
1.1.6.2. Cumhuriyet Döneminden Önce Okul Öncesi Eğitim Çalışmaları.....	23
1.1.6.3. Cumhuriyet Döneminde Okul Öncesi Eğitim Çalışmaları	24
1.1.6.3.1. Türkiye’de 1923-1950 Yılları Arasında Okul Öncesi Eğitim.....	24
1.1.6.3.2. Türkiye’de 1950-2012 Yılları Arasında Okul Öncesi Eğitim.....	27
1.1.6.3.3. Milli Eğitim Şuralarında Okul Öncesi Eğitim	31
1.1.6.3.4. Kalkınma Planlarında Okul Öncesi Eğitim.....	39
1.2. Nüfusun ve Nüfus Değişimlerinin Etkileri	41
1.2.1. Nüfusun Tanımı ve Önemi	42
1.2.2. Nüfus Kuramları.....	47
1.2.2.1. Malthus’un Nüfus Kuramı	48

1.2.2.2. Optimum Nüfus Kuramı	51
1.2.2.3. Demografik Değişim Kuramı	53
1.2.3. Nüfus Artışının Ekonomik Etkileri	56
1.2.3.1. Nüfus Artışının İşgücü ve İstihdam Üzerindeki Etkileri	56
1.2.3.2. Nüfus Artışının Gelirler Üzerindeki Etkileri	58
1.2.3.3. Nüfus Artışının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri.....	59
1.2.3.4. Nüfus Artışının Tarımsal Üretim ve Gıda Arzına Etkileri	59
1.2.3.5. Nüfus Artışıyla Oluşan Hızlı Kentleşme ve Yarattığı Sorunlar	60
1.2.3.6. Nüfus Artışının Kamu Harcamalarına Etkisi.....	63
1.2.3.7. Nüfus Artışı ve Eğitimin Finansmanı	64
1.3. Problem Durumu.....	66
1.4. Amaç	67
1.5. Önem	67
1.6. Tanımlar	68
BÖLÜM II: YÖNTEM	70
2.1. Araştırmanın Modeli	70
2.2. Verileri Toplama Araçları	70
BÖLÜM III: BULGULAR VE YORUM.....	71
3.1. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Öncesindeki Nüfus Yapısına Genel Bakış	71
3.2. Cumhuriyet Döneminde Türkiye Nüfusu	72
3.3. Türkiye’de Nüfus Sayımları	77
3.4. Türkiye’de Demografik Değişim Süreci.....	81
3.5. Türkiye’de Nüfusun Yapısı.....	83
3.5.1. Doğumlar ve Ölümler.....	83
3.5.1.1. Doğurganlık	86
3.5.1.2. Ölümlülük	87
3.5.1.3. Bebek Ölümlülüğü.....	88
3.5.2. Yaş ve Cinsiyet Dağılımı	90
3.5.3. Göçler	93
3.6. Türkiye’de Eğitim Durumu ve Okul Öncesi Okullaşma Durumu	94
3.6.1. Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları	95
3.6.1.1. Okul Öncesi Eğitimi Kurum Sayılarındaki Değişim.....	96
3.6.1.2. Okul Öncesi Eğitimi Öğrenci Sayılarındaki Değişim	98
3.6.2. Okul Öncesi Eğitim ve Öğretmen Sorunu.....	100

3.6.3. Okul Öncesi Eğitim Harcamaları Sorunu.....	102
3.7. Okul Öncesi Eğitimde Mevcut Durum Değerlendirmesi.....	103
BÖLÜM IV: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	108
4.1. Sonuç.....	108
4.2. Öneriler	116
KAYNAKÇA.....	119
EKLER.....	130
ÖZ GEÇMİŞ	134

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1.6.3.2.1. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimde Okul, Sınıf, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2011-2012)	31
Tablo 3.3.1. Türkiye Nüfusunun Yıllara Göre Artış Tablosu (1927-2014)	79
Tablo 3.5.1.1. Türkiye’de Doğum ve Ölüm Oranlarının Değişimi (1935-2012)	84
Tablo 3.5.1.2. Türkiye’de Doğum Sayıları ve Hızları (2001-2012)	85
Tablo 3.5.1.3.1. Türkiye’de Bebek Ölüm Hızı (1965-2012)	89
Tablo 3.5.1.3.2. Türkiye’de Bebek Ölüm Sayıları (2011-2012)	89
Tablo 3.5.2.1. Türkiye Nüfusunun Yaş ve Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı (2009-2013)	92
Tablo 3.6.1. Türkiye’de Eğitim-Doğurganlık İlişkisi (1999)	94
Tablo 3.6.1.1.1. Türkiye’de 1923-2012 Arası Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Değişim	97
Tablo 3.6.1.2.1. Türkiye’de 1923-2012 Arası Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitimi Öğrenci Sayısındaki Değişim	99
Tablo 3.6.2.1. Türkiye’de 1923-2012 Arası Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitimi Öğretmen Sayısındaki Değişim	100
Tablo 3.6.2.2. Türkiye’de 1923’ten 2012 Yılına Kadar Okul Öncesi Eğitimdeki Artış Oranları	102
Tablo 3.7.1.1. Türkiye’de 1985-2012 Arası Eğitim-Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı ve Tabloda Verilen Bir Önceki Döneme Göre Artış Oranları	104
Tablo 4.1.1. Türkiye’de Nüfus ve Okul Öncesi Eğitim Kurumları Değişimi, Kurumların Nüfusa Oranı ve Artış Oranı (1927-2010)	113

Tablo 4.1.2.	Türkiye’de Nüfus ve Okul Öncesi Öğrenci Sayıları Değişimi, Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı ve Artış Oranı (1927-2010)	114
Tablo 4.1.3.	Türkiye’de Nüfus ve Okul Öncesi Öğretmen Sayıları Değişimi, Öğretmen Sayısının Nüfusa Oranı ve Artış Oranı (1927-2010)	115
Tablo 4.1.4.	Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimde Yaşlara ve Cinsiyetlere Göre Okullaşma Oranları (2011-2012)	116

GRAFİKLER LİSTESİ

	Sayfa No
Grafik 3.3.1. Türkiye’de Cinsiyete Göre Nüfusun Yaş Dağılımı Piramidi (2013)	81
Grafik 4.1.1. Türkiye’de Toplam Doğurganlık Hızı (1935-2012)	111
Grafik 4.1.2. Türkiye’de Bebek Ölüm Hızı (1935-1975)	111
Grafik 4.1.3. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Kurumları Sayılarındaki Değişim (1923-2012)	112
Grafik 4.1.4. Türkiye’de Okul Öncesi Öğrenci Sayılarındaki Değişim (1923-2012)	113
Grafik 4.1.5. Türkiye’de Okul Öncesi Öğretmen Sayılarındaki Değişim (1923-2012)	114

KISALTMALAR LİSTESİ

- AÇEV: Anne Çocuk Eğitim Vakfı
DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
ERG: Eğitim Reformu Girişimi
GSMH : Gayri Safi Millî Hasıla
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
MEGEP: Mesleki Gelişim ve Eğitim Projesi
RG : Resmi Gazete
SGB: Strateji Geliştirme Bakanlığı
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu
TDH: Toplam Doğurganlık Hızı
TDK: Türk Dil Kurumu
TNSA: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜBİTAK: Türkiye Bilimsel ve Teknoloji Araştırma Kurumu
TÜSİAD: Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
TTKB : Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Nüfusun artması, yeni ihtiyaçların ortaya çıkması, toplumların yapılarında sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yönlerden gelişme ve değişimin gerçekleşmesi, bilim ve teknolojinin hızlı ilerlemesi, amaçlı, planlı, programlı ve örgütlü bir eğitim sistemine gereksinim doğurmuştur. Okul öncesi dönemi, çocuğun çevresini araştırmaya ve tanımaya başladığı, dış dünyayla iletişim kurmaya istekli, hayal gücünün kuvvetli ve sorgulayıcı olduğu, yaşadığı toplumun değer yargılarını ve kültürel yapı ve alışkanlıklarını kazanmaya başladığı, kişiliğinin temelini atıldığı bir evre oluşturmaktadır. Çocuğun doğumdan ilköğretime başlayıncaya kadar olan tüm yaşantılarını içeren okul öncesi eğitim, insan yaşamının temelini oluşturmaktadır. Bu dönemdeki yaşantılar çocuğun gelecekte nasıl biri olacağı konusunda büyük ölçüde belirleyicidir. Çünkü okul öncesi dönem, çocuğun gelişmesinin en hızlı ve öğrenme kapasitesinin en yüksek olduğu dönemlerden biridir.

Eğitim sistemi, devlet yönetimi ve ekonominin gereksinim duyduğu kaliteli nüfusu yetiştiren temel kaynaktır. Nitekim eğitim seviyesi yüksek, kaliteli bir nüfus, en olumsuz koşullarda bile kalkınmayı gerçekleştirebilmektedir. Devlet yöneticileri açısından nüfusunun eğitim düzeyinin bilinmesi oldukça önemlidir. Hangi alanda daha çok insana gereksinim duyulduğu incelenmek istendiği zaman, o ülkenin okuryazarlık oranının bilinmesi gerekmektedir. Erken çocukluk eğitimi olarak da değerlendirilen okul öncesi eğitim, çocuğun doğumundan ilköğretime başladığı güne kadar geçirdiği 0-6 yaşları kapsamına alan ve çocukların tüm gelişim alanlarını toplumun kültürel değerleri paralelinde gerçekleştirmeye çalışan ve yaratıcılığını geliştiren bir eğitim dönemidir. Cumhuriyet döneminde, okul öncesi eğitimden faydalanan öğrenci, öğretmen ve eğitim veren kurumların sayısında yıllara göre gittikçe artan bir sayısal gelişme olmuştur.

Okul öncesi eğitimde öğrenci sayılarındaki artış özellikle 1960'lı yıllardan itibaren başlamış ve bu artış bugün de devam etmektedir. Öğretmen sayılarında da 1923 yılından 2009 yılına kadar geçen zamanda belli düzeylerde de olsa giderek artan bir sayısal gelişme kaydedilmiştir. Bu artış günümüze kadar devam etmiştir. Okul öncesi eğitim

1923 yılından başlayarak nüfustaki hareketliliklere bağlı olarak gelişim göstermiş, her ne kadar doğurganlık hızında düşüş kaydedilmiş olsa da, çeşitli sağlık politikaları ve yaşam tarzının giderek değişmesiyle çocuk ölüm oranlarında da günümüze kadar süregelen bir düşüş yaşanmıştır. Okul öncesi eğitimde ise öğrenci sayıları özellikle 1980’li yıllardan itibaren önemli bir artış göstermiştir. Cumhuriyet döneminde Türkiye nüfusunda oluşan değişimler ve okul öncesi sistemine yansımalarının değerlendirildiği bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra çalışmanın ikinci bölümünde okul öncesi eğitimle ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde nüfus ve nüfus değişimlerinin etkileri başlığı altında, nüfusla ilgili tanımlar, kuramlar ve nüfus artışının ekonomik etkileri incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise Türkiye’de Cumhuriyet dönemi nüfus yapısı ve okul öncesi eğitimde Cumhuriyet döneminden günümüze kadar Türkiye nüfusu; doğumlar, ölümler, yaş ve cinsiyet dağılımı ile göçler bağlamında ele alınmış ve okul öncesi okullaşma durumuyla etkileşimler tartışmaya açılmıştır.

1.1. Okul Öncesi Eğitim

Toplumların varlığını sürdürmede ve gelişmesini sağlamada önemli etkenlerden biri eğitimidir. Eğitim, özel ve kamu kurumlarının çağın ihtiyaçlarına göre şekillenmesinde ve yeni gelişmelere uyum sağlamada ve kalitenin artmasında önemli bir faktördür (Sönmez, 2003). Eğitim, toplumdaki düzeni, sosyal, politik ve kültürel değerleri bireylere benimseterek ortak bir toplum kültürü oluşturmak ve bu kültüre bağlı olarak ortak davranışların oluşmasını sağlamaktadır. Eğitim, her toplumda üzerinde oldukça sık konuşulan ve önem verilen bir kurum olmuştur. Dünya tarihine bakıldığında eğitimin her toplumda farklı özellik ve uygulamalarla var olduğu görülmektedir. Sosyoloji disiplini de eğitim kurumu üzerinde çalışmalar oldukça fazladır. Bu önemli kurumun insanın sosyalleşmesi üzerindeki etkisi yıllarca araştırma konusu olmuştur. Araştırmalar göstermiştir ki eğitim, yaşamın belli bölümlerine sıkıştırılamamış, yaşam boyunca devam etmiştir.

Genç kuşakların topluma ve insanlığa yararlı bir biçimde yetişmeleri için onlara zihin ve beden gücü, sorumluluk duygusu ve toplum yaşamına uyum kazandırma amacıyla yapılan etkinliklerin tümü (Güleryüz, 2001) olan eğitim, “bireyin davranışlarında kendi deneyimi yoluyla istenilen değişmeyi oluşturma sürecidir” (Ertürk, 1975). Eğitim, insan davranışlarında oluşması beklenen değişimler ya da yeni davranışlardır. Eğitim sonunda insanda geliştirilebilecek ve kazandırılacak davranışlar;

bilişsel alan davranışları, bilginin edinilmesi ve uygulanmasına ilişkindir ve zihinsel yeteneklerle ilgilidir. İnsanın toplum içerisinde kendisine etkili ve eylemli bir yer bulabilmesinin en önemli koşulu eğitimidir. Eğitim bir anlamda kişinin kazandırdıklarını anlatır, bazen de öğrenim karşılığında kullanılmaktadır. Eğitilecek kitleyi içerecek biçimde kullanıldığı gibi eğitimin aracını gösterecek biçimde de kullanılabilir (Başaran, 1987).

Eğitim, bir etkinlik olarak insanlıkla beraber başlamıştır. Her aile çocuğunu ilk şekillendiren, ona yaşama kurallarını ve birey olmasını öğreten bir informal eğitim kurumu olarak işlevini sürdürmektedir (Hesapçıoğlu, 1992). Nüfusun artması, yeni gereksinimlerin ortaya çıkması, toplumların yapılarında sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yönlerden gelişme ve değişimin gerçekleşmesi, bilim ve teknolojinin hızlı ilerlemesi, amaçlı, planlı, programlı ve örgütlü bir eğitime gereksinim doğurmuştur. Okul öncesi dönem de, çocuğun çevresini araştırmaya ve tanımaya başladığı, dış dünyayla iletişim kurmaya istekli, hayal gücünün kuvvetli ve sorgulayıcı olduğu, yaşadığı toplumun değer yargılarını ve kültürel yapı ve alışkanlıklarını kazanmaya başladığı, kişiliğinin temelini atıldığı bir evre olmaktadır. Bu süreçte bilgilerin nasıl öğretileceğine ait yöntemler önem kazanmaktadır. Bu dönemde çocuklara, neden-sonuç ilişkilerini kurabilen, sorunları tanımlayıp çözümler üretebilen; yaratıcılıklarını kullanarak, yaşayarak ve kendisini keşfetmesine olanak sağlayan öğrenme ortamları hazırlamak oldukça önemlidir (Kefi, vd., 2013).

1.1.1. Okul Öncesi Eğitim Nedir?

İnsanın gelişimi doğum öncesi dönemden başlayarak yaşamın sonlanmasına kadar devam eden uzun bir süreci kapsamaktadır. Her dönemin bilinen özellikleri olmakla birlikte sosyal, psikolojik ve fizyolojik unsurların etkisi ile bu dönemler her insanda farklı biçimlerde de gözlenebilmektedir. Ancak okul öncesi olarak adlandırılan 0-6 yaş grubunu kapsayan dönem çocuğun kendini ve dış dünyayı tanımaya başlaması bir diğer ifade ile öğrenmenin başlaması olarak nitelendirildiğinden kişilik oluşumu, temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazanılması açısından büyük öneme sahiptir. Çocuk bu edinimleri kendi kendine geliştiremeyeceğinden başkalarının desteğine ihtiyaç duymaktadır. Eğitimin ise böyle bir ihtiyaçtan doğduğu söylenebilir (Senemoğlu, 1997). Sağlıklı gelişim için okul öncesi eğitimin bu dönemin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmesi bir gerekliliktir.

Okul öncesi dönem çocuğun doğumundan okul çağına kadar geçen yaklaşık 6 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Okul öncesi eğitimin genel ve temel amacı; 0-6 yaş grubunda yer alan çocukların bilimsel gerçekler doğrultusunda bakım, barınma ve korunma ihtiyaçlarını gidermeye çalışmak; bedensel, ruhsal, zihinsel ve toplumsal olarak gelişmelerini sağlamak; sağlık ve beslenmeleri konusunda gerekli her türlü önlemi almak, bu konudaki etkinlikleri planlı, sürekli ve sistemli olarak sürdürmek ve okula hazırlanmalarını sağlamaktır (Tos, 2001).

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde okul öncesi eğitim; “Doğumdan zorunlu eğitim yaşına kadar çocukların gelişim özellikleri, kişisel ayrılıkları ve yetenekleri göz önünde bulundurularak onların bedensel duygusal ve toplumsal gelişmelerine yardım etmek amacıyla aileler ve birtakım kurumlar tarafından uygulanan eğitim” ve “okul öncesi çağında bulunan küçük çocuklara özellikle yuvalarda, anaokullarında ya da ana sınıflarında kişisel anlıklarının gelişmesi, toplumsal alışkanlıklar kazanmaları ve sorun çözme yeteneklerini arttırmaları için verilen eğitim” olarak tanımlanmaktadır (Eğitim Terimleri Sözlüğü,2014).

Bir başka tanıma göre okul öncesi eğitimi, 0-6 yaş grubu çocukların bireysel özelliklerine ve gelişimsel düzeylerine uygun, zengin uyarıcı çevre olanakları sağlayan, onların gelişimlerini toplumun kültürel değerleri doğrultusunda en iyi şekilde yönlendiren bir eğitim sürecidir (Öztürk, 2010). Şahin’e göre okul öncesi eğitim, 0-72 ay grubundaki çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin uyarıcı çevre imkânları sağlayan, onların bedensel, duygusal ve sosyal yönden gelişmelerini destekleyen, kendilerini toplumun kültürel değerleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren ve ilköğretime hazırlayan temel eğitim bütünlüğü içerisinde yer alan bir eğitim sürecidir (Şahin, 2005).

Okul öncesi dönem, insan hayatının temelini oluşturur. Bu nedenle, okul öncesi dönemde çocuğun hangi şartlar altında yetiştirildiği önemlidir. Çocuğun sevgi, şefkat ve güven dolu bir ailede büyümesi, ihtiyaçlarının karşılanması onun sağlıklı bir gelişim gösterebilmesini sağlar. Aynı zamanda çocuğun, zengin uyarıcıların olduğu, onu fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden destekleyecek bir ortama ihtiyacı vardır. “Okul öncesi eğitim kurumunda çocuklara bedensel, zihinsel, dil, duygusal-sosyal gelişimlerini destekleyen birçok uyarıcılar sunulmaktadır” (Şahin, 2005) Okul öncesi eğitim, sunduğu ortam ile çocuğun kişiliğinin, duygu dünyasının, sosyal çevresinin, değer ve inanışlarının

dengeli bir şekilde oluşmasına ve biçimlenmesine yardımcı olmaktadır. Çocukların hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını geliştirmekte ve Türkçeyi doğru ve düzgün konuşmalarını sağlamaktadır. “Okul öncesi eğitim, çocuğun çok yönlü gelişimini sağladığı, onun bedensel, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişimine katkıda bulunduğu için önemli bir gelişim dönemidir” (Savaş, 2006).

Okul öncesi eğitim, adından da anlaşılacağı üzere, çocukları ilköğretime hazırlayan bir eğitim kademesidir. Çocuğun, ilk doğal eğitim kurumu olan aileden edindiği bilgi, tutum ve davranışlar, ailelerin sosyoekonomik ve kültürel düzeylerine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durum çocuğun ilköğretimden başlayarak tüm örgün eğitim kurumlarında eğitim fırsat ve imkanlarından yeterince yararlanmalarında dengesizlik meydana getirebilmektedir. Oysa her bireyin, ülkedeki eğitim fırsat ve imkanlarından eşit olarak yararlanmaları esastır. Her bir çocuğun ailesinin sosyoekonomik ve kültürel düzeyinin yükseltilmesi en temel hedef olarak düşünülse de, bunun başarılmasının imkansızlığı ortadadır. O nedenle çocukları okul öncesi dönemden başlayarak, ilköğretime hazırlayacak aile sıcaklığında bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu ihtiyaç da okul öncesi eğitim kurumlarının doğmasına kaynaklık etmiştir (Tos, 2001).

Ülkemizde okul öncesi eğitim, Milli Eğitim Temel Kanunu ile tanımlanmıştır. Buna göre okul öncesi eğitim: “Mecburi öğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini ihtiva eden, bu yaş grubundaki çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak, onları ilköğretime hazırlamak, şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak, sistemli ve elverişli bir yetişme ortamı sağlamak, kabiliyetlerinin gelişmesine yardım etmek amaçlarına yönelik, ilköğretim bütünlüğü içinde yer alan bir eğitim devresidir” (Çoban ve Nacar, 2006).

Çocuğun doğumdan ilköğretime başlayıncaya kadar olan tüm yaşantılarını içeren okul öncesi eğitim, insan yaşamının temelini oluşturmaktadır. Bu dönemdeki yaşantılar çocuğun gelecekte nasıl biri olacağı konusunda büyük ölçüde belirleyicidir. Çünkü okul öncesi dönem, çocuğun gelişmesinin en hızlı ve öğrenme kapasitesinin en yüksek olduğu dönemlerden biridir (Oktay, 1999). Sonuç olarak okul öncesi eğitim 0-6 yaş arasındaki çocukların bedenen, ruhen ve zihinsel olarak sağlıklı gelişmelerini, farklı sosyal çevrelerden gelen çocukları ortak bir çatı altında buluşturmak amacıyla sistemli olarak verilen eğitimidir.

1.1.2. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Amaçları

Çocuk ilk defa, okul yaşamına başladığında, hayatındaki önemli yetişkinlerle arasındaki ilişkinin etkilerini taşıyarak yeni bir ortama girmektedir. En önemli ilişki anne babasıyla olan ilişkisidir. Okula gelene kadar bir benlik edinmiş olmaktadır. Bu benlik öğretmenler ve akranlarıyla yaşayacağı deneyimlerden de etkilenmektedir (Humphreys, 1998). Burada okul öncesi kurumunun amacı, çocuğun aileden getirdiği olumlu tutum ve davranışları pekiştirerek sürdürmek, varsa olumsuzlukları da gidermektir. Okul öncesi eğitim kurumu bu amacı yerine getirirken çocuğu, önceden belirlenmiş bu kalıplarla şekillendirmekten daha çok, çocukta var olan potansiyel yetenekleri açığa çıkarmayı ve geliştirmeyi hedeflemektedir.

Montessori’ye göre, eğitimin ilk amacı, çocuğun özgürleştirilmesidir. Yetişkinin karşılaştığı ilk sorun, doğrudan doğruya çocuğun varlığıyla ilgilenmek, ikincisi de olgunluğa doğru ilerlerken ona gerekli yardımı sağlamaktır. Bunun anlamı, çocuğun gelişimi için elverişli bir çevre sağlanması gerektiğidir. Engeller asgariye indirilmeli ve çocuğun enerjilerini geliştirecek faaliyetler için gerekli ortamlar oluşturulmalıdır (Montessori, 1997). Çocuk için önemli bir ortam olan okul öncesi eğitim kurumu, çocuğun ailesi dışında karşılaştığı, planlı denetimli ve kurallı eğitimin ilk basamağıdır (Humphreys, 1998).

Okul öncesi eğitimin amacı; çocuğa, yaşadığı toplum yapısında alacağı yeri ve yükleneceği sorumlulukları öğretmek; kendisi ve çevresi ile barışık, mutlu, kendi yeteneklerinin farkına varan, üretici, öz güvenini kazanmış bireyler yetiştirmek ile birlikte çocuğu, bilinçli olarak belli bir program çerçevesinde kişiliğini zedeleyecek davranışlardan uzaklaştırmaktır (Korkmaz, 1998).

Okul öncesi eğitim, mecburi ilköğretim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsamakta ve isteğe bağlı olmaktadır (madde 19). Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak (Milli Eğitim Temel Kanunu),

- a) Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak;
- b) Onları ilköğretime hazırlamak;

- c) Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak;
- d) Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır (madde 20).

Okul öncesi eğitimde 37-66 ay arasındaki çocukların anaokulunda veya uygulama sınıflarında, 48-66 ay arasındaki çocukların ise ana sınıflarında eğitim almaları sağlanır (MEB, 2014). Okul öncesi eğitim kurumları, bağımsız anaokulları olarak kurulabileceği gibi, gerekli görülen yerlerde ilköğretim okuluna bağlı ana sınıfları halinde veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak da açılabilir. Okul öncesi eğitim kurumlarının nerelerde ve hangi önceliklere göre açılacağı, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanacak bir yönetmelik ile düzenlenmektedir (madde 21).

Bu amaçlar doğrultusunda okul öncesi eğitimin temel ilkeleri şu şekilde sıralanmaktadır (MEB, Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği):

- a) Çocukların bedensel, bilişsel, duygusal, sosyal, kültürel, dil ve hareket gibi çok yönlü gelişimlerini destekleyecek eğitim ortamı hazırlanır.
- b) Eğitim etkinlikleri düzenlenirken; çocukların yaşları, gelişim özellikleri, öğrenme hızları, ilgileri, gereksinimleri ile okulun ve çevrenin imkânları dikkate alınır.
- c) Çocukların; beslenme, uyku, öz bakım becerileri, doğru ve sağlıklı temel alışkanlıklar kazanmalarının yanında doğa sevgisiyle çevreye duyarlı olmaları da sağlanır.
- d) Eğitim etkinlikleri; çocukların, sevgi, saygı, iş birliği, katılımcılık, sorumluluk, yardımlaşma ve paylaşma duygularını geliştirici nitelikte olur.
- e) Eğitim, sevgi ve şefkat anlayışı içinde yürütülür. Çocuklara eşit davranılır ve bireysel özellikler göz önünde bulundurulur. Çocukların öz güvenlerini kazanmaları için ceza, baskı uygulanmaz ve kısıtlamalara yer verilmez.
- f) Eğitim etkinliklerinin değerlendirilmesinde belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı tespit edilir. Plânlama yapılırken bu sonuçlar dikkate alınır.

g) Çocukların kendilerini ifade ederken; Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarına öncelikle önem verilir.

h) Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı hazırlanması için çaba gösterilir.

ı) Oyun, çocuklar için en uygun öğrenme yöntemi olarak uygulanır.

j) Eğitim programı hazırlanırken ailelerin ve içinde bulunulan çevrenin özellikleri dikkate alınır, ailenin eğitime etkin katılımı sağlanır.

k) Çocuğun gelişimi ve okul öncesi eğitim programı düzenli olarak değerlendirilir.

Çeşitli ülkelere baktığımızda; Almanya’da okul öncesi eğitimin gerçek amacı çocuğun toplumun sorumlu bir üyesi olarak gelişmesine yardım etmektir. Danimarka’da okul öncesi eğitimin amacı çocuklara güvenli ve uyarıcı bir ortam hazırlamaktır. İspanya’da çocuğun kişiliğinin sağlıklı bir şekilde gelişmesi amaçlanmıştır. Avusturya’da okul öncesi eğitim kurumlarının amacı, 3-6 yaş çocuklarının bedensel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimini sağlamak ve anne baba eğitimini tamamlamaktır. Fransa’da asıl amaç, yetersiz koşullarda bulunan ve annesi çalışan çocukların ilkokula hazırlanmalarına yardımcı olmak ve özel eğitim gerektiren çocukların erken teşhis ve tedavisini sağlayabilmektir. Danimarka’da okul öncesi eğitimin amacı ise, çocuklara güvenli ve uyarıcı bir ortam hazırlamaktır. Portekiz’de okul öncesi eğitimin resmi amaçları, çocuğun anaokulunu farklı öğrenme yaşantılarını edinebileceği bir yer olarak kabul etmesini sağlamak, vatandaşlık eğitimi ve sorumluluğu ile kültürel çoğunluğa saygı duymayı kazandırmak, bilişsel gelişime yardımcı olmak ve öğrenme alışkanlıklarını geliştirmek, duygusal denge gelişimini desteklemek, problemleri çocuklara rehberlik etmek, eğitsel sürece ailelerin katılımını sağlamaktır. Finlandiya’da eğitimin kabul edilen genel amacı, nüfus içinde eşitliği sağlamak ve tüm genç insanlara sosyal gelişimi için gerekli bilgi ve beceriyi kazandırmaktır (Oktay, 2005).

Tüm çocuklar aynı gelişim aşamalarından geçmekle birlikte gelişim hızı çocuktan çocuğa, yaşanılan ortamın kültürüne, çevrenin sunduğu olanaklara göre farklılık gösterebilmektedir. Çocuğun yaşa bağlı olarak göstermiş olduğu gelişim özelliklerinin bilinmesi sağlıklı bir gelişim sürecinin sağlanması ve bu sürecin izlenmesi açısından önemlidir (Tos, 2001).

Dünya Uluslararası Okul Öncesi Eğitimi Örgütü'nün (OMEP) uzun süre başkanlığını yapan Mialaret, okul öncesi eğitimin evrensel amaçlarını şu şekilde açıklamıştır (MEGEP, 2011):

Toplumsal Amaçlar;

- a) Çocuğun kendi yaşlılarıyla bir arada olmasının sağlanması,
- b) Anne ile çocuğun aynı ortamda bulundurulması,
- c) Çalışan annelerin çocuklarına bakılması,
- d) Her çocuğa eşit eğitim olanaklarının sağlanması ve onların bireysel gelişimlerine katkıda bulunulması,
- e) Çocukların birbirleriyle ve başkalarıyla ilişki içinde bulunarak sosyalleşmelerine katkıda bulunulması.

Eğitici Amaçlar;

- a) Çocuğun duyu organlarının eğitilmesi,
- b) Çocukta çevre bilincinin ve duyarlılığının artırılması,
- c) Çocuğa toplumda kabul gören davranışların kazandırılması.

Gelişimsel Amaçlar;

- a) Çocuğun doğal gelişiminin desteklenmesi,
- b) Çocuğun gelişim düzeyi, hızı ve özelliklerine uygun yaşam deneyimlerinin sağlanması.

1.1.3. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimin Önemi

Sağlıklı ve istenilen davranışlara sahip çocuklar yetiştirmek için onların gelişim özellikleri ve bu özellikler doğrultusunda ihtiyaçlarının neler olduğu bilinmelidir. Çocukların özellikleri bilinmeden verilen eğitim, güç olmanın yanında tamamen tesadüflere kaldığı için hata yapılmasına, istemeyerek de olsa çocukların zarar görmesine yol açabilmektedir. Özellikle çocukların, temel eğitimine başlayıncaya kadar geçirdikleri birçok kritik dönemi içine alan ve gelişim hızlarının çok yüksek olduğu okul öncesi dönem, bu bakımdan daha da önem taşımaktadır (Çoban ve Nacar, 2006).

Öğrenmenin doğumla başladığı ve erken yaşlardaki öğrenmenin sonraki yaşlardaki öğrenmeye temel oluşturduğu bilinmektedir. Bu nedenle temel eğitimin de doğumla başlaması gerektiği düşünülmektedir. Beyinle ilgili yapılan araştırmalar doğuma kadar en az olgunlaşmış organın beyin olduğunu; yaşamın ilk yılında hızlı bir şekilde büyümeye ve gelişmeye devam ettiğini göstermiştir (Güleryüz, 2001).

Araştırmalar, gelişen beyin için diğer kişiler ve nesnelere etkileşimde bulunmanın, proteinler, yağlar ve vitaminler gibi yaşamsal bir besin ögesi olduğunu ve yaşantılardaki farklılığın, beyin farklı yollarla gelişmesine neden olabileceğini göstermiştir (Şen, 2007). Beyin hücrelerine eşlik eden sinir bağlantıları, özel durumlar dışında genel olarak altı yaşına kadar gerçekleşmektedir. Bu nedenle erken yaşlarda çocuğa sağlanan olanakların beyin gelişimi üzerindeki etkisi uzun süreli olmaktadır. Çocuk ilkökula başladığında gelişiminin büyük bir kısmı tamamlanmaktadır. Örgün eğitim yaşı çocuğun öğrenme gereksinimlerine eğilmek için çok geç olduğundan yaşam boyu sürecek olan öğrenmenin temeli okul öncesi dönemde atılmalıdır (Tezcan, 1997).

Çocuk Hakları Evrensel Bildirgesi'nde dünyaya gelen tüm çocukların, eşit hak ve fırsatlarla yaşamlarını sürdürme haklarının bulunduğu açıkça ifade edilmektedir (Varış, 1978). Ancak; günümüzde pek çok çocuk eşit olmayan koşullarla yaşama başlamakta ve yaşamlarını bu şekilde sürdürmektedir. Sosyoekonomik düzeyi düşük ve daha elverişsiz çevrelerde büyüyen çocukların erken yaşlarda eğitilip, uyarılmalarının onların ilerideki başarılarında destekleyici etkisi olduğu bilinmektedir. Bunun için çocuğun çevresinin desteklenmesi ve uyarıcı bakımından zenginleştirilmesi çok önemlidir. Koşullardaki bu eşitsizlikler okul öncesi eğitimi gerekli kılan toplumsal bir olgudur (Açıkgöz, 2003). Okul öncesi eğitim ile yoksulluk, sosyal eşitsizlik gibi faktörlerden dolayı diğer çocuklardan dezavantajlı olarak kabul edilen çocuklara daha iyi bir başlangıç olanağı vererek bu eşitsizliğin giderilmesine yardımcı olmaktadır.

Okul öncesi eğitim sayesinde sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olan çocuğun sosyal-psikolojik, bilişsel gelişimindeki gecikmeler önlenmekte, böylelikle dezavantajlı çocuklar da ilkökula diğer çocuklarla eşit koşullarda başlama olanağı verilmiş olmaktadır. Türkiye'de de okul öncesi eğitimin amaçlarından biri, yetersiz ev şartları olan çocuklara destek vermek, diğeri ise onları ilkökula hazırlamaktır. Bütün bunlar dikkate alındığında okul öncesi eğitim kurumları yetersiz şartlarda büyüyen çocuklara fırsatlar sunmak için son derece önemli kabul edilmektedir (Bayhan ve San Artan, 2004).

Okul öncesi eğitim kurumları, çocuğun sağlıklı gelişimi için gerekli olan fiziki ve sosyal çevreyi sağlamaktadır. Çocuklar okul öncesi eğitim kurumlarında, akran grupları içerisinde kendini tanımayı, kendini kabul ettirecek güç ve becerileri geliştirmeyi ve birlikte yaşama kurallarını öğrenmektedirler. Akran grupları, çocuğun yaşantısını doldurmakta ve doyumunu sağlamaktadır. Bu imkanlar çocuğun bedenini kullanma, oyun oynama, merakını giderme, hayalini açığa vurma ve bağımsızlığını kazanma gibi temel gereksinimlerini de karşılamaktadır (Şen, 2007).

“Okul öncesi eğitim kurumlarında çocuk, daha okula başlamadan renkleri ayırt etmeyi, büyüklük-küçüklük, uzunluk-kısalık, nitelik ve nicelik kavramlarını yaş düzeylerine uygun olarak öğrenmektedir. Öğretmenin anlattıklarını, okuduklarını dinlemeyi ve dinlediklerini anlatabilme yeteneğini geliştirmektedir. Ayrıca, doğa olaylarını gözlemlemeyi, bir konuda karara varmayı, şarkı söylemeyi, resim yapmayı öğrenmektedir. Bütün bu etkinlikler çocuğun ilköğretim eğitiminin temelini oluşturmaktadır” (Taner ve Başal, 2005).

Çocuk, bir okul öncesi eğitimi kurumunda yaşlılarıyla ilişkiye girerek birlikte yaşamayı, yemek yemeyi, uyumayı ve birlikte oynamayı öğrenmektedir. Dolayısıyla, başkalarının özgürlüğünden haberdar olmaktadır. ”Ben” ve “başkası” kavramlarının bilincine vararak yardımlaşma ve işbirliği duygusunu geliştirmektedir (Başal, 2005).

Okul öncesi kurumları, çocuğa bilgi aktarmaktan çok, çocuğun içinde var olan yeteneklerin serpilip gelişmesine yardımcı olmaktadır. Çocuk bu kurumlarda en iyi oyun ortamını bulur, işbirliğini geliştirir, yaşlılarıyla ilişkiye girerek birlikte yaşamayı öğrenir. Ana sınıfları ya da diğer okul öncesi eğitim kurumları aynı zamanda kuralları en etkili bir biçimde öğretebilen bir kurumdur (Turaşlı, 2007). Çocuk burada kendi hakkını korurken, paylaşmayı ve başkalarının özgürlüğünü zedelememeyi öğrenir. Araştırmalar, okul öncesi kurumda eğitim görerek ilkokula başlayan çocukların, bu eğitimi göremeyenlere oranla daha katılımcı, girişken, uyumlu olduğunu göstermektedir. Böylelikle okul öncesi eğitiminin önemi katkısı özellikle çocuk ilköğretime başladığı zaman kendini göstermektedir (Yavuzer, 2009).

0-6 yaşlarda verilen eğitimin, çocuğun yeteneklerinin gelişmesinde de çok önemli payı bulunmaktadır. Okul öncesindeki dil gelişimi, çocuğun çevresiyle olan iletişim ve etkileşiminden büyük ölçüde etkilenmekte ve onun gelişmesinin, kavrayışının ve zihin

kapasitesinin sınırını da belirlemektedir. Çoğunlukla ilk yıllardaki sosyoekonomik çevre ve yaşam ayrıcalıkları, ileri yıllarda zeka ve gelişme ayrıcalıkları olarak ortaya çıkmaktadır (Özden, 2003). Bu yönden, sosyoekonomik ve kültür seviyeleri farklı ailelerde büyüyen çocuklar arasında meydana gelen eğitim ayrıcalıklarını asgari düzeye indirmek ve toplumumuzun her kesimindeki çocuklara daha iyi gelişim ve yeteneklerini en üst düzeyde geliştirme olanakları yaratmak okul öncesi eğitiminin önemini artırmaktadır.

Okul öncesi eğitiminin bireylerin gelecek yaşantısını olumlu yönde etkilediği araştırmalarla kanıtlandıkça tüm dünyada okul öncesi eğitim kurumları önem kazanmaya başlamıştır (Başal, 2005). Ülkeden ülkeye toplumsal ve kültürel nedenlerden dolayı okul öncesi eğitime duyulan gereksinim farklılık gösterse de, tüm ülkeler için geçerli birçok ortak neden bulunmaktadır. Bu nedenler şu şekilde sıralanmaktadır (Bayhan ve Artan, 2004);

- a) Geniş aileden, çekirdek aileye dönüşen aile yapısı.
- b) Köyden kente gelişle birlikte akraba ve yakınlarının çocuk bakımı ile ilgili desteğinin azalması.
- c) Kadınların artan eğitim düzeyi ve bununla birlikte evin dışında çalışma fırsatlarının artması.
- d) Kültürel eşitsizliklerin, eğitimde fırsat eşitliğini engelleyici yönünün dengelenmesi.
- e) Özellikle şehirleşme ile birlikte artan sınırlı mekanlara sahip apartman tipi yaşama geçilmesi, böylece çocukların yaşlıları ile birlikte bulunmalarının ve hareket imkanlarının büyük ölçüde sınırlandırılması.
- f) Ailelerin, çocuklarının eğitiminde bazı yetersizliklerinin bulunduğunu fark etmeleri.
- g) Çocuk psikologlarının araştırmalarından ortaya çıkan sağlık ve büyüme ile ilgili bilgi ve fikirler.

1.1.4. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Çocukların bir kurumsal yapı aracılığıyla bakılıp eğitilmesi çalışmaları okul öncesi eğitim kurumlarının ilk örneklerini oluşturmaktadır (Güleryüz, 2001). Bu kurumların ortaya çıkmasında toplumlarda çocuk algısının değişmesiyle, çocuğun bir birey olarak görülmeye başlanmasının etkisi olduğu gibi, sanayileşmenin sonucu ortaya çıkan yeni aile tipinin ve kadının çalışma hayatına aktif olarak katılma zorunluluğunun da büyük etkisi bulunmaktadır. Okul çağına kadar ailesinin bakım ve gözetiminde yetiştirilen çocuklar, toplumsal yapı ve algı değişmesi sonucu, önemli ölçüde aile kurumunun görev ve işlevini devralmak üzere oluşturulan okul öncesi eğitim-öğretim kurumlarına teslim edilmeye başlanmıştır (Oğuzkan ve Oral, 1997).

Okul öncesi eğitim kurumlarının ilk örnekleri çocukların bakımı, beslenmesi ve korunması ihtiyacını karşılamaya dönük olarak, 0-6 yaş arasındaki çocukların tüm gelişimlerini, sağlıklı ve düzenli koşullar içinde, toplumun kültürel özellikleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendirmeyi hedeflemiştir. Bu kurumlar, çocuklarda temel işlevi eğitim olan uzman eğitici kadroya sahip, zamanla, çocuklarda sağlam bir kişiliğin, işlek bir zekanın, sosyal duyarlılığın temellerini atan sosyal kuruluşlar haline dönüşmüşlerdir (Yavuzer, 2009).

Okul öncesi çağdaki çocukların bir kurumda bakılıp eğitilmesi en eski okul öncesi eğitim uygulamalarındandır. Zamanla bu kurumlar, örgün eğitimin ilk basamağı olan ilköğretime hazırlık anlamında temel eğitimin ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Bu kurumların gelişmesi sürecinde, örgün eğitimin diğer kademelerinde olduğundan çok daha fazla okul-aile işbirliği söz konusudur (Tos, 2001). Aileler sıklıkla (veli toplantısı, okula çağırılma gibi) okul ve yöneticilerle irtibat halinde okulun ve çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya dönük çaba sarf etmektedirler. Bu yaklaşımda okulun programının uygulamasına, okulun uygun gördüğü ve istediği şekilde ailesinin yardım etmesi esastır. Eğitim uygulamalarında, kurumda çocuğun geçirdiği süre temel alınır. Bu uygulamalarda çocuğun tüm gelişimini sağlamak ve desteklemek temel amaçtır (Poyraz ve Dere, 2001). Türkiye’de özel ve resmi kuruluşlar tarafından açılan Milli Eğitim Bakanlığı veya Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunun ilgili organları tarafından takip edilen çeşitli kurumlar vardır. Bu kurumlar Milli Eğitim Bakanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun ilgili birimleri tarafından denetlenirler

(Akçay, 2006). Türkiye’de okul öncesi eğitimin verildiği başlıca kurumlar şunlardır (Yıldırım, 2008);

a) Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumları:

- Bağımsız anaokulları (36–66 aylık çocuklara yönelik),
- İlköğretim bünyesindeki ana sınıfları (48–66 aylık çocuklara yönelik),
- Kız meslek liseleri bünyesindeki uygulama anaokulları ve ana sınıfları,

b) Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı okul öncesi eğitim kurumları:

- Çocuk yuvaları,
- Kreşler,
- Çocuk evleri,

c) Üniversitelerin bünyelerindeki okul öncesi eğitim kurumları,

d) Çalışma Bakanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumları,

e) Vakıf, dernek ve kooperatiflere bağlı okul öncesi eğitim kurumlarıdır.

Kurumların isimleri hizmetlerden kimin sorumlu olduğuna bağlı olarak değişmektedir. Eğer bir kurum Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı ya da onun tarafından kontrol ediliyor ve 3-6/4-6 yaş grubuna hizmet veriyorsa anaokulu adını almakta ancak aynı yaş grubuna hizmet veren bir okul Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna ait ya da ona bağlı ise Çocuk Bakım evi adını almaktadır (Akçay, 2006).

1.1.4.1. Kreş

Süt çağı (0-36) çocuklarının sağlıklı bakımlarını üstlenen; çalışan annelere hizmet götüren kurumlara kreş denir. Bu kurumlar, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na bağlı olarak çalışırlar (Oğuzkan ve Oral, 1997). Genelde çalışan anneler için açılan ve günde yaklaşık on saat hizmet veren kurumlardır. Bu kurumlarda 0-36 ay çocuklar için uygulanan programların genel amacı, bu yaş grubundaki çocukların sağlıklı bakım, beslenme ve ruhsal gelişimlerine katkıda bulunmaktır. 22781 sayılı Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ve Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkındaki Yönetmeliğe (RG. Tarihi: 08.10.1996, RG Sayısı: 22781) göre açılan kreş ve gündüz

bakım evlerinde grubundaki çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal gelişimlerini sağlamak, onlara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak üzere gerekli faaliyetleri bir plan dahilinde, eğitim, bakım ve temizliklerinin sağlık kurallarına uygun, sevgi ve ilgiye dayalı bir ortamda yerine getirilmesine yükümlü olan grup sorumlusu aşağıdaki niteliklere sahip olmak zorundadır (madde 12);

a) Yüksek öğrenim kurumlarının Sosyal Hizmet, Psikoloji, Çocuk Gelişimi, Okul Öncesi Eğitimi, Anaokulu Öğretmenliği, Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman yetiştiren alanlarında lisans veya ön lisans mezunu olmak,

b) Bu bölüm mezunlarının bulunamaması durumunda, kız meslek liselerinin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümü mezunu olmak,

c) 0-2 yaş grubundaki çocuklar için hemşire unvanına sahip kişiler de görevlendirilebilir.

1.1.4.2. Gündüz Bakımevleri

Gündüz Bakımevi, doğumdan zorunlu okul yaşına kadar çocukların bakım ve güvenliklerini sağlayan kurumdur. Sosyal Güvenlik Kurumu Kreş ve Gündüz Bakımevleri İşletme Usul ve Esaslarına göre kreş ve gündüz bakımevi; “13–66 ay arasındaki çocuklarının fiziksel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişmelerine yardımcı olduğu ve bakıldığı kreş ve gündüz bakımevlerini” ifade etmektedir (T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Kreş ve Gündüz Bakımevleri İşletme Usul ve Esasları). Bu kurum Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu’na bağlı olarak çalışır. Bu kurum daha çok çocuğun sağlıklı büyümesini amaç edinir. Kreş ve Gündüz Bakımevleri, 0-6 yaş grubundaki çocukların bakımlarını gerçekleştirmek amacıyla kurulan ve sunduğu hizmetler karşılığında ücret alan yatılı olmayan sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Yasada, Sosyal Hizmetlere bağlı kurumlar Çocuk Yuvaları ve Kreş ve Gündüz Bakımevleri şeklinde belirlenmiş olmakla birlikte; uygulamada bu kurumlar Çocuk Evi, Çocuk Yuvası, Çocuk Kulübü vb. adlarla da ifade edilmektedir (Şahin, 2005).

1.1.4.3. Anaokulları

36-66 aylık çocukların eğitimleri amacıyla açılan Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okul öncesi eğitim kurumudur (MEB, Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği). Anaokuluna başlamak için 3-4 yaş uygun bir yaş olmasına rağmen bireysel

farklılıklar bulunabilir. Çocuğun gelişimsel olarak belli bir düzeyde olması gerekmektedir. Kendini ifade etmeli, tuvalet eğitimini tamamlamış olmalıdır (Erginer, 2006).

Anaokulunun asıl gayesi çocukta; içinde bulunduğu duruma uygun davranışları geliştirmektir. Anaokulları, aile eğitiminin devamını sağlayan kurumlardır. Bu kurumda, çocuğun bakımı ve korunmasına olduğu kadar, sosyal ve zihinsel gelişimine de ağırlık verilmektedir. Bu etkinlikler aracılığıyla çocuğun sosyal yaşamın ve okulun beklentilerine cevap verebilecek kişilik özelliklerini ve öğrenme becerisini elde etmesi istenir. Anaokulu etkinlikleri sabah ve öğleden sonra değişik çocuk gruplarına hizmet verilecek şekilde planlanabilirler (Akçay, 2006).

Türkiye de bulunan anaokulları üç grupta toplanmaktadır. Bunlar (Savaş, 2006);

Özel Türk Anaokulu: 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na göre açılan 3-6 yaş arası çocuklara eğitim veren kurumlardır.

Özel Yabancı Anaokulu: 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na göre yabancı uyruklular tarafından 3-6 yaş arası çocuklara eğitim veren kurumlardır.

Özel Azınlık Anaokulu: 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na göre açılan, azınlık vatandaşların 3-6 yaş çocuklarına eğitim veren kurumlardır.

1.1.4.4. Ana Sınıfları

48-66 ay arası çocukların eğitimleri amacıyla ilköğretim okullarında açılan sınıflardır. Özellikle geri sosyoekonomik çevre koşullarından gelen, okul yaşamının beklentilerine ayak uydurabilecek bir gelişim düzeyine ulaştırma amacıyla açılmaktadırlar (Oktay, 1999).

1.1.4.5. Uygulama Sınıfları ve Anaokulları

36-66 ay çocuklarının eğitimi amacıyla açılan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı diğer öğretim kurumları bünyesindeki okul öncesi eğitim kurumları olup genelde Kız Meslek Liselerinin bünyesinde, çocuk gelişimi ve bakımı, meslek dalı öğrencilerinin uygulama yapmaları amacıyla açılmaktadırlar (Akçay, 2006).

1.1.5. Okul Öncesi Eğitim Düşüncesi ve Çocuk

Okul öncesi çağındaki çocukların eğitimi yeni bir fikir değildir. Bu dönemdeki çocukların eğitimi hemen her ileri toplumda tarihin çok eski devirlerinde başlamıştır (Özgür, 1956). Bu bağlamda aşağıda Mısır, Çin, Hint, İran, İsrail ve Yunan medeniyetlerinin eski devirdeki okul öncesi dönem (0-6 yaş) çocuklarına yönelik eğitim anlayışlarına kısaca değinilmiştir.

Mısır medeniyetinde çocuk terbiyesine büyük önem verilmekteydi. Okul öncesi dönemi kapsayan, bir yaşından dört yaşına kadar geçen devir *akıllı küçük* ismi ile tavsif olunurdu. Her anne çocuğunu üç sene boyunca emzirirdi. Elbise giymeyen çocuklar gayet sade gıdalarla beslenirlerdi. Beşinci yaşla beraber çocukluk devri başlar. Bu devirde çocuğa hususi elbiseler giydirilerek okula başlatılırdı. Çocuğun terbiyesinden ev ve okul sorumluydu. Çocuğun terbiyesiyle evde en esaslı uğraşan baba olmuştur. Çocukların öldürülmesi ve doğmadan önce düşürülmesi nadir görülen durumlardır (Fikret, 1934).

Çinlilerin kutsal kitaplarında doğumdan ölünceye kadar insanın tahsil ve terbiyesinin düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çocuk dünyaya gelir gelmez peder astrologlara müracaat edilir ve çocuğun geleceği hakkında bilgi toplanırdı. Çocuk terbiyesinde dayak ve itaat önemli bir yer tutmuştur; kızan ebeveyn, çocuğun ağzından burnundan kan gelecek şekilde dövse bile çocuğun itaat gösterip ebeveynlerine kızmaması gerektiği belirtilmektedir (Tezcan, 1997). Çinliler kız çocuklarından ziyade erkek çocukların terbiyesini daha fazla önemserlerdi. Çocuk on yaşına kadar temel eğitimini evde alırdı. Altı yaşına gelen çocuğa sayılar ve dört coğrafi mevsim anlatılırdı. Yedi yaşına gelen kız ve erkek çocuklar aynı şeyin üzerine oturamazlar ve beraber yemek yemezlerdi (Fikret, 1934).

Hint uygarlığında ise aile terbiyesine büyük önem verilmekteydi. Çocuk doğarken ve isim verilirken tören yapılırdı. Ebeveyn kız çocuklarını evleninceye kadar evde terbiye ederdi. Erkek çocukları ise okul dönemine kadar ev terbiyesi alırlardı. Altı yaşına gelen çocuk okula gönderilirdi. İlk okula başlama döneminde daha çok çocukların kelime ve harfleri ezberlemeleri sağlanırdı (Fikret, 1934).

İranlılar için de çocuk yetiştirmek önemli bir konu olmuştur. Çok çocukluluk teşvik edilir, en çok çocuğu olan aileler kral tarafından ödüllendirilirdi. Çocuk beş yaşına kadar annenin eğitimi doğrultusunda büyürdü. Bu yaşa kadar baba çocuğunu görmekten

çekinirdi. Herodot'a göre bunun sebebi, çocuğun ölme olasılığına karşı babanın acı çekmemesi içindir. Çocuk dünyaya geldikten sonra, astrologlara müracaat edilir ve geleceği belirlendikten sonra, çocuğa isim verilir. Ev terbiyesinde, gelenekler önemli rol oynardı. Yedi yaşına kadar çocuklar dövülmezdi. Yedi yaşından itibaren çocukların ebeveynlere itaati tam ve kesin olmalıydı (Fikret, 1934).

İsraillilerde dünyaya gelen çocuğun terbiyesi ailede verilir, hayatta kullanacağı her işi küçüklüğünden itibaren annesinden ve babasından görür ve öğrenirdi. Musevilerde aile terbiyesi çok sert ve ciddi idi. Terbiyede daha çok korkutma ve dayak kullanılırdı. Yaşamın ilk senelerinde çocuğun terbiyesinden daha çok anne sorumluydu. Anne onlara Allah'ın emirlerini öğretir ve halkın nazarında kabul gören adetleri ve ahlaki kuralları kazandırmaya çalışırdı (Fikret, 1934).

Yunan Medeniyetinde çocuk eğitimi ile ilgili düşünceler M.Ö. 400 yılına kadar uzanır. Antik Yunan düşünürlerinden Plato (M.Ö. 427-347) Republic (Cumhuriyet) adlı eserinde erken yaşlardaki eğitimin önemine dikkat çekmiştir (Poyraz ve Dere, 2003). Aristo (384-322), çocukların yetiştirilmesinde nelere dikkat edilmesi konusunu, onlara ilk zamanlar hangi gıdaların iyi geleceğini açıklamış ve ilk çocukluk çağlarında çocuklardan iş yapmalarının istenmemesi gerektiğini, çocuklara yaptırılan işlerin onun gelişimini engelleyebileceğini vurgulamıştır. Çocuklara iş yerine eğlendirici etkinliklerin yaptırılabilceğini söylemiştir (Koçer, 1980).

Romalı hatip Marcus Fabius Quintilianus (M.S.35-96), okul yaşamında bedensel cezaya karşı çıkmış ve eğitimin yedi yaşından önce başlatılmasının uygun olacağını savunmuştur. Eğitimin çocuğun gelişimine uygun olarak oyun içerisinde verilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Oğuzkan ve Oral, 1997). Avrupa'da Kilise 13. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar toplum hayatı üzerinde oldukça egemen olmuş, çocuğa gereken önem verilmemiştir (Oğuzkan, 2003). Çocuklar çok sıkı bir disiplin altına alınarak çocukların bütün arzu ve isteklerine set çekilmesi, devrin eğitimcilerinin temel özelliği olmuştur. Çocuklara sadece din alanında bazı bilgiler verilmiştir. Eğlence ve oyun gibi etkinliklerle çocukların meşgul olmaları günah sayılmıştır (Özgür, 1956).

Bunun yanı sıra 12. yüzyılda bebeklerin günah içinde doğduğuna dair inanç çocukların masumiyetine inanan görüşlere baskın çıkmıştır (Heywood, 2005). 15. yüzyılda Rönesans ve 16. yüzyılda Reform hareketleri sonucunda kilisenin gücü azalmış

insanın değer kazanmasıyla, çocuk-aile kavramları önem kazanmaya başlamıştır. Buna rağmen Batı toplumunda 17. yüzyıla kadar çocuk eğitiminde son derece katı kurallar uygulanmıştır. Çocukluk dönemi yaşamın ayrı bir dönemi olarak düşünülmemiştir. 17. yüzyıldan itibaren çok nadir de olsa bazı eğitimci ve düşünürler çocukla ilgili tutumlarını değiştirmeye başlamışlardır (Poyraz ve Dere, 2001).

17. yüzyılda Port-Royal'daki bir takım eğitimciler çocukların dikkate değer olduklarını ve yaşamın onların eğitimine adanması gerektiğini söylemişler bireyin anlaşılmasına ve yardıma muhtaç olduğunu öne sürmüşlerdir (Heywood, 2005). Moravyalı terbiyecisi Comenius büyük bir eserinde çocukluk çağını normal gelişme çağı olarak kabul etmiş ve aile içinde takip edilmek üzere bir program çizmiştir. Özellikle bu dönemin hususi bir eğitim devresi olduğuna işaret etmiştir (Özgür, 1956). Orta çağ Avrupa'sında doktorlar bile beş yaşından küçük çocukların sağlıkla ilgili problemlerini ebelere bırakmışlardır. Bu durumun nedeni bu yaştaki çocuklara yardımcı olamayacaklarını düşünmeleridir. 18. Yüzyılda bir tıp doktoru olan James Cadogon, küçük çocukların bakımsızlıktan öldüklerini belirtmiş, annelere yönelik çocuk bakımı ve beslenmesi hususunda bilgi vermiştir (Aral vd., 2002).

18. yüzyıl düşünürlerinin çocukluk hakkındaki görüşlerinde günümüz anlayışına çok yaklaştıkları görülür. Bu düşünürler, çocukların kusurlu yetişkinler değil, önemli birer varlık olduklarını öne sürmüşlerdir. 18. Yüzyılda çocuklarla ilgili düşüncelerin değişmesinde John Locke'nin *Thoughts Concerning Education* (Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler, 1693) adlı eserinin önemli bir etken olduğu belirtilmektedir. Locke'un, çocukları, *tabula rasa* (boş levha) olarak ele alması çocukluk imgesine olumlu bir katkıda bulunmuştur. Çocuklara eski zamanlarda, çok ender biçimde şefkatle yaklaşılmıştır (Heywood, 2005).

Çocukluğun yeniden yapılanması konusunda 18. yüzyılın ana figürü Jean Jacques Rousseau olmuştur (Heywood, 2005). Rousseau, *Emile* adlı eseri ile, çocuk terbiyesine dair mevcut düşünceleri temelinden sarsmıştır. Ona göre çocuk saf ve temiz doğar, daha sonraları toplumun olumsuz etkileriyle yanlışlara sürüklenir. Anaokullarında izlenen bazı kurallara Rousseau'da rastlamak mümkündür. Sözelimi, Rousseau kontrol altına alınmış çevrede ve hürriyet içinde çocukların geliştirilmesini şart görür. Yine Rousseau'ya göre çocuk toplumdaki uzak bir yerde bir bütün olarak bir bakıcı veya ana baba tarafından eğitilmelidir (Özgür, 1956).

Friedric Frobel, Johann Pestalozzi, Maria Montessori, Jean Piaget, Arnold Gesell ve A. S. Neill Rousseau'nun entelektüel mirasçıları olup çocukluk psikolojisinin yetişkinlerden temel biçimde farklı olduğu ve kendi içinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır (Postman, 1995). Pestalozzi, eğitimin doğuştan başladığına inanmaktaydı. Terbiyenin çocuğu şahsiyet bakımından geliştirebileceğini savunan Pestalozzi; çocuk eğitiminde eşyanın kendisini çocuklara gösterilmesi gerektiğini istediğinden anaokulları tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Ona göre çocuk eşyaya dair bir takım sözler dinlemekten ziyade eşyanın kendisini görür ve yoklarsa daha iyi öğrenir (Özgür, 1956).

Pestalozzi'nin öğrencisi olan Frobel okul öncesi eğitimin kurucusudur. Frobel'e göre çocuk doğuştan itibaren kendi mahiyetine göre tanınmalı; en iyi şekilde muamele görmeli ve yeteneklerini her yönlü, serbest olarak kullanabilmelidir. Çocuk, serbest olarak faal olmalı, serbest olarak hareket etmeli ve serbest olarak öğrenmelidir (Aytaç, 1995)

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyıl modern çocukluk anlayışının oluştuğu dönemler olarak gösterilmektedir (Heywood, 2005). Bu dönemin bütün çocukluk tartışmalarında Sigmund Freud ve John Dewey'in söylemleri önemli rol oynamıştır. Onlara göre benliği ve bireyselliği, benlik denetimiyle ilgili kapasiteye bakıp geliştirmesi gereken erkek ya da kız öğrenci olarak çocuğun, hazlarının doyurulması sonraya bırakılmalı ve mantıksal düşüncesi geliştirilerek yaşamlarının bilgisi yetişkinlerin denetimi altında olmalıdır (Postman, 1995). Yine Dewey'e göre eğitim çocuğun ilgi alanları dikkate alınarak geliştirilmelidir. Bu süreç ve uygulama çocuğun sınıf içindeki çalışması ile deneyimini birlikte götürme olanağını sağlamalıdır. Okul küçük sosyal bir birim olarak örgütlenmeli, öğretmen ise öğrencilerle birlikte çalışan bir rehber olmalıdır (Tos, 2001).

1.1.6. Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Türk toplumunda günümüz açısından çocuk eğitimi eğitim uygulamalarının kökü, Türk tarihinin bilinen en eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. Çocukların ve gençlerin toplumsallaştırılıp eğitilmesinde toplumun töresi önemli olsa da eski Türklerde, genellikle cinsiyet farkı gözetmeden büyük bir çocuk sevgisi var olmuştur (Akyüz, 2009) İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası Türk toplumunda çocuk eğitimi ve okul öncesi eğitim aşağıda kısaca değerlendirilmiştir.

1.1.6.1. Türk Eğitim Tarihinde Çocuk Üzerine Görüşler

Hunlar göçebe bir yaşantıyı benimseyen bir toplum olarak çocuk yetiştirmeye yönelik değerler eğitimine damgasını vurmuştur. Çocuklar iyi bir asker olarak yetiştirilmesinin yanında doğum ve ad verme günleri de büyük törenlerle kutlanırdı. Eski Türklerde ve Hunlarda çocuk sahibi olmak çok arzulanırdı. Çocuksuz ailelerin itibarı düşüktü. Erkek ve kızlar arasında genellikle fark gözetilmezdi. Oğlanı yetiştirmek babanın, kızı yetiştirmek ise ananın görevi idi (Akyüz, 2009).

Göktürklerde de Hunlara benzer olarak çocuk eğitimi törelere uygun olarak yapılmıştır. Yerleşik hayata geçen Uygurlar ise Türk eğitim tarihinde kendi özelliklerini ortaya koymuşlardır. Uygurlarda yerleşik hayat nedeniyle, planlı ve örgün eğitim – öğretim sağlandı. Bilginin yazı kanalıyla geçmesiyle sözlü töre bilgisi de aşıldı. Çocuğun öncelikle iyi bir öğrenim görmesi gerektiği, iyi yetişen çocuğun da en üst makamlarda görev alabileceği düşünülmüştür. Ayrıca çocuğun anne babasının bilgi ve becerileri ışığında yetiştiği, onları örnek aldıkları çeşitli atasözlerinde belirtilmektedir (Akyüz, 2009) .

İslamiyet sonrası Türk devletleri olan Karahanlılar, Selçuklar ve Osmanlı devletinde yetişen çocuk sağlığı ve eğitimi alanında çeşitli görüşleriyle halka yön göstermiş olan düşünürlerin başında, Farabi, İbn-i Sina, Gazan Mahmut Han, Gazali gelmektedir (Poyraz ve Dere, 2003).

Karahanlı devleti döneminde hizmet veren düşünürlerden Farabi, İbn-i Sina ve Kaşgarlı Mahmut çocuk eğitimi üzerine önemli görüşler belirtmişlerdir. Farabi (870-950) Türk ve İslam bilginlerinin, eğitime yönelik düşüncelerinde, öğütlerinde, dini inanç ve uygulamalarının ağır bastığı bilinmektedir. Türk eğitim tarihinde ilk olarak doğrudan eğitimle ilgili görüşler ortaya koyan Farabi, çocukta zihnin deneyler yolu ile gelişeceğini ve eğitimde kolaydan zora gidilmesi ilkesini savunmuş ve beş duyunun önemini vurgulamıştır. Çocukların, karar verme yeteneği güçlü ve sorumluluk duygusuna sahip olarak yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Disiplinde ise ne sert ne yumuşak olmalı, ılımlı bir yol izlenmesi gerektiğini savunmuştur. Çocuk, sözle ikna edilmezse zora başvurulabileceği şeklinde görüş bildirmiştir (Oktay, 2005).

İbn-i Sina çocuğun sütten kesilir kesilmez, (kötü huylar edinmeden) eğitime başlanması gerektiğini belirtmektedir. Çocuğun ilk eğitiminin ahlak eğitimi olduğunu,

çocuğu kötü iş ve arkadaşlardan uzaklaştırıp iyi arkadaşlarla oynamasını sağlamanın, onu iyi davranışlara teşvik edeceğini vurgulamaktadır. İbn-i Sina'nın görüşleri yeni eğitim denilen ve 18. yüzyıldan, özellikle Rousseau'dan beri gelişen görüşlerle karşılaştırılınca aralarında önemli benzerlikler olduğu görülür. İbn-i Sina, hangi sınıf ve statüde olursa olsun her çocuğun eğitilmesini isteyerek demokratik bir görüş ileri sürmüştür ve bu yeni eğitimin de temel ilkelerinden biridir (Akyüz, 2009).

İbn-i Sina, çocuğun okul içinde kendi yaşıt ve arkadaşlarıyla eğitilmesinin önemini belirterek, pedagoji ve psikoloji biliminin son bulgularına uygun bir görüş belirtmiş olmaktadır. Böylece İbn-i Sina, okulun çocuğun doğal bir ortamı olduğunu ve kişiliğinin gelişmesinde çok önemli bir yeri olduğunu 20. yüzyıl eğitimcileri olan Dewey, Alain, Durkheim gibi düşünürlerden daha önce ortaya koymuştur (Tezcan, 1997).

İbn-i Sina, öğretmenin çocuğu tanıması ve onun yeteneklerini fark etmesi gerektiğini ileri sürmekle Rousseau'dan önce çok önemli bir pedagojik ilkeyi ortaya atmış, çocuklar arasında bireysel farklılıkları görmüş ve bunların göz önünde tutulmasını istemiştir. İbn-i Sina, çocuğun zevk ve ilgilerinin genel eğitim ve meslek eğitiminde göz önünde tutulmasını istemekle yeni eğitimin çok önem verdiği *çocuğun ilgisi* konusunu da işlemiştir. İbn-i Sina, daha kendisi çocukken oyunun çocuğun normal bir faaliyeti olduğunu öne sürmekle yeni eğitimin önemli ilkelerinden birini dile getirmektedir (Akyüz, 2009).

Kaşgarlı Mahmut (1072-1074) dönemin örgün eğitim kurumlarına ilişkin bilgi vermeyip aile içinde çocuğun bakımı, yetiştirilmesi üzerinde durmaktadır. Çocuğun beşikte yatırılması, tuvalet ihtiyacının giderilmesi çocuk eğitiminde kullanılan kelimeler ve çocuk oyunlarına dair bilgilere Divan'da değinmiştir. Selçuklular döneminin önemli düşünürlerinden biri olan Gazali'nin (1058-1111) üzerinde önemle durduğu konulardan biri çocuk eğitimidir. Eğitimin en elverişli devresinin çocukluk çağı olduğunu, çocukların her türlü eğitime müsait olarak dünyaya geldiklerini, onların kalplerinin hayrı da şerri de kabule elverişli olarak yaratıldığını, anne ve babaların onları istedikleri doğrultuda yetiştirebileceklerini belirtir (Varış, 1978).

Gazali'ye göre çocuklar dünyaya geldiklerinde boş ve işlenmeye uygun bir levha gibidirler. Gazali, çocuk eğitimi üzerinde özellikle ahlaki eğitim üzerinde hassasiyetle durmuş ve çocuğun çeşitli alanlarda nasıl eğitilebileceği konusunda görüşler ileri

sürmüştür. Bu alanları; sofrada, mükafat ve ceza, beden eğitimi, toplum adabı, okul eğitimi şeklinde sınıflandırıp açıklamıştır (Akyüz, 2009).

1.1.6.2. Cumhuriyet Döneminden Önce Okul Öncesi Eğitim Çalışmaları

Karahanlılar'dan beri var olan Sıbyan Mektepleri adı verilen kurumların açılmasıyla aslında okul öncesi eğitimin temelini teşkil eden anaokullarının temelleri atılmıştır (Kantarcioglu, 1974) Çünkü bu şekilde eğitimden küçük çocukların faydalanması sağlanmıştır. Fatih Sultan Mehmet, Eyüp Ayasofya medreselerinde, sıbyan mektebi muallimi olacaklar için, genel medreselerden farklı bir program öngörmüştür. Bu şekilde öğretmen yetiştirme programlarında alanın özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Fatih'in çizdiği yol kendisinden sonra terk edilmiş olsa da böyle bir programın açılmış olması çocuk pedagojisi açısından önemli bir başlangıçtır (Aral vd., 2002).

İlköğretim zorunluluğu ile ilgili ilk girişim II. Mahmut'un 1824'de yayınladığı bir fermanıdır (Akyüz, 2009); "Herkes dinini bilecek, geçim yolunu seçecek, türlü işlerle uğraşacaktır. Oysa analar babalar kendi günahlarına çocukları da ortak edip cahil bırakmakta, üç beş kuruş için yavrularını çirak vermeyi yeğlemektedirler. Günahlarının cezasını öbür dünyada göreceklere. Bu bir yana, maazallah cahil yığınların giderek çoğalması, düşkünlüğümüze sebep olagelmıştır. Genç yaşlı esnaf, rençper, herkesin hemen okumaya sarılması kaçınılmazdır" II. Mahmut'un bu fermanına göre, 5-6 yaşına gelmiş çocukların belli bir eğitim almaları gerekmektedir. Bu çocukların önce eğitimleri sağlanacak ve buluş çağına geldikten sonra çalışmalarına izin verilecekti. Bu fermana uymayan veliler ise cezalandırılacaktı. Ancak çalışması zorunlu olan çocuklar için haftada iki gün okula gitmeleri şartıyla çalışmalarına müsaade edilecekti (Berker, 1945).

Nisan 1847'de ilköğretim ve öğretmenleri hakkında bir Talimatname yayınlanmıştır. Bu talimatname, resmi makamların, ilkokul çocukları, öğretmenleri ve eğitimine olan geleneksel bakışları değiştirmiştir. Resmi makamların eğitimin daha çok *dünyevileşmesi* gerektiği görüşüne inandıklarını ortaya koymaktadır (Akyüz, 2009).

1869 yılı Türk eğitim tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Maarif Nazırı Saffet Paşa (1814-1883), Maarif-Umumiye Nizamnamesini yürürlüğe koyarak; "ilim ve maarif, sanatın ve tekniğin ve bunlarda toplumun gelişmesini sağlar. Fakat bizde uygulamalı okullar yoktur. Fende ve sanatta beceriklilerin yetişeceği kurumlar bulunmadığından

ekonomimiz sıkıntılar çekmektedir” görüşü bu nizamnameyle ortaya atılmıştır. 1860’lardan itibaren eğitimciler, yazarlar, aile, okul ve eğitim üzerinde geleneksel görüşlerden farklı düşünceler ileri sürmeye başlamışlardır. Böylece hiç değilse yazılı belgelerde çocuk, kendisine, doğasına, gelişip eğitilmesine saygı duyulması ve önemle ele alınması gereken bir varlık olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Akyüz, 2009).

1870’de Darülmuallimat’ı (kız öğretmen okulu) bir söylevle açan Saffet Paşa “Kadınlar, yaratılışları gereği her türlü saygıya lâyık oldukları gibi, eğitim öğrenim görmelerine de özen göstermek gerekir. Çünkü bir çocuk beşikten okula başlayınca dek yalnızca annesinin eğitiminin altındadır ve bu süre içinde çocukların zihnini meşgul edecek bir şey olmadığından duydukları zihinlerine yerleşir. Bu nedenle annelerin çocuk eğitiminde büyük bir payı olduğu açıktır.” diyerek aslında aile temelli okul öncesi eğitimin önemine değinmiştir (Akyüz, 1999). Osmanlı’da ilk anaokulların açılması bu görüşlerin doğal bir sonucudur.

Türkiye’de okul öncesi eğitim kurumlarının İmparatorluğun diğer illerinde açılışı II. Meşrutiyetin (23 Temmuz 1908) hemen öncesine rastlamasına rağmen, okul öncesine dönük yasal düzenlemelerin, kurumsal ve fikrîsel gelişmelerin büyük bölümü II. Meşrutiyet döneminde oluşmuştur (Akyüz, 2009). Dolayısıyla, Türkiye’de okul öncesi eğitimin başlangıcının II. Meşrutiyet yılları olduğu kabul edilmektedir.

1.1.6.3. Cumhuriyet Döneminde Okul Öncesi Eğitim Çalışmaları

Cumhuriyet dönemindeki okul öncesi eğitim çalışmaları 1923-1950 ve 1950-2012 yılları itibarıyla değerlendirilecektir.

1.1.6.3.1. Türkiye’de 1923-1950 Yılları Arasında Okul Öncesi Eğitim

Cumhuriyetin kuruluşu sırasında ülkenin içinde bulunduğu şartlar özellikle ilköğretime öncelik verilmesini gerektirdiğinden bu ilk yıllarda okul öncesi eğitim kurumlarının sayısında herhangi bir ilerleme görülmemektedir (Oktay, 1989). 1928 yılında Harf İnkılabının yapılması, her Türk vatandaşını okur-yazar duruma getirme çabası, devleti tüm gücüyle ilköğretime yüklenmek zorunda bırakmıştır. Bu nedenlerle anaokulu ve ana sınıflarına ayrılan ödenekler ilköğretim hizmetlerine aktarılmıştır. Böylece çevresel olanaklarla anaokulları varlıklarını devam ettirmeye çalışmıştır (Aral vd., 2002).

Türkiye’de Milli Mücadele döneminde varlıklarını kısmen sürdüren anaokulları daha çok özel okullar olarak Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda varlıklarını devam ettirebilmişlerdir. Buna karşılık özel anaokulları, Cumhuriyetin ilanı tarihinde, ülkenin 38 ilinde sekseni bulmakta idi (Akyüz, 2009). 1923-24 yılları arasında ülkenin neredeyse bütün vilayetlerinde anaokulları bulunmaktaydı. Yani toplamda 80 olan anaokullarında 5 880 öğrenci eğitim görmüştür. Okul öncesinde okullaşma oranının en fazla 5 yaşta olduğu, onu takip eden yaş gurubunun 6 yaş olduğu görülmekteydi. Yine cumhuriyetin ilk yıllarında 7 yaşında çocukların da okul öncesi eğitim aldığı görülmektedir. Bütün sınıflar filiz, gonca ve gül olarak adlandırılmıştır (Berker, 1945).

25 Ekim 1925 ve 29 Ocak 1930 yıllarında çıkarılan iki tamimle (genelge) ilköğretimin geliştirilmesi için bütçe imkanlarının anaokullarından ilköğretime kaydırılması yönünde bakanlığın görüşleri okullara bildirilmiştir. Bakanlığın bu tamimi üzerine vilayetlerde daha önce açılmış olan anaokulları kapatılmıştır. 1930 yılında söz konusu olan tamim name şöyledir (Ergin, 1977):

“Maarif Vekaleti Bütçesinden kaynak alan bağımsız ilkokullara bağlı anaokulların kapatılması yolundaki tamimde ana mekteplerinin istisnai olarak bütçesi müsait vilayetlerde, fabrikalarda ve ziraatta çalışan ve çocukların çalıştığı saatlerde tevd edecek kimsesi bulunmayan bir çok anaların bulunduğu yerlerde ve yalnız bu esabı mucibiyle açılabilir. Vekalet, yapacağı teftişlerde bu gibi mekteplerde bulunana çocukların annelerinin çalışmayanlardan olduğunu görürse hiç mazeret ve müsamaha göstermeksizin kapatılacaktır.”

Bunun akabinde 1940 yılında bütçesi elverişli illerde, fabrikalarda çocuğunu evde bırakacak kimsesi olmayan çalışan annelere yardım amacıyla anaokulu yönetmeliği (Ana Mektepleri Nizamnamesi) 1953 yılına kadar uygulanmıştır (Özgür, 1956). Bu yönetmelik 1953 yılına kadar uygulamasız özel anaokulu açmak isteyenlerin kılavuzu olmuştur. 1950 yılına kadar İstanbul Ankara ve birkaç diğer vilayette özel anaokullarının bulunduğu ancak bu okulların yönetim ve öğretmen durumu bakımından da iç açıcı olmadığı belirtilmektedir (Örs, 1950).

Bu arada anaokulu çağındaki çocukların bakım ve korunması hakkında diğer bakanlık ve idare örgütlerinde de bu iş ele alınmıştır. 24.4.1930 tarihli 1593 numaralı Hıfzıssıhha yasası çıkartılmış ve bunun içine anne ve çocuğu koruyucu, sosyal düzeni

sağlayan, maddeler de eklenmiştir. Buna göre; kadın işçi çalıştıran özel sektör dışında, büyük şehir ve kasabaların belediyeleri, her 40 000 nüfus için bir çocuk bakımevi ve bir kreş açmak mecburiyetinde tutulmuştur (Kantarcıoğlu, 1974). Bu yasa gereğince 1930-1935 yılları arasında İstanbul Belediyesi, önce Fatih-Atik Ali Paşa medresesinde Edirnekapı Çocuk Bakımevi ve Kreşi'ni açmış, bunun arkasından, Üsküdar İskele Camii Medresesinde, Üsküdar Çocuk Bakım Evi ve Kreşi'ni açmıştır. İşe giden kadınların çocuklarını sabah işe giderken bırakıp akşam döndüklerinde aldıkları bu kurumların yemekli ve anaokulu niteliğinde oldukları bildirilmektedir. İzmir'de de kurtuluştan sonra Karşıyaka semtinde yine aynı amaca hizmet edecek bir çocuk yuvası kurulmuştur (Oktay, 1999).

1917'de kurulmuş olan Çocuk Esirgeme Kurumu (Himaye-i Eftal Cemiyeti) gündüz bakım evleri açmaya zorlanmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 1930 yılında üç gündüz bakım eviyle başlayan çalışması ileriki yıllarda artarak sürmüştür. Kurumun gündüz bakımevi sayısı 1935 yılında 8, 1937 yılında 10, 1940 yılında 24, 1945 yılında 25'e ulaşmıştır. 1960'lı yıllardan sonra birçok kamu kurum ve kuruluşunun kreşler açması ve özel kreşlerin çoğalmasıyla Çocuk Esirgeme Kurumu'nun bu hizmetleri yavaşlamaya başlamıştır. 1932-1933 öğretim yılında resmi anaokullarında sadece 12 anaokulu öğretmeninin görev yaptığı bilinmektedir (Oğuzkan ve Oral, 1997).

1933 yılından sonra ise Türkiye'de resmi anaokullarının herhangi bir faaliyetine rastlamak mümkün olmamıştır. Mevcut olan anaokullarının tamamı özel Türk ve azınlık anaokullarıdır. 1937-1938 yılı Maarif istatistiğinde resmi anaokulları hiç yer almazken, özel anaokullarının sayısı 47, öğretmen sayısı 59, öğrenci sayısı da 1.555 olarak gösterilmektedir. Aynı kaynak bu okulların yalnızca Ankara (1), İçel (1), İstanbul (9 Türk özel, 25 azınlık, 3 yabancı toplam 37), İzmir (4 Türk özel, 2 azınlık, 2 yabancı toplam 8) illerinde bulunduğunu göstermektedir (Özgür, 1956). Bu verilerde özellikle dikkati çeken nokta, yalnızca 14 Türk anaokuluna karşılık 32 azınlık ve yabancı anaokulunun bulunmasıdır. 1943-1944 yılları arasındaki bu özel anaokullarının sayısı 49 olup 1 604 öğrenci eğitim almıştır. Bu eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin sayısı ise 63'dür. Görüldüğü üzere hususi teşebbüslere (özel girişimciler) bırakılan anaokullarının sayısında 1923 ile 1944 yılları arasında yarıya yakın (yüzde 31) bir düşüş görülmektedir (Oktay, 1989).

1.1.6.3.2. Türkiye’de 1950-2012 Yılları Arasında Okul Öncesi Eğitim

1952 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığının okul öncesi eğitime yönelik planlı çalışmalara başladığı görülmektedir. 1952 yılında, 6972 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Kanunu” gereğince, Milli Eğitim Bakanlığında kurulan bir komisyon, “Anaokulu Programı ve Yönetmeliği” ile “Anaokullarına Öğretmen Yetiştirme Kursu Geçici Programı”nı hazırlamıştır (Oğuzkan ve Oral, 1997). Bu yönetmelik imkanların yetersizliği nedeniyle güçlü bir uygulamaya fırsat vermemiştir. Dolayısıyla, 1962 yılında yayınlanan Ana sınıfları ve Anaokulları Yönetmeliği 1984 yılına kadar uygulama fırsatı bulunduğu için ilk yönetmelik olarak kabul edilmektedir. Bu yönetmeliğin yayınlanmasından sonra, Türkiye’de resmi ve özel kuruluşlar tarafından, yuva ve anaokulları yaygınlaşmış ve hizmet verilen çocuk sayılarında önemli bir artış görülmüştür (Aral vd., 2002).

1961 yılında yürürlüğe giren “222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nda okul öncesi eğitim kurumlarına, zorunlu ilköğretim çağına gelmemiş çocukların eğitildiği ve isteğe bağlı bir ilköğretim kurumu olarak yer verilmesinden sonra, okul öncesi eğitimi ile ilgili çalışmalara hız verilmiştir (Dirim, 2004). 1961 yılında çıkan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Temel Kanunu’nun 17. maddesi ile okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme işi belli esaslara bağlanmıştır. Bu maddeye göre;

- Öğretmen okullarından veya bu amaçla açılacak özel bölümlerden mezun olanlar ile yabancı memleketlerde buna denk öğretim görmüş olanlar,

- Lise ve kız enstitüsü mezunu olup özel okul veya kursları başarı ile bitirenler anaokullarına öğretmen olarak atanırlar.

Bu yasal düzenlemeler çerçevesinde 1961-1962 öğretim yılında açılan ana sınıflarında 20 ilkokul öğretmeni görevlendirilmiştir. Yine aynı çerçevede 1963-1964 öğretim yılında kız meslek liselerinin bünyesinde çocuk gelişimi ve bakım bölümleri açılmış ve bu bölümler öğretmenlik formasyonu ile takviye edilerek Talim Terbiye Kurulu’nun 1967 tarih ve 120 sayılı kararıyla okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştiren okullar haline gelmiştir. Bu bölümlerin öğretmen kaynağı ise 1935’te Ankara’da ve daha sonra da Konya’da açılan Kız Teknik Öğretmen Okulları’dır (Şahin, 2005).

1962 yılında yayımlanmış olan yönetmelik 39 maddeden ibarettir. Yönetmelikte var olan “en uygun koşullar” ibaresi, bu kurumların eğitimbilimsel koşulları taşıması gerektiğini anlatır. Binanın oda sayısı, oyun bahçesinin büyüklüğü, öğretim araçlarının miktar ve çeşidi, çocuk sayısına ve çevre koşullarına bağlı olarak değişebileceği belirtilmiş olmakla birlikte, bunlar için asgari ölçüler belirtilmiştir. Bundan sonraki dönemlerde okul öncesi eğitimin önemi ve yaygınlaştırılması hükümet programlarında, kalkınma planlarında , eğitim komisyonlarında ve milli eğitim şuralarında ele alınmıştır (Dirim, 2004).

1970-1971 eğitim öğretim yılında 3-6 yaş okul öncesi eğitimin örnek model olarak iki adet Adana’da, birer adet, Ankara, Bolu, Gaziantep ve Zonguldak’ta olmak üzere 6 adet okul açıldığı, toplam 118 ana sınıfı bulunduğu, ayrıca azınlık okulları hariç özel sektöre ait 70 anaokulunun da hizmet verdiği kaydedilmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında okul öncesi eğitim anne eğitiminden yoksun, 3-6 yaş çocukları için gerekli olduğu belirtilmiş, tüm çocukların eğitime alınmasının büyük mali yük getireceği ifade edilmiştir (Konaklı, 1992).

1973 yılında yürürlüğe giren 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda Türk Milli Eğitim Sisteminin genel yapısı içinde, okul öncesi eğitime, örgün eğitim sistemi içerisinde yer verilmiştir (Dirim, 2004). 14 Haziran 1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu’nda, okul öncesi eğitimi “mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsar. Bu eğitim isteğe bağlıdır” denilmektedir ve bu eğitimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak; çocukların beden, zihin ve duyu gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlama, onları temel eğitime hazırlama, şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratma, çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır (Akyüz, 2009).

1973 yılında 1975 sayılı İş Yasası’na bağlı olarak, ”Gebe ve Emzikli” kadınlar için hazırlanan 7/6821 sayılı tüzük, 100 veya daha fazla kadının çalıştığı kuruluşlar için de “Gündüz Bakımevi” açmayı zorunlu tutmuştur (Kağıtçıbaşı, 1993). 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu" öğretim kademelerini bütün olarak ele alan bir kanundur, Bu kanunun 17. maddesinde “Milli eğitim de amaçlar yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır” denilerek her yerde eğitim ilkesi

vurgulanmıştır. Bu kanunda okul öncesi eğitimi, zorunlu öğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimi olarak ele alınmıştır (Kantarcıoğlu, 1974).

1974 yılı programında okul öncesi eğitime daha geniş yer verildiği görülmektedir. “Okul öncesi eğitim kurumlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacı ile gerekli dağılım ve öncelik saptama çalışmaları yapılacak ve bu kurumların iş kanununa tabi yoğun iş yerlerinde açabilme durumu araştırılıp gerekli tüzük çalışmaları yapılacaktır.”

“Ana sınıflarının temel eğitimin yayılmasına paralel olarak öncelikle ihtiyaç duyulan yörelerde açılmasına hız verilecektir.”

“M.E.B. içinde okul öncesi eğitim kurumlarının tek elden yönetimini sağlamak üzere, Bakanlık örgütünün yeniden düzenlenmesi için bir araştırma yapılacaktır” tedbirlerine yer verilmiş ve Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmasına ilk adım atılmıştır (Kantarcıoğlu, 1974). 1978 yılı Programında ise; “Üçüncü plan ve yıllık programlarda yer alan okul öncesi eğitime ilişkin araştırma ve çalışmaların yapılmaması sonucu bir kademedeki kamu sektöründe yalnızca çok sınırlı bir biçimde ana sınıfları uygulaması sürdürülmüştür.” denildikten sonra önlem olarak da; “kentleşme hızının yüksek olduğu yörelerden başlanarak geliştirilecek olan okul ve ana sınıfları pilot uygulamaları, merkezi ve yerel yönetimlerin işbirliği ile gerçekleştirilecek ve giderek yaygınlaştırılacaktır” şeklinde öneride bulunmaktadır (Konaklı, 1992).

1979 yılı programına bakılırsa, okul öncesi eğitimin halen bir sistem ve model arayışında olduğu görülmektedir. Önlem olarak: “gecekondu ve işçi çocukları hedef alınacak ve öncelikle mevcut kapasiteden yararlanılarak geliştirilecek okul öncesi eğitim imkanları öncelikle Türkçeyi doğru konuşamayan yörelere ve gecekondu bölgelerine götürüleceği” kaydedilmiştir (Kağıtçıbaşı, 1993). 1984 yılı programında ise; okul öncesi eğitim yetersizliğine temastan sonra bu eğitimin yeni sahalara kaydırılması öngörülerek; “sanayi merkezlerinde, gecekondu bölgelerinde, ilköğretimde okullaşma ve başarı oranlarının düşük olduğu illerde titizlikle ele alınması çocukların ilköğretime hazırlanması açısından büyük önem taşımaktadır” ifade edilerek, önlem olarak; “okul öncesi eğitimi, ilk okula bir yıllık hazırlık sınıfı olarak 5 yaş çocukları için düzenlenecektir. Okul öncesi eğitimi, sistem bütünlüğü içerisinde kalkınmada öncelikli yörelerden başlayacaktır” hükmü öngörülmektedir. 1984 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de;

resmi, özel, yabancı ve azınlık olmak üzere 391 okulda, 2 792 sınıfta, 4 921 öğretmenle 85 326 öğrenciyeye eğitim imkanı sağlanmıştır (Konaklı, 1992).

1986 yılı programına okul öncesi eğitimde gelişme olduğu, özellikle sanayi ve gecekondü bölgelerinde plan hedeflerinin gerisinde kalındığı ve tedbir olarak kanunun yakinen izleneceği belirtilmiştir. 1987 yılı programına gelindiği halde okul öncesi eğitimde öngörülen seviyeye kaynak sıkıntısı nedeniyle ulaşılmadığı belirtilerek (Korkmaz, 1998); “okul öncesi eğitim kurumlarının öğretmen ihtiyacının karşılanması için gerekli programlar hazırlanacaktır” ifadesi ile okul öncesi eğitimin öngörülen sahalarda artırılması önemle vurgulanmaktadır.

1988 yılı Programına geldiğimizde, okul öncesi eğitimin öğretmen ihtiyacını karşılamak için 2 yıllık eğitim yüksek okulları mezunları ile, yerel lise ve kız meslek lisesi çocuk gelişimi bölümü mezunları öğretmenlik formasyonu kurslarından geçilerek istihdam olunacakları belirtilmiştir (Konaklı, 1992).

Okul öncesi eğitime verilen önem nedeniyle 1992 yılında Milli Eğitim Bakanlığı nezdinde 3797 Sayılı Kanunla Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Şahin, 2005). Milli Eğitimin sayısal verileri incelendiğinde, 1993-1997 yılları içerisinde dört yılda okul öncesi eğitimi okullaşma oranı %4,9'dan %8,9'a yükselmiştir (Başal, 2005). Türkiye’de 1997 yılında yürürlüğe giren yeni Özel Eğitim Yasası, erken çocukluk dönemine ve okul öncesi eğitim dönemine ilişkin erken çocukluk dönemindeki özel eğitim hizmetleri, ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi temeline dayalı olarak evlerde ve kurumlarda sürdürüleceği, özel eğitim gerektiren çocuklar için okul öncesi eğitim zorunlu olduğu bu eğitimin özel eğitim okulları ile diğer okul öncesi eğitim kurumlarında verileceği hükümlerini içermektedir (MEB, Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname).

Okul öncesi eğitim hizmetlerinin; % 90’ı Milli Eğitim Bakanlığınca, % 10’u Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu ve 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 191. maddesine göre açılan kurum ve kuruluşlarca verilmektedir. 2005 yılında Türkiye’de okul öncesi eğitimde okullaşma oranının % 17 olduğu ifade edilmiştir (Titiz, 2005). 2011-2012 yılları itibariyle Türkiye’de okul öncesinde okullaşma oranlarına yönelik veriler aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 1.6.3.2.1. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimde Okul, Sınıf, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (2011-2012)

Eğitim Kurumu	Okul Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı
			Toplam	Erkek	Kız	
Anaokulları Toplamı	2 916	11 036	256 378	134 324	122 054	14 712
Anaokulları (Resmi)	1 669	7 049	208 597	108 876	99 721	9 591
Anaokulları (Özel)	1 247	3 987	47 781	25 448	22 333	5 121
Ana Sınıfları Toplam	23 978	32 273	864 603	447 050	417 553	32 947
Ana Sınıfları (Resmi)	23 373	30 624	842 633	435 448	407 185	30 624
Mobil Anaokulları			1 884	983	901	
Yaz Anaokulları			4 135	2 066	2 069	
Ana Sınıfları (Özel)	605	1 649	21 970	11 602	10 368	2 210
Çocuk Hiz. Genel Mdrlüğü	1 601	4 952	40 901	21 672	19 229	7 633
657. Maddeye Göre Açılan Kurumlar	130	541	7 674	4 006	3 668	591
Okul Öncesi Eğitim	25 172	38 214	1 058 904	548 330	510 574	40 919
Okul Öncesi Eğitim (Özel)	3 453	10 588	110 652	58 722	51 930	14 964
Okul Öncesi Eğitimi Toplamı	28 625	48 802	1 169 556	607 052	562 504	55 583
2011-2012 Yılı Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı (%)						44,04

Kaynak: Başal, 2013

Tablo 1.6.3.2.1’e göre; okul öncesi eğitime devam eden 1 169 556 öğrencinin 1 058 904’ü resmî okul öncesi eğitim kurumlarına devam ederken 110 652’si ise özel okul öncesi eğitim kurumlarına devam etmektedir. Görüldüğü gibi özel okul öncesine giden öğrenci sayısı yaklaşık %10; istihdam edilen öğretmen sayısı yaklaşık %27; kurum sayısı ise yaklaşık %12 oranındadır. Özel okul öncesi eğitimdeki öğrenci, öğretmen ve kurum sayıları oranının resmi okul öncesine göre daha düşük olduğu görülmektedir.

2011-2012 eğitim-öğretim yılında okullaşma oranı %44,04 olan ülkemizde 28 635 okul öncesi eğitim kurumunda, 55 583 öğretmen ile 1 169 556 öğrenciye okul öncesi eğitim verilmiştir (Başal, 2013).

1.1.6.3.3. Milli Eğitim Şuralarında Okul Öncesi Eğitim

İlköğretim çağına gelmemiş çocukların eğitimi konusuna, ilk kez Dördüncü Milli Eğitim Şûrası’nda (1949) değinilerek aile eğitimi üzerinde durulmuş ve ailede demokratik eğitimin uygulanması için çeşitli yöntemlerden faydalanılması gerektiği belirtilmiştir.

Beşinci Milli Eğitim Şûrası’nda (1953) “okul öncesi öğretim ve eğitimin anaokulları için hazırlanmış olan program ve yönetmeliğin incelenmesi” şeklinde vurgulanmıştır.

Yedinci (1962) ve Sekizinci Milli Eğitim Şûralarında (1970) okul öncesi eğitim, ilköğretim bünyesinde yer alan okullar olarak belirtilmiştir.

Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrasında (1974) okul öncesi eğitim, mecburi ilköğrenim çağına gelmemiş çocukların eğitimini kapsayan ve isteğe bağlı bir eğitim kademesi olarak belirlenmiştir. Millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak okul öncesi eğitimin amaç ve görevleri (Dokuzuncu Milli Eğitim Şurası, 1974):

- Çocukların beden, zihin ve duygu gelişimini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak,
- Onları temel eğitime hazırlamak,
- Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak,
- Çocukların Türkçeyi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamak şeklinde belirlenmiştir.

Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasında okul öncesi eğitim kurumları, bağımsız anaokulları olarak kurulabileceği gibi gerekli görülen yerlerdeki temel eğitim kurumlarının birinci devresine bağlı ana sınıfları hâlinde veya ilgili diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulanma sınıfları olarak da açılabilmesi belirtilmiştir.

Onuncu Milli Eğitim Şûrasında (1981) alınan kararlar ise şu şekildedir (Onuncu Milli Eğitim Şurası, 1981):

- Okul öncesi eğitimi 0–5 yaş (0–60 ay) çocuklarının eğitimi,
- Ana sınıflarının başlangıçta zorunlu olmayan ancak zamanla zorunlu kılınacak bir düzey olarak alınması,
- Okul öncesi eğitimin amaç ve görevleri,
- Okul öncesi eğitim ana sınıflarının kırsal ve gecekondulara bulunan yerleşim birimlerinde, Türkçe eğitimine ağırlık verilecek şekilde öncelikle yaygınlaştırılması,
- Okul öncesi eğitimin yurt düzeyinde yaygınlaştırılmasında; MEB'in diğer kurumlarla iş birliğini ve bu kurumların okul öncesi eğitime katkılarını sağlayacak yasal önlemlerin alınması,
- Okul öncesi eğitim programlarının geliştirilmesi,

- Ana sınıfları öğretmenleri için el kitaplarının hazırlanması,
- MEB “Ders Araçları Yapım Merkezi”nde ana sınıflarında uygulanacak programlara uygun öğretim ve oyun materyallerinin geliştirilmesi,
- Okul öncesi eğitim çağı çocukları ile bunların ana ve babaları için kaynak materyaller hazırlanması,
- Okul öncesi eğitim gören çocukların gelişimini izlemede kullanılmak üzere “Öğrenci Gelişim Dosyası” ve izleme araçları geliştirilmesi,
- Okul öncesi eğitimden öncelikle yararlanması gerekenleri belirlemek için kullanılacak tanıma araçları geliştirilmesi,
- Okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen sağlamada mevcut kaynakların değerlendirilmesi,
- Mevcut okul öncesi eğitim kurumları öğretmen, yönetici ve uzman personelin hizmet içi eğitimden geçirilmesi,
- Öncelikli yörelerden başlanılarak temel eğitim okullarında birer yıllık ana sınıfları ve kız meslek liselerinde uygulama ana sınıfları açılması,
- Okul öncesi ve temel eğitim 1. kademe kurumlarına öğretmen yetiştirilmesi.

Onuncu Milli Eğitim Şûrası'nın (1981) aldığı en önemli kararlar okul öncesi eğitimin zaman içerisinde zorunlu hale getirilmesi, yaygınlaştırılması ve okullaşma oranının arttırılmaya çalışılması olmuştur.

Onbirinci Milli Eğitim Şûrasında (1982) öğretmenlerin ve eğitim uzmanlarının yetiştirilmesi, durumu ve sorunları ile ilgili konular tartışılmıştır. Öğretmen yetiştirilmesi temasında okul öncesi eğitim öğretmenleriyle ilgili olarak, öğretmen yetiştirme eğitiminin amaçları, fonksiyonları, ilkeleri, içerik ve etkinlik başlıkları analiz edilmiştir.

Onikinci Milli Eğitim Şûrasında (1988) anaokulu ve ana sınıfı öğretmeni ihtiyacının yükseköğretim tarafından karşılanması mümkün oluncaya kadar, mevcut öğretmenlerin yanına “öğretmen yardımcısı” veya “eğitici” verilmesi konusunda, gerekli çalışmaların yapılması; lise ve dengi okul mezunlarının, kendilerine verilecek pedagojik formasyondan sonra bu amaçla istihdam edilmeleri planlanmıştır. Okul öncesi eğitim kademesine öğretmen yetiştiren yükseköğretim programlarının iki yıl olarak kalması ve programlara öğretmen lisesi mezunlarının belli kontenjan ve puan avantajı sağlanmış ÖSS puanıyla, meslek lisesi mezunlarının ise ÖSS mesleğe yatkınlık testi ile alınmaları; bu programların, eğitim yüksekokulları bünyesinde düşünülmesi kararlaştırılmıştır.

Onüçüncü Milli Eğitim Şûrasının (1990) gündeminde okul öncesi eğitim yer almamıştır.

Ondördüncü Milli Eğitim Şûrasının (1993) iki temel gündem maddesinden birisini okul öncesi eğitim oluşturmuştur. Okul öncesi eğitimi geliştirerek yaygınlaştırmak temel hedef olarak yer alırken şûrada alınan kararlar şu şekildedir:

- Okul öncesi eğitimin geliştirilerek yaygınlaştırılmasıyla, kalkınma planlarındaki hedeflere ulaşılması sağlanacaktır.
- Aynı yaş grubuna hizmet veren okul öncesi eğitim kurumlarından; anaokulu, “36-72 aylık çocukların eğitimleri amacıyla açılan, MEB’e bağlı özel ve resmi okul öncesi eğitim kurumu”; ana sınıfı, “60-72 aylık çocukların, resmi ve özel anaokullarının, ilkokulların ve ilköğretim okullarının bünyesinde açılan okul öncesi eğitim kurumudur” şeklinde tanımlanacaktır.
- MEB, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile iş birliği içerisinde işletmelerde kreş açma uygulaması sağlanacak, kapsamının genişletilmesi hususunda gerekli mevzuat çalışmalarını başlatacaktır. Bu hususun sağlık reformu çalışmalarında dikkate alınması sağlanacaktır.
- Okul öncesi eğitim alanındaki her çeşit kademe ve görevler için, personelde aranacak nitelikler ile görev ve sorumluluklar belirlenecek ve bunlar bir sertifika sistemine bağlanacaktır.
- Toplu konut projelerinde yeter sayı ve kapasitede okul öncesi eğitim kurumunun açılmasına yer verilmesi hususunda gerekli çalışmalar yapılacaktır.
- 0–72 ay çocuğuna okul öncesi eğitim hizmeti veren kreş, gündüz bakımevi, çocuk yuvaları, özürülüler için rehabilitasyon merkezleri vb. sosyal tesislerin, yapılarının geliştirilmesi için devlet kredisi ve teşviklerin arttırılmasına ve vergilendirmenin azaltılmasına çalışılacaktır.
- Belediyeler, kamu iktisadi teşekkülleri, vakıflar, dini kuruluşlar ve diğer özel müteşebbislerin okul öncesi eğitim kurumları açmaları teşvik edilecek ve desteklenecektir.
- Okul öncesi eğitim kurumu binası yapılması için hazine arazilerinin bu amaçla tahsisi belediyeler ve kooperatiflerden de yararlanılması hususunda yasal düzenlemeler yapılacaktır.

- Okul öncesi eğitim konusunda anne babaları yetiştirmek amacıyla “ana ve baba okulu” uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.
- Türkiye genelinde okul öncesi eğitim hizmetlerine ilişkin sayısal verilerin kesin ve sağlıklı bir şekilde elde edilmesi için bir araştırma projesi hazırlanıp gerçekleştirilecektir.
- Okul öncesi eğitimin geliştirilip yaygınlaştırılması amacıyla eğitim yatırımlarına verilen teşviklere ilave olarak, okul öncesi eğitime verilen teşviklerde ek artı puan verilmesi sağlanacak, “ev yuvaları” projesi yaygınlaştırılacaktır.
- Okul öncesi eğitimin geliştirilip yaygınlaştırılması ve kurumsallaşması için belediye gelirlerinden, mevduat gelirlerinden, eğitim sektöründe kazanç elde eden özel kuruluşlardan alınacak paylar, gümrüklerdeki malların satışlarından elde edilen gelirler, konut fonundan sağlanan gelirlerin belirli bir yüzdesi; eğitim vakıflarından sağlanacak katkıların toplanacağı “Okul Öncesi Eğitim Fonu” kurulacaktır.
- Küçük il ve ilçe merkezleri ile gecekondu semtlerinde yaşayan gelir düzeyi düşük ailelerin yoğun olduğu merkezlerde ikili eğitim yapacak anaokulları projesi gerçekleştirilecektir.
- MEB ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait boş binalarda gerekli tadilat yapılarak okul öncesi eğitime kazandırılması, mevcut bina ve kaynakların rasyonel ve verimli şekilde kullanılması sağlanacaktır.
- Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasında yap, işlet, devret modelinden yararlanılacak, bölgelerin şartlarına uygun tipte projeler geliştirilecektir.
- MEB üniversitelerle iş birliği yaparak paket programlar hazırlayacak, pilot okullarda uygulanacak ve alınan sonuçlara göre bu programlar, çocuğun ihtiyacını karşılayacak nitelikte ve bilimsel çerçevede, farklı kurum ve kuruluşlara göre esneklik ilkesine bağlı kalınarak geliştirilecektir.
- MEB’in görüşüne dayalı olarak, okul öncesi çocuk kitabı ve oyuncakları gibi materyal üreten, ithal eden işletmelere vergi ve gümrük indirimi ve gerektiğinde kredi verilerek, teşvik edilmeleri sağlanacaktır.
- “Okul Öncesi Eğitim Merkezleri” kurulmak suretiyle bunların bünyesinde öğretmenlere program, materyal, danışma ve rehberlik hizmeti verecek “Öğretmen Kaynak Birimleri” oluşturulacaktır.

- 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda, okul öncesi eğitim ile ilgili gerekli düzenlemeler yapılacak; okul öncesi eğitim ile ilgili bütün mevzuatı kapsayacak şekilde bir “Okul Öncesi Eğitimi Kanunu” çıkarılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.
- MEB ve üniversitelerin iş birliği ile okul öncesi eğitime öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarının programlarında bütünlük sağlayıcı “program geliştirme çalışmaları” yapılacak ve bu kurumların bünyesinde uygulama anaokulları açılacak; öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarındaki çocuk gelişimi ve eğitimi öğretmenliği programı ile anaokulu öğretmenliği programının birbirinden ayrılması sağlanacaktır. Bu kurumlara “Uygulama Anaokulları” da eklenecektir.
- Sınıf öğretmeni yetiştiren eğitim fakültelerinin programlarına okul öncesi eğitim, okul öncesi eğitim öğretmeni yetiştiren fakültelerin programlarına da sınıf öğretmenliği ile ilgili derslerin konulması sağlanacaktır.
- Okul öncesi eğitim alanını seçen üniversite öğrencilerine ayrılacak “3580 Sayılı Kanun kapsamındaki öğrenci kontenjanları” arttırılacaktır.
- Okul öncesi eğitim kurumlarında görev alacak personelin görev analizleri yapılacak, yurt dışında görevlendirilecek okul öncesi eğitim öğretmenleri başarılı öğretmenler arasından seçilecektir. Bu öğretmenler yabancı dili de içine alan bir hazırlık eğitiminden geçirilecektir.

Onbeşinci Milli Eğitim Şûrasında (1996) alınan kararlar arasında okul öncesi eğitimle ilgili olarak aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

- Yakın bir gelecekte 5–6 yaş okul öncesi eğitim, ilköğretim bünyesine alınmalı, ilköğretim kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanmalı, 8 yılsonunda tek tip diploma verilmeli, 9. sınıf liseye ya da mesleki eğitime yönlendirme yılı olmalı, böylece ilköğretimde zorunlu 2+8+1 sistemi oluşturulmalıdır.
- Okul binalarının yapımında özel eğitim ve okul öncesi eğitim çocuklarının ihtiyaçları doğrultusunda gerekli fiziki düzenlemeler (rampa, asansör, sıra, oyun bahçesi vb.) yapılmalıdır.
- Okul öncesinden itibaren ailenin eğitimi, önemli bir boyut olarak ele alınmalıdır. “Aile Katılım Programları” ve “Ana Baba Okulları” yaygınlaştırılmalıdır.

- İllerde diğer bakanlık ve kuruluşlara bağlı olarak faaliyet gösteren okul öncesi özel ve resmi eğitim kurumları (kreş, anaokulu) belirlenerek denetimleri MEB’ce yapılmalıdır.

Onbeşinci Milli Eğitim Şûrasında alınan en önemli karar, okul öncesi eğitimin iki yıl şeklinde zorunlu hale getirilmesi isteği olmuştur.

Onaltıncı Milli Eğitim Şûrasının (1999) gündeminde okul öncesi eğitim yer almamıştır.

Onyedinci Milli Eğitim Şûrasında (2006) okul öncesi eğitimle ilgili alınan kararlar şu şekildedir:

- 60–72 aylık çocukluk çağını kapsayan okul öncesi eğitim döneminin zorunlu hale getirilmesi için çalışmalara başlanmalıdır.
- Engelli çocukların okul öncesi eğitiminin zorunlu olması nedeniyle, hafif ve orta dereceli engelli çocuklar, normal anaokullarına kaynaştırma eğitimi almak üzere gitmeli, ağır derecede engelli ve birden fazla engeli bulunan çocuklar iller bazında açılmış özel ve resmî özel eğitim kurumlarına bağlı ana sınıflarında eğitim almalıdır.
- Bağımsız anaokullarına rehber öğretmen atanması zorunlu hale getirilmelidir.
- Okul öncesi eğitim kurumlarının açılmasında özel sektör teşvik edilmelidir
- Kaynak aktarımı, arsa ve bina temini konusunda yerel yönetimlere yasal sorumluluklar verilmelidir.
- Okul öncesi eğitim hizmeti veren kreş, gündüz bakımevi, çocuk yuvaları, özürülüler için rehabilitasyon merkezleri ve benzeri sosyal tesislerin yapılarının geliştirilmesi amacıyla devlet desteği ve teşvikleri arttırılmalı ve bu kurumlara vergi muafiyeti getirilmelidir.
- Belediyeler, il özel idareleri, kamu iktisadi teşekkülleri, vakıflar ve diğer müteşebbislerin okul öncesi eğitim kurumları açmaları teşvik edilmeli ve bu kurumlar desteklenmelidir.
- 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda, gerekli düzenlemeler yapılarak, “Okul Öncesi Eğitimi Kanunu” çıkarılmalıdır.

- Türkiye’de okul öncesi eğitim alacak çocuk sayısı ve nüfus bilgileri hakkında Türkiye İstatistik Kurumu, sağlık, nüfus müdürlükleri, muhtarlıklar ile milli eğitim müdürlükleri arasında koordinasyon ve bilgi akışı sağlanmalıdır.
- Rehberlik hizmetlerine okul öncesi eğitimden başlanmalıdır.
- Cumhuriyetin 100. yılının kutlanacağı 2023 yılında, okul öncesi eğitimdeki 36-60 aylık çocuklar için okullaşma oranı yüzde 80’e ulaşmalıdır.
- Genel bütçeden okul öncesi eğitime ayrılan pay arttırılmalıdır.

Onsekizinci Milli Eğitim Şûrasında (2010) alınan kararlar arasında okul öncesi eğitimle ilgili olarak aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

- Bağımsız anaokullarının sayısı arttırılarak ana sınıfları kaldırılmalı veya ilköğretim okullarında ana sınıfının kullanım alanları ve diğer bölümler bu yaş grubu özelliklerine göre düzenlenmelidir.
- Zorunlu eğitim öğrencilerin yaş grupları ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurularak; 1 yıl okul öncesi eğitim, 4 yıl temel eğitim, 4 yıl yönlendirme ve ortaöğretime hazırlık eğitimi ve 4 yıl ortaöğretim olmak üzere öğrencilere farklı ortamlarda eğitim almaya fırsat verecek şekilde 13 yıl olarak düzenlenmelidir.
- Okul öncesinden başlayarak bütün öğretim kurumlarında rehber öğretmen/psikolojik danışman istihdam edilerek, eğitim sisteminde yönlendirme hizmetleri, okul öncesinden yükseköğretime kadar tüm eğitim kademelerinde etkin olarak yaygınlaştırılmalıdır.

1949 yılında yapılan Dördüncü Milli Eğitim Şûrasından itibaren okul öncesi eğitim dönemselsel olarak eğitim politikacılarının gündeminde yer almıştır. Okul öncesi eğitim, Ondördüncü Milli Eğitim Şûrası ile kapsamlı bir şekilde ele alınırken, Onbeşinci Milli Eğitim Şûrası’nda zorunlu olması yönünde ilk çalışmaların başladığı görülmektedir. Eğitim sistemi bir bütün olarak kabul edilecek olursa, eğitimin tüm kademelerinde okullaşma oranlarını önemli bir gösterge olarak incelemek daha doğru olacaktır. Ancak okul öncesi eğitimde okullaşma oranları Cumhuriyet döneminde Türk eğitim sisteminde ciddi bir eksiklik olarak yer almıştır. Nitekim Onsekizinci Milli Eğitim Şûrası’nda belirtildiği gibi “zorunlu eğitim öğrencilerin yaş grupları ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurularak; 1 yıl okul öncesi eğitim dahil 13 yıl olarak düzenlenmelidir” kararına paralel olarak, okul öncesi eğitimin zorunlu olması yönünde en somut adımlar 2009-2010 öğretim yılında atılmıştır.

1.1.6.3.4. Kalkınma Planlarında Okul Öncesi Eğitim

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963–1967) okul öncesi eğitime yer verilmemiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968–1972) okul öncesi eğitime temel eğitim içerisinde yer verilmiştir. Okul öncesi eğitim 3-6 yaşındaki çocukların eğitimi olarak tanımlanmış ve “Anne eğitiminden yoksun çocukların” eğitimi için ele alınacağı ifade edilmiştir. 1968-1972 döneminde okul öncesi eğitim hizmetleri, bağımsız anaokulları ve ilkokullara bağlı ana sınıfları kurularak geliştirileceği, bütün kız enstitülerinde öğretim programının ve okul öncesi eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi amacıyla çocuk yuvalarının açılacağına dair karar alınmıştır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973–1977) okul öncesi eğitimin, kaynakların sınırlılığı nedeniyle 1995 yılına kadar Millî Eğitim Bakanlığı ve ilgili diğer kuruluşların çabaları bir model geliştirme ölçeğinde olacağı ve bu model çerçevesinde özel sektörün teşvik edileceği belirtilmiştir. Anne eğitiminden yoksun 3-6 yaşındaki çocukların eğitimi olarak ele alınan okul öncesi eğitim ile ilgili çalışmalar planlı dönemde sınırlı kalmıştır. Bununla beraber özel kesime örnek olması amacı ile Ankara, Adana (2 okul), Bolu, Gaziantep ve Zonguldak'ta olmak üzere 6 anaokulu açılmıştır. 1970-1971 öğretim yılında ana sınıflarının sayısı 118 olmuştur. 6 anaokulunda 1970-1971 öğretim yılında 29 öğretmen ve 569 öğrenci, 118 ana sınıfında 118 öğretmen ve 2.114 öğrenci bulunmaktadır. Bu dönemde anaokulu açılması konusunda özel kesimde gelişmeler olmuş ve 1970-1971 öğretim yılında yabancı ve azınlık özel anaokulları hariç özel kesime ait anaokullarının sayısı 70'e yükselmiştir. Ancak planın 1978 yılındaki programında, hedeflerin gerçekleştirilemediği belirtilmiştir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (1979-1983), önceki üç planın bir değerlendirilmesi yapılarak, gerek kaynakların sınırlılığı, gerek bu eğitim alanına yeterince eğilim gösterilmemesi nedeniyle yeterli düzeyde olmadığı belirtilmiştir. İlkokulların bünyesinde açılan ana sınıfların sayısı 1973-1974 öğretim yılında 245'den 1977-1978 öğretim yılında 984'e çıkmış olmasına rağmen, bağımsız anaokulu sayısı, aynı dönemde 8'den 11'e yükselebilmiştir. Aynı plan döneminde MEB ve Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Araştırma ve Uygulama Enstitüsü işbirliği ile Türkiye şartları

için en uygun okul öncesi eğitim modelini ve eğitim programını ortaya çıkarmayı amaçlayan ‘Türkiye’de Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Projesi’ başlatılmıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1985–1989), ilköğretim öncesi (5-6 yaş çağı grubu) okullaşma oranının yüzde 10’a çıkarılmasına dair hedef belirlenmiş olup bu hedefin gerçekleştirilmesi ve anaokullarıyla ana sınıflarının yaygınlaştırılması için kamu ve özel kuruluş imkânlarından azamî derecede yararlanılmasının gerekliliği öngörülmüştür.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990–1994), plan dönemi sonunda anaokulları ve ana sınıflarının yaygınlaştırılması, okul öncesi eğitimde okullaşma oranının yüzde 11,5’e çıkarılması hedeflenmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (1995–1999) okul öncesi eğitim konusuna ilköğretim başlığı altında yer verilmiş ve 1994-1995 öğretim yılında 4-6 yaş grubundaki okul öncesi eğitimde okullaşma oranının yüzde 5,1’e ulaştığı belirtilmiştir. Plan dönemi sonuna kadar yüzde 16’lık okullaşma oranı hedeflenirken, okul öncesi eğitimin tedricen yaygınlaştırılmasıyla, AB ülkelerinde asgari norm olan 9 yıllık zorunlu eğitim, bu aşamada ülkemizin tüm bölgelerinde, eğitim birliği yasası çerçevesinde 8 yıllık zorunlu temel eğitim olarak uygulamaya geçilerek yeni bir yapılanmaya gidileceği ifade edilmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında (2001–2005), 1999–2000 eğitim-öğretim yılında ancak % 9,8’e ulaşabilen okul öncesindeki okullaşma oranının % 25’e çıkarılması hedeflenmiştir. Sosyal, psikolojik ve zihinsel gelişimin erken yaşlarda şekillenmesi nedeniyle okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve uzun vadede zorunlu temel eğitimin 12 yıla çıkarılması kararı alınmıştır. Okul öncesi eğitim hizmeti veren kurumlar arasındaki farklılıkların giderilmesi için standartların oluşturulması ve okul öncesi eğitim döneminde toplum tabanlı milli, ahlaki ve manevi değerlere bağlı eğitim verilebilmesi için yazılı, sözlü ve görüntülü eğitim programlarının yapımının özendirilmesi yönünde kararlar alınmıştır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2007-2013), zorunlu temel eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla, öğrenci sayısında büyük artış sağlandığı ancak bununla birlikte okullaşma oranlarında, okul öncesi eğitimde düşük seviyelerde kalındığı ifade edilmiştir. Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması amacıyla öğretmen ve fiziki altyapı ihtiyacının

karşılanması, eğitim hizmetlerinin çeşitlendirilmesi, toplumsal farkındalık düzeyinin yükseltilmesi, erken çocukluk ve ebeveyn eğitimlerinin artırılması yönünden kararlar alınmıştır.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (2014-2018) ise, 2013 yılı itibariyle yüzde 47 olan okullaşma oranının 2018’de yüzde 70’e çıkarılacağı hedef alınmıştır. Bunun yanı sıra, öğrencilerin sosyal, zihinsel, duygusal ve fiziksel gelişimine katkı sağlayan okul öncesi eğitim, imkânları kısıtlı hane ve bölgelerin erişimini destekleyecek şekilde yaygınlaştırılacaktır.

Okul öncesi eğitime ilk olarak İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında temel eğitim içerisinde yer verilmiştir. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında Türkiye şartları için en uygun okul öncesi eğitim modelini ve eğitim programını ortaya çıkarmayı amaçlayan ‘Türkiye’de Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Projesi’ başlatılmıştır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında okul öncesi okullaşma oranının %10’a; Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında %11,5’e; Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında %16’ya; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında %25’e çıkarılması hedeflenmiştir. Belirtilen hedeflere ulaşılamasa da okullaşma oranları artış göstermiştir. 2018 okullaşma oranı hedefi %70’tir.

1.2. Nüfusun ve Nüfus Değişimlerinin Etkileri

Nüfus kavramı, tarih sürecinde tüm toplumların ilgi kaynağı olmuştur. Eski dönemlerden itibaren politikacılar, düşünürler ve araştırmacılar, nüfus olgusu üzerinde düşünmüşler ve nüfusta ortaya çıkan değişimlerin, toplumlar ve ülkeler bakımından ne gibi ekonomik ve sosyal sonuçlar oluşturdukları sorularına cevap aramışlardır.

Nüfus değişimleri sadece nüfusun büyüklüğü bakımından ele alındığında, tıpkı Malthus’un değerlendirmesinde olduğu gibi, fazla nüfusun ekonomik büyüme önünde engel oluşturacağı ve insan sayısının kaynak miktarını aşmasıyla yoksulluğun önüne geçilemeyeceği düşüncesi ön plana çıkmaktadır (Parasız, 1998). Yine aynı kapsamda, nüfus artış ivmesinin yavaşlaması, beslenmesi gereken daha az insan, daha az yoksulluk ve daha yüksek bir ekonomik büyüme hızı anlamına gelecektir. Bu şekilde mantık yürütmenin temel hareket noktası, nüfus artışının, çalışanların bakmakla yükümlü olduğu insan sayısını da arttırması, bu şekilde, var olan kaynakların artan nüfusun gereksinimlerini sağlamakta yetersiz kalacağıdır (Şahin, 2006). XX. yüzyıla kadar bilim

uzmanı ve araştırmacılar, nüfus artışını, nüfusun büyüklüğü yönünden değerlendirmişlerdir. Ancak, nüfus değişimleri, yalnızca nüfusun büyüklüğünde değil, nüfusun yapısında, özellikle önemli değişiklikleri tetiklediği görülmüştür. Bu tür bir yaklaşım getirildiğinde, nüfus ve ekonomi ilişkisinin görüldüğü kadar basit temeller üzerine kurulu olmadığı ortaya çıkmaktadır (Başol, 1994). Sözgelimi, nüfus artışının yüksek olduğu ülkeler, göreceli olarak daha genç bir nüfusa sahipken, nüfus artış hızının düşmeye başladığı ülkeler ise, nispeten daha yaşlı bir nüfusa sahip olacaklardır.

Nüfusları giderek yaşlanmakta olan endüstrileşmiş ülkelerin liderlerinin zihinleri, yaşlı nüfusun sağlık ihtiyaçlarının nasıl sağlanacağı sorusu ile meşgulken, hızlı nüfus artışı ile karşı karşıya olan ülke liderleri ise, giderek artan okul ve sınıf gereksinimleri, istihdam fırsatları ve barınma gibi demografik ve sosyal sorunlarla uğraşmak zorundadırlar. Nüfus koşullarında oluşan değişimler tarihi etkilerken, tarihsel olaylarda toplumların nüfusları üzerinde etkili olmaktadır. Yirminci yüzyılda olduğu gibi, savaşlar bir kuşağın büyük bölümünü yok edebilmektedir. Yeni ilaçların keşfi ve tıpta kaydedilen ilerlemeler bir yandan yaşam beklentisinde artışlara neden olurken, diğer yandan küreselleşmeyle birlikte farklı ölüm nedenleri ön plana çıkmaktadır (Yalçın, 2004). Bunun yanı sıra, nüfustaki değişimler başka önemli değişimlerin göstergesi de olabilir, sözgelimi çevre kirliliğinin, önce bazı coğrafik alanlardaki hastalık ve artan ölümlerle ilgili raporlarla belirlenmiş olma olasılığı bulunmaktadır. Bu ve başka birçok şekilde, nüfus önemli bir kavram olarak göze çarpmaktadır (Karpat, 2003).

1.2.1. Nüfusun Tanımı ve Önemi

Belli bir bölge ya da ülkede yaşayan insanların oluşturduğu kütleye nüfus (popülasyon) denir (Üner, 1972). Nüfus yalnızca aritmetik bir toplam değil; yaş, cinsiyet yapısını, nüfusu oluşturan bireylerin sosyal ve ekonomik niteliklerinin dağılımını ve değişmelerini de kapsar. (Başar, 2010).

Nüfus konusu, ekonomi teorisinde olduğu kadar politika uygulamalarında da, değişik yönleriyle önemlidir. Ekonomi teorisinin öncelikli çalışma alanlarından biri olan kaynak kullanımı sürecine, iki yönlü, kaynak üreten ve tüketen nitelikleriyle, girer. Nicel ve niteliksel yönleriyle nüfus, sermaye kaynaklarının kullanımını, özellikle de yatırımların dağılımını ve bir ölçüde de düzeyini, etkiler. Özellikle eğitim, sağlık, barınma ve ulaştırma yatırımları bu kapsamda ele alınmalıdır. Doğum, ölüm ve göç gibi

nüfus gelişmelerinin yatırımların dağılımını etkilemesi, diğer taraftan da gelişme için gerekli işgücünü sağlayan yanı, bazen nüfusun “yatırımlara eş bir önem” kazandığı görüşüne yol açmaktadır (Karpat, 2003). Nüfus, ulusal savunmanın bel kemiği ülke işgücünün temel kaynağıdır. Dolayısıyla, ekonomik kalkınmanın insan temelini oluşturur.

İnsan yeryüzüne ayak bastığı tarihten bugüne kadar, sebebi ve mekanizması ne olursa olsun, hem sayıca çoğalmış, hem de yaşam düzeyini yükseltmiştir (Cipolla, 1999). Dünya nüfusunun hızlı artışı, nüfus ve nüfusa ilişkin konuların hızla önem kazanmasına yol açmıştır. Uluslararası düzeyde nüfus konusuna gösterilen büyük ilginin en somut örneği 1974 yılının Birleşmiş Milletler tarafından “*Dünya Nüfus Yılı*” olarak kabul edilmesi ve aynı yılın Ağustos ayında Romanya’nın Bükreş kentinde bir Dünya Nüfus Konferansının toplanması ile görülür. Toplantılarda nüfus artışının en zorlayıcı tedbirlerle kısıtlanması gerektiğinden, söz konusu artışın hükümet politikaları ile desteklenmesi gerektiğine kadar her türlü görüş savunulmuştur (Tuncer, 1976).

Dünya nüfusu, insanın var olduğu günden beri sürekli bir artış içerisindedir. Avrupa’da 17. yüzyıldan itibaren Sanayi Devriminin başlaması hızla artan nüfusun başta gelen nedenidir. Savaşlar, hastalıklar ve deprem, sel gibi olağanüstü olaylar dünya nüfusunu kısmen azaltırken, çeşitli tıbbi buluşlar ve teknolojik yenilikler insan ömrünün süresini uzatmakla birlikte nüfus artışına sebep olmuştur (Tuncer, 1976).

Dünyanın nüfuslanma süreci, insanın yerleşik hayata geçtiği *Neolitik Dönem* ile başlar. Daha sonraki dönemlerde insanın meydana getirdiği teknolojik gelişmeler sayesinde hem insanların ortalama ömrü uzamış, hem de nüfus artışı hızlanmıştır. Günümüzden 10-12 bin yıl önce 80 milyon civarında olan dünya nüfusu 1650 lerde 500 milyona ulaşmıştır. Son 350 yılda ise, 500 milyondan 6 milyara yükselmiştir ve her yıl yaklaşık 97 milyon insan nüfusa katılmaktadır. Günümüzde dünya nüfusunun ortalama artış hızı %1,7’dir. (Çamurcu, 2005).

Modern çağlara kadar dünya nüfusunun artış hızı çok düşük kalmıştır. İlkel toplumlarda insan ömrü çok kısa olduğu için doğurganlık büyük önem taşımaktaydı. Öte yandan Eski Yunan, Roma İmparatorluğu ve Çin’de doğum kontrolü bilinmekte ve uygulanmaktadır. Hatta çok eski zamanlarda, M.Ö 4000’li yıllarda bile Mısır’da Mısırlı rahipler, nüfus artışının bir sorun olması söz konusu olduğunda, “insanlar, üzerinde

yaşadıkları arazilerin yetmemesi durumunda gebeliği önleyici tedbirler almalıdır” demişlerdir (Savaş, 1972).

İlkçağlarda, birbirinden çok uzak iki kültürde, o günlerin ve daha sonraki yüzyılların düşüncesini etkilemiş düşünürlerin eserlerinde nüfusla ilgili bölümlere rastlanmaktadır. Çin’deki Konfüçyüs ve okulu ile diğer Çinli düşünürler, aşırı nüfus artışının yaşam koşullarını kötüleştireceğini ve işgücü verimliğinde düşüşlere sebep olacağını ileri sürmüşlerdir. Çinli düşünürlerin eserlerinde tarımla uğraşan nüfus için optimum nüfus anlayışı göze çarpar. Toprakla nüfus arasındaki optimum nüfusu ve ideal nüfus oranını ortaya koyan düşünürler, bu orantının bozulması halinde ölümlerin artacağını düşünmektedir (United Nations, 1973). Nüfus ile ekilebilir toprak arasındaki dengenin bozulması, kesin olarak yoksulluk ve açlığa neden olacaktır. Görüldüğü gibi Malthus’tan çok önce Çinliler, nüfus ile ekilebilir toprak arasındaki ilişkiye ilkel bir biçimde yaklaşmışlardır. Ancak süregelen kıtlıkların nedenini, aşırı nüfusa bağlayan Çinliler, nüfus ile tarım ürünleri arasındaki dengenin nasıl gerçekleştirileceği yolunda herhangi bir öneride bulunmamışlardır (Tuncer, 1976).

Öte yandan Antik Yunan da Platon ve Aristo nüfus konusuna oldukça farklı bir açıdan bakmakta ve görüşlerinde ekonomik faktörlerden çok yönetimle ilgili faktörlere yer vermektedirler. Bu düşünürlere göre, toplumların ekonomik yönden kendilerine yeterli olabilmeleri ve kendilerini savunabilmeleri için belli bir nüfus büyüklüğüne sahip olmaları gerekmektedir. Kent devletinin optimum sayıda yurttaşı bulunması, hatta bu sayının 5040’ta tutulması gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Spengler ve Duncan, 1963; Akt. Başer, 2010).

Nesli sürdürmek arzusu, insanlar için büyük bir ihtiyaç ve gayet canlı bir istek oluşturmaktadır. Aristo, Eflatun’un devletin nüfusa bu derece müdahalesini reddeder. Fakat kendisi de evlenme çağının sınırlanmasına taraftardır. Erkeklerin 35 ile 55 yaşları arasında evlenmelerini ve kadınların da 18 ile 38 yaşları arasında çocuk yapmalarını önermektedir. Fazla nüfus karşısında devlet, çocuk düşürmeyi ve çocuk terk etmeyi vatandaşlara kabul ettirmelidir, diye düşünür. Eski Yunanistan fazla nüfustan endişeliyken, Roma İmparatorluğundakiler ise daimî şekilde nüfus azlığından korkmaktadır (Kanbolat, 1998). Romalılar, nüfusun askeri alanda yararını düşünerek büyük bir nüfustan yana olmaktadır. Bu nedenle nüfus artışını hızlandıracak pratik önlemler üzerinde durmaktadırlar (Tuncer, 1976). Romalı yazarlar yazdıkları eserlerde

becarlığa karşı çıkmışlar, evliliği her fırsatta teşvik etmişlerdir. Özellikle Cicero tek evliliği savunarak, aile başına çocuk sayısını arttırmanın teşvik edilmesini dile getirmiştir (Baykan, 1973).

Ortaçağ döneminin büyük bir bölümünde, olaylara ve fikirlere “Din Doktrinleri”nin etken olduğu söylenebilir (Suner, 1969). Ortaçağ düşünürlerinin fikirleri, “Ahlak” ve “Din” ilkelerinden kaynaklandığından, olaylara bakış açısı bakımından farklılık göstermektedir. İlkçağda görülen nüfus kısıtlamaları, Ortaçağda ortadan kalkmıştır. Kilisenin bu dönemde, yaşamın korunması ve doğaya saygı gibi iki önemli kaygı içinde olduğu görülmektedir. İlk kaygı çocuk düşürme olaylarının, ikincisi ise gebeliği önleme eğiliminin yaygınlığından ileri gelmektedir. Özellikle, kilise, çocuk düşürme ve öldürme yanında kadın ve erkeklerin kısırlaştırılmasını da kesin olarak yasaklamaktadır (Baykan, 1973).

Avrupa’da 17.ve 18. yüzyıllarda ekonomi ve siyaset alanlarında merkantilist görüşlerin hakim olduğu görülmektedir. Ekonomik, askeri ve siyasi alanda devletin güçlendirilmesini ön plana alan merkantilist yaklaşım büyük ve hızla artan nüfusu toplum yönünden yararlı görmektedir. Nüfus artışını destekleyecek çeşitli tedbirler önermiş ve ülke dışına göçler önlenmiş, diğer ülkelerden nüfus çekilmeye çalışılmıştır. Amaç bireysel geliri arttırmaktan ziyade toplam geliri arttırmak, milli gelirle ücretlere yapılan ödemeler arasındaki farkı büyütüp devletin eline geçecek parayı çoğaltmaktır (Behar, 1982). Fransız, Alman, İtalyan ve İspanyol merkantilistleri nüfus konusunda iyimser bir görüşe sahiptirler. İngiliz merkantilistleri nüfusun çoğalmasına taraftar olmakla beraber kötümserdirler.

Fizyokrat yazarların nüfus konusundaki yaklaşımları, merkantilistlerden farklıdır. Fizyokratlar hızlı nüfus artışının tarımsal üretimi olumsuz olarak etkileyebileceğini düşünmüşler, stratejik saydıkları bu üretim dalındaki sorunların bütün ekonomiyi etkisi altına alacağından endişe etmektedirler. Bununla birlikte genel anlayışın nüfus artışı aleyhinde olmadığı, hatta tarımsal üretimi olumsuz olarak etkilemediği sürece, nüfus artışı konusunda olumlu olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Quesney’e (1694-1774) göre de bir devletin kuvveti nüfus miktarından değil, ziraatından doğmaktadır. Sanayi, ticaret ve diğer serbest meslekler kısır alanlardır. Safi hasılayı ancak ziraat sağlamaktadır. Ona göre, ziraatın gelişmesi, ortalama ömür süresinin yükselmesi ve nüfusun da çoğalması demektir (Kanbolat, 1998).

Dünya nüfusunun artışı 1900'lerden sonra ivme kazanmış ve 1950'de 2,5 milyara ulaşmıştır. Bu artışa özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ölüm oranlarının hızlı ve keskin düşüşü sebep olmuştur. Ekonomik gelişme ile ilgili konular yoğun bir şekilde gündemi işgal ederken, aynı dönemde nüfus konusunun da gündeme gelmiş olması doğaldır. Söz konusu dönemde nüfus alanında daha önceki dönemlerle kıyaslanamayacak ölçekte önemli değişimler meydana gelmiştir.

Sanayi devriminin başlamasından 100 yıl kadar önce, Avrupa'nın nüfus dengesinde değişme başlamıştır. Bu değişim daha sonra bütün Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya doğru yayılmış, 150-200 yıl içinde bütün endüstrileşen ülkelerde gözlemlenmiştir. *Nüfus değişimi* adı verilen bu süreç içinde, önce ölüm sonra doğum oranlarında, giderek azalma olmuştur (Tuncer, 1976).

Avrupa'da 17. yüzyıldan itibaren sanayi devriminin yaşanması hızla artan nüfusun başta gelen nedenidir. Diğer yandan tarımdaki gelişme ve teknoloji, besinleri bollaştırmış ve pek çok tarım işçisinin sanayiye yönelmesine imkan sağlamıştır. Neticede nüfus, tarım devriminin hemen ardından büyümeye başlamış, ama yükselişi, kıtlıklarla, salgınlarla, savaşlarla ve ara sıra uygarlıkların çöküşleriyle kesintilere uğramıştır. 1750 yılına gelindiğinde dünya nüfusu 700 milyona ulaşmıştır (Tuncer, 1976).

Öte yandan Sanayi Devrimi, ulaşım ve taşımacılıkta büyük kolaylıkları ortaya çıkarmış, böylece üretilen hizmet ve malların daha kaliteli ve daha hızlı bir şekilde dağıtılabilmesi mümkün hale gelmiştir. 1850 yılından bu yana kamu sağlığı ve tıp alanında da büyük gelişmeler kaydedilmiş, bunun sonucu olarak da insan ömrü uzamıştır. Bu gelişmeler dünya nüfusunun artışına büyük katkı sağlamıştır. Bu arada demokratik kurumların gelişmesi, insancıl düşüncelerin yayılması da ölümlerin azalmasına neden olmuştur (Dönmezer, 1994).

1850'den itibaren Avrupa'da nüfus artışının, doğumların artışından değil; ölüm oranlarının azalmasından meydana geldiği düşünülmektedir. Özellikle en zengin ve en uygar memleketler başta olmak üzere bütün Avrupa'da doğum oranları düşmüştür. Endüstrileşme şehirleşmeyi hızlandırmıştır. Böylece, eğitimin sosyal sınıfların tümüne yayılma imkanı bulmasından dolayı insanların yaşam kaliteleri yükselmiş ve aileler istedikleri takdirde çocuk yapmama imkanına kavuşmuşlardır. Bütün bunlara rağmen ölüm oranındaki düşmeden dolayı, nüfus artmaya devam etmiştir (Dönmezer, 1994).

Dünyada nüfus artış hızının bu kadar yüksek olmasının bir nedeni de aslında birçok ülkedeki düşük doğum ve ölüm hızına doğru olan eğilimin değişik ülkelerde farklı zamanlarda ortaya çıkmasıdır. Bu durum ise dünyayı değişken bir demografik yapı ile karşı karşıya bırakmaktadır. Dünyanın geri kalmış ülkelerinde kadın başına doğumlar yüksek, gelişmiş ülkelerde ise ortalama yaşam beklentileri yüksektir (Başol, 1994).

II. Dünya Savaşından sonra özellikle sağlık alanındaki iyileşmelerin sonucunda ölüm oranlarındaki azalmaya bağlı olarak nüfus hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Bir süre ölümlerdeki düşüslere paralel olarak doğum oranlarının azalmayacağı düşünülmüştür, bunun sonucunda da özellikle gelişmekte olan ülkelerde çok büyük bir nüfus patlaması olacağı endişesi yaşanmıştır (Cipolla, 1999).

20. yüzyıl demografik açıdan olağan dışı büyüme rakamlarına şahit olmuştur. Bu yüzyılda, Dünya nüfusu yıllık ortalama yüzde 2,04 artış ile 1,65 milyardan 6 milyara çıkmış, 1960'lı yılların sonunda en yüksek doğurganlık seviyesine ulaşmış, 1980'lerde yıllık 86 milyon artış ile rakamsal olarak en büyük değere ulaşmıştır. 1990-1995 yılları arasında, ekonomik ve kültürel yönden geri kalmış olması nedeniyle dünya genelinde doğal nüfus artışının en fazla olduğu kıta Afrika olmuştur (Şahin, 2006). Avrupa'da ise doğal nüfus artışının en az olmasının nedeni, doğurganlık hızlarını kontrol altına almış gelişmiş ülkelerin varlığıdır. Birleşmiş Milletler nüfus fonu verilerine göre, dünya nüfusu 2013 yılında 7 milyarı aşmıştır. 2050 yılında ise 10 milyarı bulacağı öngörülmektedir (Dünya Bülteni, 2013).

1.2.2. Nüfus Kuramları

Nüfus kuramları, nüfus ile birlikte sosyal, psikolojik, iktisadi, kültürel ve diğer faktörlerin değişmesi arasındaki ilişkileri açıklamak gayreti üzerine kurulmuş fikir sistemlerinin bütünüdür. Bugüne kadar nüfusla ilişkili birçok kuram ortaya atılmıştır. Bunlardan günümüze kalabilen başlıca kuramlar kısaca açıklanmaktadır.

Nüfus konusundaki görüşlerin amaçları, nüfusa ilişkin tarihsel eğilimleri ve olayları anlaşılır kılmak, böylece niteliksel yargılara varmak ve politikalar saptamak için bir temel sağlamaktır. Nüfusla ilgili görüşlerin temeli, Malthus'un ortaya koyduğu nüfus düşünceleri oluşturmaktadır.

1.2.2.1. Malthus'un Nüfus Kuramı

18. yüzyıl biterken Avrupa'da Sanayi Devrimi çoktan başlamış, kitlesel üretime geçilmiş, tarım kesiminden sanayiye emek göçü olmuş, yoksulluk artmış, kadın ve çocuklar ağır işlerde çalıştırılmaya başlanmıştır. Yapılan bu uygulamalara karşı insani görüşler dile getirilmeye başlanmış, işçi hakları toplumun diğer sosyal sorunlarına karşın alınacak tedbirler hakkında fikirler üretilmeye başlanmıştır (Ekin, 1989). Bu sorunların ortaya çıktığı ortamda, Fransız Devriminin çalkantılarının yaşandığı İngiltere'de kendisi bir papaz olan Thomas R. Malthus (1766-1834) bir eser kaleme almaktadır. (Kazgan, 1993). Nüfus alanında bilimsel anlamda yapılan ilk sistematik çalışma olan bu eser Malthus'un (*An Essay on the Principle of Population*) "*Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme*" adlı eseridir. Dolayısıyla, Malthus'un görüşleri, nüfus ile ilgili konuları tartışmanın ilk bilimsel kaynağı olmuştur. Nüfus alanında Malthus'un 18. yüzyıl sonlarında ortaya atmış olduğu görüş ve düşünceler modern anlamda bu konudaki teorik yaklaşımın başlangıcı olmuş, daha sonra geliştirilen yaklaşımlar için çıkış ve başlangıç noktası teşkil etmiştir (Başol, 1984).

Malthus'un görüşlerinde çıkış noktası, toprağın sınırlı bir faktör olmasına karşın, insanların üreme yeteneklerinin belli bir sınırı olmamasıdır. Gıda maddelerinin arzı ancak aritmetik olarak arttırılabilirken nüfusun geometrik bir artışa konu olmasıdır. Malthus'a göre kontrol edilmediği takdirde nüfus her yirmi beş yılda iki katı olacak bir hızda artar. Nüfusun bu hızlı artışı *önleyici kontrollerle* sınırlanmazsa *pozitif kontrollerle* engellenir. Önleyici kontrollerden kasıt, evliliğin geciktirilmesi veya hiç evlenilmemesi ve evli olmayan kadınların cinsel ilişkilerden mümkün olduğu sürece kaçınmasıdır. Toplumlar bu önleyici kontrolleri kullanmak yoluyla mutlu ve varlıklı bir hayat kalitesine ulaşabilirler. Aksi halde insan hayatını olağanüstü kısaltan pozitif kontroller işlemeye başlar. Malthus, insan yaşamının süresini zamanından önce kısaltan olumlu engelleri şöyle sıralamaktadır (Meek, 1977):

- Sağlığa aykırı tüm uğraşlar,
- Mevsimlerin sertliğine uymayan her türlü kaba ve ağır işler,
- Aşırı yorgunluk,
- Yoksulluktan ötürü çocukların kötü beslenmesi,
- Büyük kentlerin sağlığa aykırı yaşam koşulları,
- Her türlü aşırılık, her türlü hastalık ve salgınlar,

- Çocuk ölümleri, savaşlar, veba ve kıtlıktır.

Malthus'a göre, nüfus artışı karşısında toplumun yaşamını iyileştirmek mümkün değildir. Bu durumda yapılacak tek şey *yoksullar yasanının* kaldırılmasıdır. Çünkü bu yasayla nüfus artışı daha da hızlanmakta ve toplumu sefaletle doğru sürüklemektedir. Malthus'un bu görüşleri, ilgili yasanın kaldırılmasına bilimsellik temeli oluşturarak, yerine *iş evi* sistemi getirilecektir. Bu alanlar çalışma şartları çok ağır ve yoksulların mecburi barınmak zorunda oldukları mekanlardır.

Malthus nüfus artışının önüne geçilmesini savunarak “*daha şimdiden sahiplenilmiş bir dünyaya gözlerini açan adam, ana-babasından haklı olarak talep edeceği bir geçim imkanı bulamıyorsa ve toplum onun emeğini istemiyorsa, yiyeceklerden en ufak bir pay isteme hakkının olduğunu ileri süremez. Tabiatın görkemli şöleninde ona boş yer yoktur. Tabiat ona defolmasını söyler ve sofradaki bazı konukların acıma duygularını uyandırmayacak olursa, kendi buyruğunu derhal yerine getirir*” ifadelerini kullanmaktadır (Meek, 1977).

Malthus'a göre, “*fakirlerin maruz buldukları sefaletin mesuliyeti bizzat kendilerine aittir. Sefaletin nedeni fakirlerin basiretsizcesine ve akılsızcasına gösterdikleri ihtiyatsızlıkları ve kendi iradelerine hakim olamamalarıdır. Bunlar tabiatın arzusuna muhalefet etmişler ve ekonomik güçlerinden fazla çocuk yapmışlardır. Bu gibilerini kendi sefaletleri içerisinde bırakmak lâzımdır. Onun için, fakirler lehine kanun yapmamalı ve mevcut kanunlar da iptal edilmelidir*” (Kanbolat, 1998). Malthus klasik okulun nüfusla ilgilenen tek mensubu değildir. Diğer klasik iktisatçılara göre, kapitalist sistem başlangıçta ne kadar canlı olursa olsun, belli bir olgunluğa eriştikten sonra durgunluğa dönüşecektir. Bunda en önemli rolü nüfus artışı oynayacaktır. Nüfusun nispeten az olduğu gelişmenin ilk dönemlerinde toprağın verimi yüksek bir seviyededir. Hatta tarım kesiminde bile *artan verim kanunu* yürürlükte olabilir. Böyle bir dönemde müteşebbislerin kâr oranları da yüksektir. Bunun sonucu ekonomide yüksek seviyede yatırım yapılır ve teknolojik ilerlemede tam anlamıyla yarar sağlanır. Aynı zamanda işgücüne ödenen ücretler de artar. İşgücü kesiminin refahının artması her şeyden önce nüfus artışını etkileyecektir. Çünkü yaşama standardının belli bir seviyenin üzerine çıkması halinde aile büyüklüğü artacak ve doğanların büyük bir kısmının ortalama ömür süresinin uzama olasılığı bulunacaktır (Tuncer, 1976).

Ancak bir süre sonra önce tarım kesiminde *azalan verim kanunu* etkisini göstermeye başlayacaktır. Çünkü klasik iktisatçılara göre üretimde kullanılan toprak veya arazi faktörü sabittir ve tarım kesiminde iş bölümü olanakları sınırlıdır. Üzerinde tam bir görüş birliği olmamakla birlikte, John Stuart Mill başta olmak üzere bazı klasik iktisatçılar imalat sanayinde de azalan verim kanunun geçerli olduğunu, çünkü sanayinin hammaddeye olan bağımlılığı yüzünden sonunda tarıma dayandığını savunmuşlardır (Meek, 1977). Bu durumda, bir yandan işgücü başına verimin azalması, öte yandan işçi maliyetlerindeki artışlar sonucu müteşebbislerin karları düşecek, dolayısıyla da yatırımlar azalacaktır. Yatırımların azalması ise teknolojik duraklamaya yol açacak, işçilere ödenebilecek fonlar kısıtlı hale gelerek, yüksek nüfus seviyesinde klasik modelde kapitalist gelişme sonunda, gerek nüfus artışı, gerekse ekonomik büyüme yönlerinden durgunluğa dönüşmektedir.

Malthus, nüfus ile ücret düzeyi arasında ilişki bulunduğunu öne sürer. Emek arzını artırdığı için nüfus artışı ücretlerin düşmesine yol açacaktır. Ücretler işçilerin dayanabilecekleri maksimum düzeye kadar düşecektir. Ücret düzeyinin *asgari geçim düzeyinin* altına düşmesiyle sefalet ve hastalık artacak, dolayısıyla emek arzı azalacak, ücretler ise yeniden yükselecektir (Gürtan, 1966). Malthus, yiyecek arzı üzerinde teknolojinin (böcek öldürücü ilaçlar, buzdolabı, mekanize tarım araçları, suni gübre vb.) etkisini tam olarak değerlendirememiştir. Malthus'tan bugüne, nüfusun önemli ölçüde artması, yaşam süresinin neredeyse iki katına çıkması, teknolojik yenilikler, ekonomik, sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak nüfus artış hızının değişmesi, kıtlık ve açlığın daha çok siyasal karışıklıklar nedeniyle gündeme gelmesi Malthus'un nüfus ile ilgili varsayımlarının etkisini azaltmıştır. Malthus, nüfus artışı nedeniyle uzun vadede yiyecek ve mal arzında nüfusa oranla belirli bir azalmanın olacağını öngörmekle birlikte kısa vadede genel bir arz fazlasının olabileceğine inanmaktaydı. Malthus'un "*bolluk*" dediği arz fazlası bugün durgunluk veya depresyon ile gündeme gelmektedir (Selik, 1982).

Malthus'a göre; uygun şartlarda herhangi bir nüfus, besin maddelerinin artışından daha hızlı bir oranda artar ve böylece zamanla kişi başına düşen besin miktarı azalır. Bu fikrinin temeli şudur: uygun şartlarda herhangi bir kısıtlayıcı faktör (salgın vb.) yoksa nüfus geometrik dizi biçiminde artar (2, 4, 8, 16, 32, 64, ...), oysa besin maddeleri aritmetik dizi biçiminde artar (1, 2, 3, 4, 5, 6, ...). Doğada aradaki bu fark, nüfusta bazı bireylerin ölümlerine neden olur ve bir denge sağlanır (Öztürk, 2009). Bu düşünceleri

nedeniyle Malthus geç evlenmek, az sayıda çocuk sahibi olmak vb. hareketlerin teşvik edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Yine Malthus'a göre toplumsal sefaletin en büyük nedeni alt sınıflardı ve bu yüzden bu tür bir nüfus planlaması üst sınıflardan ziyade alt sınıflara uygulanmalıydı. Liberal bir anlayışın hakim olması gerekliliğini savunurken, fakir halk kesimlerine yapılan (özellikle kamusal) yardım programlarına karşı çıkmıştır. Her türlü toplumsal müdahaleye ve yardıma muhalif olmuştur.

Malthus'un düşünceleri daha kendisi vefat etmeden büyük tartışmalara neden olmuştur. Bugün Malthus'u savunanlar bulunurken, onu eleştirenlerin de sayısı hayli fazladır. Her ne kadar Malthus'un ve Neo-Malthus takipçilerinin yirminci yüzyıl için öngördükleri sefalet ve kriz (aşırı nüfus artışı karşısında yetersiz gıda üretimi) yaşanmamış olsa da, bu tür bir krizin yaşanmamasında gelişen teknolojinin payı büyüktür (Kazgan, 1993).

1.2.2.2. Optimum Nüfus Kuramı

On dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru iktisatçıların nüfus alanında en çok ilgilendikleri konulardan birisi de nüfus alanında toplumların ulaşabileceği en yararlı bir büyüklüğün olup olmadığıdır. Acaba dünya üzerinde iyi bir hayat standardı ile en fazla ne kadar insan yaşayabilir? Buna göre işgücü başına verimin en yüksek olduğu nüfus düzeyi, optimum nüfus düzeyi olarak tanımlanabilir (Tuncer, 1976).

Nüfus sorununa yönelenlerin büyük kararlılıkla benimsedikleri eğilimlerin bir tanesi, her hangi bir ülke veya bölgeden "*fazla nüfuslu*" ya da "*eksik nüfuslu*" olarak söz etmektir (Başol 1994). Nüfus fazlasının ya da eksikliğinin gerçek ve elle tutulur durumlar olduğunu varsayılırsa, mantıksal olarak, bu fazlalık veya eksiklik durumuna karşı nüfusun tam istenen boyutlarda bulunabileceğini de kabul etmek gerekmektedir.

İktisadi refah düzeyinin belirlenmesinde ve bu bakımdan yapılacak analiz ve kıyaslamalarda kişi başına milli gelir kavramından yararlanılmaktadır. Bilindiği gibi kişi başına milli gelir, topyekûn milli gelirin genel nüfusa bölünmesi suretiyle bulunmaktadır. Bu sebeple, gerek topyekûn milli gelir gerekse genel nüfusta meydana gelecek değişmeler kişi başına milli gelir üzerinde etkili olmaktadır. Milli gelir nüfustan daha hızlı artıyorsa, kişi başına milli gelir de artar, buna karşılık nüfus milli gelirden daha hızlı artıyorsa, kişi başına milli gelir azalır. Bir ülkenin nüfusu ne kadar olmalıdır ki, kişisel gelir en yüksek seviyesine ulaşabilsin? Bu soruya cevap arayışları bu teorinin gelişmesine yol açmıştır

(Kök, 1999). On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru temelde iki alanda söz konusu gelişmelerin iktisatçıları nüfus konusunda etkilediği görülmektedir. Bunlardan biri, 1870'lerden başlayarak bazı Batı Avrupa ülkelerinde nüfus artış hızının yavaşlaması söz konusu olurken; diğeri de bir toplumun nüfusunun ulaşabileceği optimum bir büyüklüğün olup olmadığının sorgulanışıdır (Meadows, 1990). Bu iki konu nüfusla ilgili önemli gelişmeler olarak döneme damga vurmaktadır.

John Stuart Mill, söz konusu yüzyılın ortalarına doğru, nüfus belli bir yoğunluğa ulaşınca kadar, nüfus artışlarının yararlı olacağını bundan sonrasının bireylerin yaşama kalitesini olumsuz olarak etkileyeceğini ve o dönemde İngiltere'nin bu seviyeye ulaştığını söylemiştir (Başol, 1994). Optimum nüfus kavramının temelindeki kabul, toplumda nüfus artışlarının, işbölümü gibi nedenlerle bir süre daha etkin bir kaynak dağılımına olanak vereceği, diğeri bir deyişle ekonomide artan verim kanununun geçerli olacağı, ancak nüfus artışının devam etmesi halinde azalan verim kanununun işlemeye başlayacağıdır. Buna göre işgücü başına verimin en yüksek olduğu nüfus düzeyi, optimum nüfus düzeyi olarak tanımlanabilir (Yumuşak, 1996).

Belirli amaçlara ulaşabilmek için bir ülkede bulunması gereken nüfusa da optimum nüfus denebilir. Böylece optimum nüfus, bulunduğu ülkenin, en yüksek refahını elde edilebileceği genişlikteki nüfusu belirler (Meadows, 1990). Optimum nüfus taraftarlarına göre, Çin ve Hindistan gibi ülkelerde normalden fazla, Avustralya, Brezilya, Kanada gibi bazı ülkelerde ise normalden az nüfus yoğunluğu vardır. Bunlar nüfus artışında bir sınır bulunacağını ve bu sınırı aşan bir nüfus çokluğunun ülke için zararlı olacağını ileri sürerler (Kaynak, 1990). Bu bakımdan ülkeyi yönetenlerin nüfus politikasını, nüfusu bu sınıra doğru ve bu sınıra ulaşmak üzere sevk ve idare etmeleri gerektiğini de ayrıca belirtirler.

Optimum nüfus kuramı, nüfus hacmi ve artışının üretimi tayin eden çeşitli faktörler üzerindeki etkisi göz önünde tutularak, belirli koşullar altında hangi nüfus hacminin var olan kaynakları, en verimli şekilde kullanıp, nüfus başına en yüksek üretimi sağlayacağı sorulmuş böylece optimum nüfus kavramı ortaya çıkmıştır.

Kaynaklar ve teknoloji sabit tutulduğu takdirde, emek hacmiyle diğeri üretim faktörleri arasında, nüfus başına üretimi maksimize edecek bir oran vardır. Emek başına kaynakların azalması halinde, nüfus başına üretim düşer (Şenses, 2003). Bu yüzden nüfus

optimum üzerinde seyrederken, emek başına kaynaklar azalacağından, kişi başına gelir seviyesi düşer. Buna karşı nüfus optimumunun altındayken, nüfus artışı (nüfus artışı optimuma doğru yaklaşması halinde) emekle kaynaklar arasındaki oranı optimal düzeye yaklaştıracığından kişi başına gelir, dolayısıyla refah düzeyi yükselir (Gürtan, 1966).

Optimum nüfus kavramı statik bir yaklaşımın ürünüdür. Kişi başına milli geliri maksimize ederek refahı en yüksek seviyeye çıkaracağı düşünülen optimum nüfus hacmi, belirli bir zaman için geçerlidir. Optimum nüfus kuramının sabit farz ettiği faktörler zamanla değişebilir (doğal kaynaklar, sermayenin çoğalması, teknolojik gelişme gibi). Bu yüzden teori çok eleştiriye uğramış, dinamik bir karakter kazanamamıştır (Ölmezoğulları, 1996). Ancak bu dönemin özelliği nüfus artışının azalışıyla bu konuda kötümserliğin yerini, iyimserliğe bırakmasıdır (Gürtan, 1966). Bunun için optimum nüfus yerine, optimum nüfus artışı kavramı geliştirilmiştir. Buna göre herhangi bir toplum için her dönemde geçerli bir tek optimum nüfus seviyesi söz konusu değildir. Onun yerine, ekonomide belli bir sermaye birikimi ve teknolojik değişmeye en uygun nüfus artışı üzerinde durmak gerekir. Tek bir optimum değil aynı şartlar altında şahsa, görüş amacına ve kabul edilen kritere göre çeşitli optimumlar vardır. Diğer taraftan yalnız ekonomik bakımdan değil savunma ve askeri ihtiyaçlar için de optimum bir nüfus düşünülebilir.

1.2.2.3. Demografik Değişim Kuramı

1929 yılı sonrasında nüfus alanındaki düşüncelerde ciddi bir değişim süreci başlamıştır. Demografik değişim kavramı, ilk olarak 1929 yılında Warren Thompson'un belirli ülkelerin 1908-1927 yılları arasındaki demografik gelişimini inceleyen çalışmasında kullanılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonraki yıllarda Thompson'un çalışmaları ve demografik değişim kavramı yoğun bir şekilde ele alınmış ve tartışılmıştır (Tandoğan, 1998).

On yedinci yüzyılda Batı Avrupa dahil bütün dünyada nüfus, demografik açıdan "doğal" sayılabilecek yapıdadır. Bu tarihten sonra ise modern çağın ilk demografik devrimi olarak nitelendirilebilecek büyük bir dönüşüm başlamıştır. Açlık, salgın hastalıklar, doğal afetler ve savaşlar nedeniyle nüfus artış hızında büyük dalgalanmalar görülmekle birlikte, dünya nüfusu on sekizinci yüzyıl başlarına kadar çok yavaş artmıştır. Bu tarihten sonra Batı Avrupa'da ölüm oranlarının istikrarlı bir biçimde düşmesi nüfus artış hızının hızlanmasına yol açmıştır. Avrupa genelinde doğum oranı ölüm oranından

daha sonra düşmeye başlamıştır. Böylelikle Avrupa yüzyılı aşkın bir süre içinde yüksek doğurganlık ve ölümlülük seviyelerinden alçak doğurganlık ve ölümlülük seviyelerine geçmiştir. Bu geçiş sürecinde de nüfus artış hızı en yüksek seviyeye ulaşmıştır (Tandoğan, 1998).

Dünyanın geri kalan bölgelerinde ise benzer bir demografik devrim yaşanmamıştır. İkinci Dünya Savaşı yılları ve hemen sonrasına rastlayan ikinci demografik devrim gelişmiş ve az gelişmiş ülke nüfuslarında önemli sonuçlara yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerde yüz yıldan beri düşmekte olan doğum oranı yeniden artma eğilimi gösterirken az gelişmiş ülkelerde ölüm oranı hızla düşmeye başlamıştır. Doğum oranının aynı hızla düşmediği ikinci grup ülkelerde Avrupa tarihinden gözlenenenden çok daha hızlı bir nüfus artışı başlamıştır (Şenses, 2003). Böylece dünya geleneksel (*genç, doğurgan ama ölüm oranı yüksek*) ve modern (*yaşlı, hem doğum hem ölüm oranı düşük*) olarak tanımlanan nüfusların yanında yeni bir nüfus türüne (*genç, doğum oranı yüksek, ölüm oranı düşük*) tanık olmuştur (Başol, 1994).

Demografik değişim kuramı 1940'lı yıllarda modern nüfus dinamiklerini açıklamak için geniş bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu kuram sanayileşme ile doğum ve ölüm oranları, dolayısıyla gelişme hızı arasındaki ilişkiyi açıklayan bir teoridir. Değişim kuramı, nüfus dinamikleri ile birlikte sosyoekonomik değişimi de öngörmekte ve bütün toplumların tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş şeklinde bir gelişim izleyeceğini varsaymaktadır (Kaynak, 1990). Demografik değişim modeli, modernleşmenin yüksek doğurganlıktan düşük doğurganlığa doğru bir geçişe sebep olduğunu söylemektedir. Demografik geçişini tamamlayan ülkeler, düşük doğurganlık ve düşük ölümlülük seviyelerine şahit olmaktadır. Düşük doğurganlık ve ölümlülük seviyelerine eriştikten sonra, doğurganlık dar bir aralıkta dalgalanmaktadır.

Farklı toplumlarda demografik değişikliklerin belli bir kalıba uyup uymadığı tartışması, demografik değişim teorisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bazı düşünürler nüfus artış hızının yüksek olduğu ülkelerde, nüfus artışını kısıtlayan politikalara aktif olarak başvurulmasını önerirken, bazıları da bugünkü duruma bakıp endişelenmeye gerek olmadığını, çünkü batıda da aynı durumun olduğunu fakat nüfus artışının bugünkü seviyeye düştüğünü ileri sürmüşlerdir (Kanbolat, 1998). Demografik değişkenlerin belli bir zaman içerisinde, belli aşamalardan geçip geçmediği konusu demografik değişim modeliyle açıklanmaya çalışılmıştır.

“*Demografik değişim modeli*” konusunda ilk yazarlardan biri Blacker’dır. Blacker, toplumların demografik değişme bakımından başlıca beş aşamadan geçtiğini söylemiştir. Birinci safhada, gerek doğum gerekse ölüm oranları yüksektir. Nüfusun yüksek seviyede durgun olduğu bu aşamayı, yüksek doğurganlığın devam ettiği fakat ölümlerin azalmaya başladığı ikinci dönem izler. Üçüncü aşama doğurganlığın da azalmaya başladığı, fakat ölüm oranlarının da hızlanarak düştüğü aşamadır. Dördüncü aşamada doğumla ölüm arasında denge kurulur. Beşinci ve son aşamada ise doğumlar, ölüm seviyesinin de altına düşer, nüfus azalmaya başlar (Tuncer, 1976).

Günümüzde “*demografik değişim kuramı*” denilince Blacker’in öngördüğü beş aşamalı evrim yerine üç aşamalı bir evrim anlaşılmaktadır. Birinci aşamada doğurganlık ve ölümlülük seviyesinde belli bir denge vardır. Geri kalmış ekonomi safhasında toplumlar ilkel tarım koşullarında yaşamlarını sürdürmektedirler. Ürünlerini kendi ihtiyaçları oranında gerçekleştirmektedirler. Teknoloji ya hiç değişmemekte ya da çok yavaş değişmektedir. Ölüm oranları yüksektir, bunun nedeni üretimin, hijyen bilgisinin ve tıbbi imkanlarının yetersizliği nedeniyle beslenme, bakım ve tedavi şartlarının elverişsizliğidir. Çocuk ekonomik bakımdan yararlı ve maliyeti yüksek olmayan bir araç niteliği taşımaktadır (Peterson, 1994).

İkinci aşamada ekonomik gelişme ile birlikte toplumda işbölümü artar, teknolojik gelişme başlar, toplum daha çok piyasa için üretime yönelir, ulaştırma ve haberleşme araçları gelişir. Yaşam seviyesindeki iyileşmelere paralel olarak sağlık koşullarında da düzelmeler olur. Böylece çocuk ölümlerinde de önemli azalışlar görülür (Meadows, 1990). Genellikle Batı Avrupa ülkelerinin on sekizinci yüzyılın son yıllarında ve on dokuzuncu yüzyılda bu ikinci aşamadan geçtiği kabul edilmektedir. Üçüncü aşama olan gelişmiş ekonomi safhasında nüfus artışı çok yavaşlamaktadır. Ekonomik gelişme bir yandan çocuğun ekonomik alanda değerini azaltırken, bir yandan da kadının ekonomik rolünü artırmaktadır (Şenses, 2003).

Demografik değişim kuramına yöneltelen eleştiriler başlıca ikiye ayrılabilir (Meadows, 1990):

- Ülkeler arasındaki gelişmişlik seviyesi farkları dünya kapitalist sisteminin sonucu ve gereğidir. Gelişmekte olan ülkeler bugünkü gelişmiş ülkelerin yaşam kalitesine

hiçbir zaman ulaşamayacağından demografik değişim kuramlarının öngörülerini tartışmaya açıktır.

- Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ölümlülük seviyelerindeki düşme benzer sebeplere dayanmamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, sosyoekonomik yapılarında ciddi bir gelişme olmaksızın yalnızca tıp teknolojisinin ithal edilmesi yoluyla ölüm oranlarında önemli azalmalar sağlayabilmişlerdir. O halde nüfus artışının kontrol edilebilmesi için ülkenin sosyoekonomik yapısında bir gelişme olmasını beklemek gerekmez.

Demografik değişim kuramına ikinci tür eleştiri getirenler az gelişmiş ülkelerin, hızlı nüfus artışı yüzünden ekonomik kalkınmalarını da gerçekleştiremediklerini eklemektedirler. Artan nüfus için konut, sağlık, eğitim gibi demografik yatırımlar giderek bütçede daha çok yer tutacak, üretici yatırımlara yönelmek zorlaşacaktır. Çözüm, ölümlerde olduğu gibi doğumlar için de teknolojik gelişmelerden yararlanmaktır (Şenses, 2003). Yeni Malthusçu diye adlandırılan bu görüş, gelişmiş ülkelerin doğum kontrolü teknikleri geliştirerek ve bunların yaygın kullanımını sağlayacak programları destekleyerek az gelişmiş ülkelere nüfus sorunlarının çözümünde yardımcı olmalarını önermektedir. Çünkü dünyadaki doğal kaynaklar sınırlıdır; hızlı nüfus artışı hem doğal kaynakların hızlı tüketilmesine, hem de doğal çevrenin dengesinin bozulmasına neden olmaktadır (Öztürk, 2009).

1.2.3. Nüfus Artışının Ekonomik Etkileri

Nüfus artışı, belirli bir zaman aralığında doğumlar ve ölümler dengesine bağlı olarak pozitif ya da negatif yönde nüfus sayısının değişmesine denir. (Başar, 2010). Bu süre içinde doğan kişi sayısının ölen kişi sayısından fazla olması ve o ülkeye olan göçler, nüfusun artmasına yol açacaktır. Nüfus artışının ülkeler üzerinde birçok etkileri görülmektedir. Bu etkiler çeşitli yönlerden ele alınmaktadır. Bu unsurlara aşağıda değinilecektir.

1.2.3.1. Nüfus Artışının İşgücü ve İstihdam Üzerindeki Etkileri

İşsizlik, bir ekonomide üretim faktörlerinin tam istihdamı ile gerçekleşen istihdam arasındaki farktır. Gelişmiş olsun olmasın bütün ülkelerin özellikle son yıllarda en büyük sorunlarından biri olan istihdam sorunu, her geçen gün artmaktadır. İstihdam Türkiye'nin de en büyük sorunlarından birini oluşturmaktadır (Oktay, 2006). Nitekim her yıl sınırlı

olarak artan istihdam imkanlarına karşı daha büyük bir hızla büyüyen işgücü arzı açık ve gizli işsizliği endişe verecek boyutlara ulaştırmış bulunmaktadır. Bu sorunun çözümü, açık işsizlere iş imkanı yaratmakla beraber “gizli işsizlik” denilen, düşük verimli işlerde çalışanların daha verimli işlerde istihdamını da sağlamakla çözümlenebilir (Pekin, 2007).

Yüksek seviyedeki doğurganlık işgücü arzını hızlı bir şekilde arttırmaktadır. Kalkınma Planlarında, Türkiye’de her yıl bir milyona yakın insan işgücüne katılmaktadır. Ancak, bunların yarısına verimli iş imkanları sağlanabilmektedir. Doğurganlıkta sağlanabilecek bir düşmenin etkisi ise, en erken on beş yıl sonra kendisini gösterebileceğine göre, doğurganlığın işgücü üzerindeki etkisi kısa sürede çözülecek bir sorun olmamaktadır (Öztürk, 2009).

Diğer taraftan sermaye birikiminin de yetersiz olduğu Türkiye’de, bu fazla işgücünden yararlanmak daha da güçleşebilir. 15-64 yaş grubu içinde çalışmak isteyenlerin sayısına işgücü arzı denilmektedir (Pekin, 2007). Bu yaş grubundakilerin toplamı faal nüfusu meydana getirmekle birlikte, belli bir anda bazı kimseler örneğin, ev kadınları, kendi istekleri ile çalışmak istemeyebilirler. İşgücü arzı, her zaman faal nüfustan biraz daha düşüktür. Özellikle geniş istihdam alanları yaratan tüketim malları üreten sanayilerde ve hizmetler kesiminde makine yoğun tekniklerin kullanımı ile modernleşme eğilimi sonucu, istihdam artışı olmuştur. Ancak bu sektörün toplam istihdam içindeki payı oldukça azdır ve kapasitesi sınırlıdır. Aynı şekilde tarımsal istihdamda giderek azalmaktadır (Eyüboğlu, 2003).

Diğer taraftan hızlı nüfus artışı tarımsal alanların veraset yoluyla parçalanmasının ana nedenini oluştururken artan nüfusu emebilecek sanayi merkezlerinin bulunması insan toprak dengesini bozmuş, aynı zamanda yurtdışına olan göçleri de başlatmıştır (Yıldırım ve Karaman, 2001). 1960 yılına gelinceye kadar özellikle Balkan ülkelerinden gelenlerin sayısının yüksekliği nedeniyle Türkiye net göç alan bir ülke görünümündeydi. Ancak bu tarihten sonra Batı Avrupa’da ve özellikle Batı Almanya’da işgücü talebinin yüksek olması, buna karşılık Türkiye’de işgücü arzının hızlı bir şekilde artması ve Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasındaki ücret farklılıklarının yüksek olması nedeniyle Türkiye’den çalışmak amacıyla yurt dışına gidenlerin sayısında hızlı bir artış görülmektedir. Bu işçileri takriben % 80’i Batı Avrupa’ya gitmiştir. Ayrıca gidenlerin % 78’ini erkekler oluşturmaktadır (Aren, 2005).

Türkiye’de bir yandan hızlı nüfus artışı, bir yandan yeni yatırımların duraklaması, bir yandan da batı ekonomilerindeki krizler (petrol, enerji, döviz) sonucu yurtdışına işçi gönderme imkanlarını da çok azaltmış, işsizliğin yüksek bir seviyeye çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan gidenlerin sayısı ve nitelikleriyle her bölgenin ekonomik durumu arasında çok yakın bir ilişki vardır. (Gök, 2004). Bununla beraber dış göç, iç göçün tersine en zengin bölgelerden başlamak üzere gerçekleşmektedir. Dış göçler Türkiye içindeki aktif nüfusun verimi düşük sektör ve kollardan yüksek verimliliklere doğru kademeli bir biçimdeki akışını önlemektedir. Ayrıca kırsal ve kentsel nüfusun demografik bileşimi de çok keskin değişimlere neden olmaktadır. Nitelikli işçilerin azalması ulusal sanayinin gelişimini ve kalkınmayı olumsuz yönde etkilemektedir (Pekin, 2007).

1960’lı yıllarda buna ilaveten yurtdışındaki işçilerin gönderdikleri dövizler, o zaman için giderek artan ödemeler dengesi açıklarının kısmen de olsa kapanması ve birçok yatırım projelerinin döviz ihtiyacını karşılamış olduğu bilinmektedir. Nihayet bunların yurt içine istihdama etkisi de gayet olumlu olmuştur. Ancak yurtdışında hemen hemen bir milyona yaklaşan işgücü, beraberinde birçok sorunları da getirmiştir (Oktay, 2006).

1.2.3.2. Nüfus Artışının Gelirler Üzerindeki Etkileri

Nüfus oranında artış görüldükçe ülke insanların milli gelirden aldıkları pay azalma kaydedecektir. Nüfus artış hızı büyüdükçe kaynakların daha büyük bir kısmı tüketime gitmektedir. Bu da yatırımlara gidecek kaynakların azalmasına, dolayısıyla gelişme hızının düşmesine yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak da kişi başına düşen gelir azalacaktır (Oktay, 2006).

Ekonomide tasarruflar ev halkı, işletmeler ve kamu kesimi tarafından gerçekleştirilir. Doğal olarak bu üç kesimin tasarrufları başta gelir seviyesi olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (Kocaoğlu, 1997). Yine bu etkenler arasında başta vergi oranları olmak üzere, hükümet politikalarının ağırlığı yüksektir. Burada tasarruf seviyesinin nüfus artışından etkilenip etkilenmemesi önem arz etmektedir.

Tasarrufların doğrudan doğruya nüfus artışından etkilenmeyeceği söylenebilir. Nüfus artış hızının kamu tasarrufları üzerinde etkisi olacağı düşünülse bile bu etkinin çok önemli olmayacağı düşünülebilir. Buna karşılık ev halkı tasarruflarının yüksek nüfus artış hızından olumsuz olarak etkileneceği düşünülebilir. Çünkü, yüksek nüfus artış hızı ailede

çok sayıda çocuk anlamına gelmekte bu da tüketimi arttıracığı için, çok çocuklu ailelerin tasarruf olanakları kısıtlanmış olacaktır (Tuncer, 1993).

1.2.3.3. Nüfus Artışının Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Üzerine Etkileri

Hızlı nüfus artışının ekonomide gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemesi ve gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk sorununu da ağırlaştırması beklenir. Toplam gelirden bağımsız olarak, hızlı nüfus artışı, işgücü arzının diğer üretim faktörlerine karşı nispi olarak daha bol hale gelmesi sonucunu doğurur. Bu durum ücretleri baskı altında tutacağından yaşamını yalnız emeğiyle karşılayan bireylerin toplam üretimden alabilecekleri payı bir ölçüde sınırlayacaktır (Şenses, 2003). Bir diğer deyişle, daha yavaş bir nüfus artışı ile karşılaştırıldığında daha hızlı bir nüfus artışı, gelirin faktör dağılımı yönünden emeğin payını baskı altında tutacaktır. Bu da gelir dağılımının kötümser bir yaklaşımla giderek bozulmasına sebep olacak, daha iyimser bir yaklaşımla da iyileşmesini güçleştirecektir (Pekin, 2007). Dünya Bankasının bir araştırmasına göre çeşitli ülkelerde ortalama gelir seviyesi yükselirken eğitilmemiş işgücünün kişi başına üretime katkısı ve buna uygun olarak da kazancı düşme eğilimi göstermektedir.

Hızlı nüfus artışının yoksulluk üzerindeki olumsuz etkisi, gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkiden daha belirgindir. Yüksek seviyede nüfus artışı, gelişmekte olan ülkelerde yaygın bir şekilde karşılaşılan yoksulluk sorununun çözümünü daha da güçleştirmektedir. Genelde yoksulluk ile yoksul ailelerde karşılaşılan yüksek doğurganlık birbirini destekleyen iki oluşum olmaktadır. Kaba olarak yoksulluğun beraberinde getirdiği düşük seviyedeki eğitim ve sağlık olanakları aynı zamanda yüksek seviyede doğurganlığı teşvik etmektedir (Şenses, 2003).

Buna karşılık yüksek seviyede doğurganlık, yoksul ailelerin eğitim ve sağlığa ayıracabilecekleri kaynakları azaltmaktadır. Ayrıca, ekonomik olanakları sınırlı olan aileler çok sayıda çocuk sahibi olmayı ailede çalışanların sayısını artırarak gelirlerini arttırmanın yolu ve aynı zamanda gelecek için bir sigorta olarak görebilmektedir (Koray, 2008).

1.2.3.4. Nüfus Artışının Tarımsal Üretim ve Gıda Arzına Etkileri

İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemlerde karşılaşılan hızlı nüfus artışının, bir süre sonra bir gıda kıtlığı sorunu yaratacağı iktisatçıları ve diğer ilgilileri ciddi olarak endişelendirmiştir. Ayrıca 1972-1974 döneminde karşılaşılan gıda kıtlığı, bu endişeleri

daha da güçlendirmiştir. Ancak daha sonraki yıllarda dünya ölçeğinde tarımsal üretimde meydana gelen artışlar ve gıda arzı artışı üzerinde yapılan nispeten iyimser projeksiyonlar endişelerin büyük ölçüde azalmasına sebep olmuştur (Serter, 1993).

Geçmiş dönemlere bakıldığında, tarımda meydana gelen üretim artışlarının daha çok ekilen alandaki artışların sonucu olduğu görülmektedir. Bu alandaki uzman görüşlere göre, bilinen teknolojilerle ekime açılacak yeni arazilerin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak dünya ölçeğinde doğru olmakla birlikte özellikle nüfus baskınına maruz kalan birçok ülkede bu olanağın sanıldığı kadar yüksek olmadığı görülmektedir (Bulut, 2006). Örneğin Afrika’da ekilen toprakların genişletilmesi bazı hastalıklara çare bulunmaksızın mümkün görülmemektedir. Ayrıca bu durum bazı Asya ülkeleri için de geçerlidir. Aynı zamanda yeterince su kaynağının bulunmaması veya mevcut kaynakların yönetilmesindeki güçlükler ekim alanlarının kolayca genişletilmesini önlemektedir.

Çoğu durumlarda mevcut ekilen toprakları genişletmekten çok aynı topraklarda ekim sayısını arttırmak ekonomik bakımdan daha avantajlı görülmektedir. Ancak bu yöntemin de başarılı olması tarımda işgücü yanında gübreleme, sulama gibi diğer girdilerinde arttırılması gerekmektedir. Bu da beraberinde ek bir finansman yükü doğurmaktadır ki birçok fakir ülkenin bu yükü kolayca kaldırabilmesi mümkün görünmemektedir (Akdoğan, 1993).

1.2.3.5. Nüfus Artışıyla Oluşan Hızlı Kentleşme ve Yarattığı Sorunlar

Nüfusun hızlı arttığı toplumlarda karşılaşılan en önemli oluşumlardan birisi de kırsal yörelerden kentlere olan iç göç ve bunun yarattığı hızlı kentleşmedir. Kentleşme toplumsal değişme sürecinin bir boyutudur. Batı da sanayi devrimiyle başlayan bu değişim günümüz az gelişmiş ülkelerinde farklı bir biçimde gelişmiş ve en dinamik toplumsal gerçeklerin başında yer almıştır (Keleş, 2006) Toplumsal değişme süreci içerisinde hem bağımlı hem de bağımsız değişken olan kentleşme, neden ve sonuçları bakımından oldukça karmaşık bir özellik göstermektedir. “Üretimin, ticaretlerin ve hizmetlerin süratle büyümesini sağlayan sanayileşmenin etkisiyle dağılım oranının fazla olması ve bu fazlalığın kentin dışı da yerleşme yerlerinde iskan edilmeleri nedeniyle nüfusun kentlerde birikmesine ve kent sayısının artmasına neden olan aynı zamanda da buralarda yaşayanların özel hayatlarında, ekonomik, sosyal ve siyasal davranış açısından etkileyen ve devletin de belirli bir takım faaliyetlerini gerektiren değişiklikler” (İşbir,

1982) olarak tanımlanan kentleşme, nedenleri ve sonuçları açısından, pek çok toplumsal soruna kaynaklık ettiği için, planlı ve programlı müdahaleyi gerektiren bir değişme sürecinin, toplumsal boyutu olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentleşme, dar anlamıyla kent sayısının ve kentte yaşayan nüfustaki niceliksel artışlardır. Geniş anlamıyla, “Kentli diyebileceğimiz bir yaşama şeklini oluşturan beraberinde, nüfusun ölçüsü, nüfusun yoğunluğu ve nüfusun farklılığı sosyal münasebetin mahiyetin, derecesini ve sıklığını, dolayısıyla da sosyalleşmeyi ve insan tabiatını tayin eder. Yani sosyal yapıyı” (Sezal, 1992). Kentleşme olgusunun önemi, onun şu iki özelliğinden kaynaklanmaktadır (Kartal, 1978):

- Birtakım ekonomik ve toplumsal süreçlerin işlemesi ile ortaya çıkan “Bir sonuç” olması
- Toplumsal değişme sürecini “etkileyen bir öge” olması.

Hızlı nüfus artışı hızlı kentleşmeyi getirmektedir. Bu da az gelişmiş ülkelerde önemli bir soruna yol açmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde; yıllık ortalama nüfus artışı yüzde 2-3 olarak gerçekleşir. Kentsel nüfuslarda yüzde 6-7 artmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise; yıllık ortalama nüfus artış hızı yüzde 0-1 olurken, kentsel nüfusları ise yüzde 1-2 arasında artmaktadır (Demirci, 2013). Bu ülkelerde nüfustaki yıllık artış oldukça yavaş seyrettiği için, kentleşmede yavaş olmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde bir ya da iki kentin aşırı derecede büyümesinin, hem kendi işlevlerinin gereği gibi yerine getirmesi bakımından, hem de bölgesel dengesizlikleri sürdürmesi yönünden önemli sakıncaları vardır. Bu ülkelerde kentleşmenin belli başlı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Keleş, 1993):

- Kentleşmenin, demografik bir süreç olarak sanayileşmiş ülkelerle oranla, hızla artan bir yol izlemesi.
- Büyük kentlerin orta büyüklükteki ve küçük kentlere oranla daha hızlı büyümesi.
- Kentleşme hareketlerinin kimi coğrafi bölgelerdeki kentlere yönelmiş olması nedeniyle kimi bölgelerin kentleşme oranının düşük düzeyde kalması.
- Kentleşen nüfusun kent ve kamu hizmetleri gereksinimlerinin karşılanmasında yetersizlikler.

- Kentleşen, nüfusun çalıştırılmasında olanak verecek temel sanayi yatırımlarının yapılamaması yüzünden, iş gücünün marjinal mesleklerde ve türlü hizmet dallarında yığılması.

Günümüzde dünya nüfusunun yaklaşık 1,3 milyarı gelişmekte olan ülkelerdeki kentlerde yaşamaktadır. Toplam nüfus veri olarak alındığında, kentsel nüfus artışının çeşitli yararları vardır. Kentleşme, ölçek ekonomilerinden yararlanmaya olanak verir. Bunun sonucu alt yapı yatırımlarını daha düşük maliyetle bireylere ulaştırmak mümkün olur (Şahin, 2010). Ayrıca üreticilerin ve tüketicilerin birbirine yakınlığı maliyetlerin düşmesine yol açar. Aynı zamanda kırdan kente akımın sonucu olarak ortaya çıkan kentleşme, nüfusun daha büyük bir kesimin yüksek ücretten istihdam, eğitim, sağlık ve diğer modern hizmetlerden yararlanmasına olanak vererek gelişme sürecinde olumlu katkıda bulunur.

Buna karşılık hızlı kentleşmenin konut, yol, kanalizasyon ve diğer alt yapı gereksinmelerini arttırdığı ve beraberinde trafik, hava kirlenmesi, asayişsizlik gibi çeşitli sorunları getirdiği bir gerçektir. Bu nedenlerle bugün birçok ülkede büyük metropollerin neredeyse tamamı yaşanamayacak hale gelmiş durumdadır (Özden, 2008). Böyle bir gelişmede kırsal kesimde hızlı nüfus artışı yanında kent yönetimlerinin gerek parasal yönden gerekse yönetim yetenekleri yönünden yetersiz kalmış olmalarının da rolü büyüktür. Ancak dünyanın çeşitli ülkelerinde bazı büyük kentlerin nüfusunun her 10 yılda bir katlandığı bu ölçekteki hızlı kentleşmeye yerel yönetimlerin ayak uydurabilmesi oldukça güçtür (Wirth, 2002).

Kentlerde yerleşmiş ailelerde doğurganlığın kırsal yörelere göre nispeten düşük olduğu gözlenmektedir. Bunda her şeyden önce, kentlerde daha iyi eğitim ve sağlık olanaklarının bulunmasının rolü vardır. Ayrıca kentlerde kadının aile dışında çalışma olanakları daha yüksektir. Ancak kente yeni göç edenler için bu etkiler en azından bir nesil sonra kendisini göstermektedir (Uyar, 2002). Bu nedenle kentleşmenin hızlı olduğu bölgelerde kent ve kır nüfusları arasındaki doğurganlık farkı büyük değildir. Bu da hızlı kentleşmenin doğurganlığı düşürücü yönde etki yapacağı görüşlerinin en azından bir nesil için doğru olmadığını kanıtlamaktadır.

Artan nüfus, köyden kente göçle birlikte konutlara olan talebi de artırır. Hızlı şehirleşmeyle arzın talebi karşılayamaması konut fiyatları ve kiraların artmasına neden

olur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sanayi, küçük ünitelere ayrıldığından, yani endüstriyel gelişim, küçük ve orta büyüklükteki nüfus merkezlerinde küçük fabrikalar kurmaya yöneldiğinde, ev kiralarında ve diğer sosyal ihtiyaçların temininde bir yükselme olacaktır. Bu da sermaye kaynaklarında yeni bir azalma demektir (Keleş, 2006).

1.2.3.6. Nüfus Artışının Kamu Harcamalarına Etkisi

Kamu harcamaları devletin ulusal ve yerel bütçede yaptığı harcamalardır. Siyasal organın kamu hizmetleri için topladığı vergiler ve sağladığı diğer kaynakları bütçe belgesi ile ödenek ayırarak yaptığı giderlerin tümü kamu harcamasıdır. Devletin yaptığı tüm harcamalar kamunun bütçe harcaması değildir. Devlet iktisadi girişimlerinin ilk sermaye teşkil ödeneği bütçeden verilmişse bu kamu harcamasıdır; bundan sonra kendi faaliyetlerinden yarattığı gelirlerin harcamaları kamu harcaması değildir (Bulutoğlu, 2008).

Kamu harcamaları, yapılan işlerin niteliğine göre işlevsel olarak ve bu harcamalarda kullanılan kaynakların türlerine göre ekonomik olarak başlıca iki şekilde sınıflandırılır. İşlevsel sınıflandırmada kamu hizmetleri üç grupta toplanabilir. Birincisi; genel yönetim ve düzen hizmetleridir. Genel yönetim, temsil yasama, düzen, güvenlik, yargı ve savunma hizmetleri bu grupta yer alır. Bu hizmetler toplumun demirbaş kamu hizmetleridir. Devlet düzeni ve piyasa ekonomisi bu hizmetler olmadan kurulamaz (Akalm, 2000).

İkinci grup hizmetler, vatandaşlara toplu olarak veya teker teker sunulan refah sağlayan hizmetlerdir. Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve yardım gibi hizmetler bu grupta yer almaktadır. Bu hizmetler vatandaşların dolaysız olarak kendi gereksinimleri için yararlanabildikleri hizmetlerdir. Üçüncü grupta ise, ekonomik nitelikli hizmetler yer almaktadır. Tarım, sanayi, ticaret konularındaki hizmetler, alt yapı hizmetleri ve yatırımları bu gruptadır. Ekonomik hizmetler kişilere doğrudan doğruya fayda sağlamaz, daha çok piyasadaki firmaların özel maliyetlerini azaltmalarına yardımcı olur (Şener, 2006).

Kamu harcamaları üzerinde nüfusun önemli etkisi vardır. Aynı zamanda nüfus kamu harcamalarının gerçek artış nedeni olmaktadır. Demografik açıdan kamu harcamaları, doğrudan ülkenin nüfusunu oluşturan, nüfus yapısına ve durumuna göre değişiklik gösteren bir sınıflandırmaya ihtiyaçtan dolayı oluşturulmuştur. Nüfusun kamu

harcamaları üzerindeki etkileri genellikle savunma, eğitim, sağlık ve çevre açısından ele alınmaktadır (Oktay, 2006).

Nüfus artışı, kentleşmeyi hızlandıracak, böylece yargı organlarının ve kolluk güçlerinin artışı gerektirecek, dolayısıyla güvenlik harcamalarını arttıracaktır. Artan nüfus, suç oranlarının da artmasına neden olacak, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sorunlarının da artmasına neden olacak, bu da toplumsal sorunları körükleyerek, güvenlik harcamalarının artmasına yol açacaktır (Şenses, 2003).

Sağlık harcamaları, yalnızca temel hak olmakla kalmayıp, bir kişinin gelir getirici üretken faaliyetlerinin temelini oluşturduğundan ekonomik açıdan önemli yer tutar. Her bireyin bireysel özgürlüklerinden en az fedakarlık yaparak, sağlık hizmetlerinden eşit şekilde yararlanması esastır. Kalkınma ile yakın ilişki kurulabilecek olan sağlık harcamaları, nüfusun hastalıktan korunması, tedavi hizmetleri, iş ve meslek hastalıklarından korunması, sosyal güvenlik, halk sağlığı harcamalarından oluşmaktadır. Doğrudan insanın yaşamına etki ettiği için yaşam kalitesini arttırıcı harcamalardır (Yıldırım, 2012).

Sanayileşme sürecinde altyapı harcamalarının toplam kamu harcamalarındaki payı artar. Fazla nüfus, fazla altyapı harcamasını gerektirir. Nüfus artışı ile gelişen kentleşme, sanayileşme, çevre kirlenmesi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorun, çevre kirlenmesine yol açmayan endüstriyel üretim faaliyetlerinin yapılmasını gerektirmiştir. Bu ise üretim yatırım maliyetlerini ve harcamalarını yükseltmiştir (Aren, 2005).

1.2.3.7. Nüfus Artışı ve Eğitimin Finansmanı

Eğitim harcamaları, nüfusla yakından ilişkili olmaktadır. Çok çocuklu bir ailede yüksek öğrenim görmenin sınırlandırıcı koşulları, kalabalık nüfuslu toplumlar için de geçerlidir. Hızlı nüfus artışı, eğitim harcamalarını artırmanın yanı sıra eğitimdeki kaliteyi de olumsuz etkileyecektir. Eğitim ekonomik gelişmenin ayrılmaz bir parçasıdır. İyi eğitim görmüş ve yeterli sayıda insan gücü, hızlı bir ekonomik gelişmenin ön koşullarından sayılmaktadır (Ünal, 1996).

Eğitimde harcama ise eğitimin planlama, yatırım ve üretim sürecinin gerçekleştirilmesi için kullanılan parasal kaynakların tümüdür. Adem (1993), eğitim harcamalarını genel ve özel (katma) bütçeli dairelerin, özel kesim ve kamu iktisadi

kuruluşlarının bütçelerinden eğitim hizmetlerine yapılan harcamalar olarak ele almaktadır. Eğitim harcamalarıyla ilgili analizler genellikle eğitim harcamalarının büyüklüğü, yani eğitim harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki oransal büyüklüğü; devletin eğitime yaptığı harcamaların büyüklüğü ya da bütçeden eğitime ayrılan kaynakların GSMH içindeki oransal büyüklüğü gibi ölçütler dikkate alınarak yapılmaktadır. Eğitim harcamaları analizi, bir bakıma harcamayı yapan ve bu harcamadan yararlanan kesimler açısından, eğitime ayrılan kaynakların ekonominin diğer alanlarına göre yerinin ve boyutlarının belirlenmesidir (Akça, 2002).

Makro düzeyde yapılan eğitim harcamaları, uluslararası karşılaştırmalarda kullanılırken mikro eğitim harcamaları da aynı ulustaki farklı eğitim harcamalarının karşılaştırmasında kullanılır. Makro ve mikro eğitim harcamalarıyla ülkenin eğitime ayırdığı kaynağın, gelişmişlik düzeyinin veya ekonomik kalkınması arasındaki ilişkilerin incelenmesi de mümkündür (Ünal, 1996). Devletin varlığının en temel amacı, o ülkede yaşayan insanların ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bir ülkede yaşayan insanların birlikte yaşamaktan kaynaklanan ve tek başına karşılanamayacak müşterek ihtiyaçları vardır. Eğitim de bu ihtiyaçlardan biridir. Devlet insanların bu müşterek ihtiyaçlarını kendisi doğrudan doğruya üretir, destekler ve denetler (Karaarslan, 2005).

Eğitimin nüfus artış hızını yavaşlatacağını ve nüfusun, sermaye ve istihdama oranının yavaş yavaş azalacağını belirten John Stuart Mill'e göre eğitim hizmeti, devletin topluma sunmakla sorumlu olduğu temel görevlerinden biridir ve kamu çıkarı söz konusu olduğu için herkes eğitim görmelidir. Eğitimin gerektirdiği masrafları karşılayamayacaklar için ise, eğitim ya devlet tarafından ya da gönüllü desteklerle sağlanmalıdır ve devlet özel sektörün girişimlerini de desteklemelidir (Serin, 1979).

Bireyin ya da ailenin gelir düzeyi, eğitime olan talebi belirleyen diğer değişkenleri de etkileyen bir özelliğe sahip olduğundan gelir dağılımındaki dengesizlik giderilmeden, eğitimde fırsat eşitsizliği yaratan diğer değişkenler iyileştirilse dahi istenilen etki ortaya çıkmayabilir (Zoraloğlu, vd., 2005). Eğitimin maliyetinin aile için yüksek olması ve gelir eşitsizliği eğitime katılımı engelleyebilir ve bu sebeple gelir dağılımı daha çarpık hale gelebilir. Daha çarpık bir gelir dağılımı ise eğitim eşitsizliklerini artırabilir. Diğer yandan eğitime katılımın artması düşük gelir düzeyine sahip olan kişilerin gelirlerini artırır ve kazanç eşitsizliklerini azaltır (Karaarslan, 2005). Temel eğitim kişilerin (ailelerin) kendi isteklerine bırakılması halinde toplumda yalnızca varlıklı ailelerin çocuklarının eğitim

görmesi sonucunu ortaya çıkarır. Bu yüzden de zorunlu temel eğitimin devlet tarafından desteklenmesi, eşitsizliğin önlenmesi açısından önemlidir (Bulutoğlu, 1997).

Nüfus artışı aynı zamanda, eğitim eşitliğini sağlamada bir değişken olmaktadır. Öğretmen, araç, gereç, okul sayısında da bir artışı gerektiren aşırı nüfus artışı öğretimin niteliğini de olumsuz yönde etkilemektedir (Tezcan, 1997). Nüfus artış hızının yüksek olduğu toplumlarda, nüfus artışına paralel olarak eğitim hizmetlerinin de artırılması gerekir. Eğer bu sağlanamazsa, okullara düşen öğrenci sayısı giderek artacak ve bunun bir sonucu olarak hem sınıf mevcutları artacak hem de ikili, üçlü öğretime başlanacaktır ve öğrencinin okulda kalış süresi azaldıkça da eğitim eşitsizliği artacaktır (Zoraloğlu, vd., 2005). Niceliksel ve niteliksel yönden yeterli sayıda öğretmen olmaması, eğitimde fırsat eşitsizliğine yol açmaktadır. Öğrenci sayısı ile öğretmen sayısı doğru orantılı olarak çoğalmaması durumunda eğitimin niteliği düşecektir (Tezcan, 1997).

Türkiye'deki eğitim politikaları ve planlarına yönelik belgeler (Milli Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı 2010-2014, Kalkınma Planları, TÜBİTAK Vizyon 2023 Çalışması gibi) incelendiği zaman, pek çok belgede okul çağı nüfusunun azalma eğilimi içinde olmasına dikkat çekilmekte ve özellikle eğitimi yaygınlaştırma hususunda somut hedefler ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye'deki planlama çalışmalarının daha ziyade kısa ve orta vadeli hedefler kapsamında yürütüldüğü gözlemlenmektedir ve sadece okullaşma oranlarına yönelik olarak uzun vadeli hedefler bulunmaktadır. Bu planlara göre okul öncesinde de okullaşma oranı için genellikle % 50-70 arasında değişen oranlarda hedefler tespit edilmiştir. Ancak farklı çalışmaların takvimlerinde de farklılık gözlemlenmektedir. Sözgelimi TÜBİTAK çalışması (2005), 4 ve 5 yaş için kademeli olarak 2005 ve 2010 yıllarını öngörürlerken, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2012-2013, Milli Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı ise 2014 yılı sonuna kadar 4-5 yaş grubu için % 70'in üzerine çıkılmasını öngörmektedir (Kavak, 2011).

1.3. Problem Durumu

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de okul öncesi eğitimin nasıl geliştiği ve demografik değişimlerden nasıl etkilendiği incelenmiştir. Araştırmanın bu temel problemi doğrultusunda, şu sorulara cevap aranmıştır.

1. Cumhuriyet döneminde okul öncesi eğitimde kurum, öğrenci, öğretmen sayıları nedir?

2. Türkiye Cumhuriyeti'ndeki demografik değişimler nasıldır?

3. Türkiye'deki demografik değişimlerin okul öncesi eğitim sistemine yansımaları nelerdir?

1.4. Amaç

Bu araştırma, Cumhuriyet döneminde Türkiye'deki demografik değişimi tarihsel perspektif içinde ortaya koymak, ulusal nüfus yapısındaki değişimlerin okul öncesi eğitim sistemine olan etki ve yansımalarını irdelemek ve Cumhuriyet döneminde Türkiye'de hızla değişime uğrayan okul öncesi eğitim sisteminin potansiyelini, gelişimini ve sorunlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.5. Önem

Çocuğun doğumdan ilköğretime başlayıncaya kadar olan tüm yaşantılarını içeren okul öncesi eğitim, insan yaşamının temelini oluşturmaktadır. Okul öncesi dönem, çocuğun gelişmesinin en hızlı ve öğrenme kapasitesinin en yüksek olduğu dönemlerden biridir.

Türk toplumunda günümüz açısından çocuk eğitimi eğitim uygulamalarının kökü, Türk tarihinin bilinen en eski dönemlerine kadar uzanmaktadır. “Kadınlar, yaratılışları gereği her türlü saygıya lâyık oldukları gibi, eğitim öğrenim görmelerine de özen göstermek gerekir. Çünkü bir çocuk beşikten okula başlayıncaya dek yalnızca annesinin eğitiminin altındadır ve bu süre içinde çocukların zihnini meşgul edecek bir şey olmadığından duydukları zihinlerine yerleşir. Bu nedenle annelerin çocuk eğitiminde büyük bir payı olduğu açıktır.” diyerek 1870'de kız öğretmen okulunun açılışını yapan Saffet Paşa aslında aile temelli okul öncesi eğitimin önemine değinmiştir. Osmanlı'da ilk anaokulların açılması bu görüşlerin doğal bir sonucudur. Türkiye'de okul öncesi eğitim kurumlarının açılışı II. Meşrutiyetin (23 Temmuz 1908) hemen öncesine rastlamıştır. Türkiye'de okul öncesi eğitimin başlangıcının II. Meşrutiyet yılları olduğu kabul edilmektedir.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de nüfus konusunda başlıca istatistik kaynaklar resmi nüfus sayımlarıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de nüfusun arttırılması için kısa zamanda mümkün olduğunca çoğalmayı hedefleyen politikalar benimsenmiştir. Ölümleri azaltma, doğumları arttırma ve dış göçlerle vatandaş sayısını arttırma gibi

önlemler alınmıştır. 1960'lı yıllara kadar nüfus arttırıcı politikalar uygulanırken bu yıllardan itibaren nüfus artışını azaltıcı politika izlenmeye başlanılmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşu sırasında ülkenin içinde bulunduğu şartlar özellikle ilköğretime öncelik verilmesini gerektirdiğinden bu ilk yıllarda okul öncesi eğitim kurumlarının sayısında herhangi bir ilerleme görülmemektedir. Türkiye'de Milli Mücadele döneminde varlıklarını kısmen sürdüren anaokulları daha çok özel okullar olarak Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda varlıklarını devam ettirebilmişlerdir. Okul öncesi eğitimde gelişmeler özellikle 1960'lı yıllardan itibaren başlamıştır.

İlk yaşlardaki öğrenmenin çocuğun gelişimindeki önemi, çevre koşullarından etkilenen çocuklara okul öncesi eğitimin katkısı, okul öncesi dönemde çocukların öğrenmeye açık olduğunun anlaşılması okul öncesi eğitimin önem kazanmasını sağlamıştır. Çocuğun gelişimi için okul öncesi eğitim görmesinin yanı sıra değişen toplum şartları, kadının üretime katkısının artışı sonucu ortaya çıkan yeni koşullar, okul öncesi eğitimi daha da önemli hale gelmiştir.

Araştırma Türkiye'de okul öncesi eğitimin, Cumhuriyet döneminde, Türkiye'de meydana gelen nitel ve nicel nüfus değişikliklerinden nasıl etkilendiğini ortaya koymak açısından önemlidir.

1.6. Tanımlar

Okul Öncesi Eğitim: Çocuğun doğduğu günden, temel eğitime başladığı güne kadar geçen zaman dilimini kapsayan ve çocukların daha sonraki yaşamlarında önemli rol oynayan, bedensel, psikomotor, sosyal-duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde tamamlanıp kişiliğin şekillendiği, ailelerde ve kurumlarda verilen eğitim sürecidir (Aral vd., 2002).

Ana Sınıfı: 48-66 aylık çocukların eğitimi amacıyla örgün ve yaygın eğitim kurumları bünyesinde açılan sınıflardır. (MEB, Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği)

Anaokulu: 36-66 aylık çocukların eğitimi amacıyla açılan okullardır. (MEB, Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği)

Cumhuriyet Dönemi: 1923'ten 2013 yılına kadar olan geçmiş olan zaman dilimidir.

Göç: Kent, köy gibi yerleşim birimlerinden diğerine, yerleşip yaşamak amacıyla yapılan nüfus hareketleridir (Üner, 1972)

Milli Eğitim Şûrası: Türk millî eğitim sistemini geliştirmek, niteliğini yükseltmek için eğitim ve öğretimle ilgili konuları tetkik edip tavsiye kararları almak için toplanan Mili Eğitim Bakanlığının en yüksek danışma kuruludur. (MEB, Milli Eğitim Şûrası Yönetmeliği)

Kalkınma Planı: Milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere hazırlanır (DPT, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı).

BÖLÜM II

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma Türkiye'deki demografik değişimlerin okul öncesi eğitim sistemine olan etkilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde araştırmanın modeli ve yöntemi belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada Türkiye'deki Cumhuriyet dönemindeki okul öncesi eğitimin gelişimi ve demografik değişimler incelendiği için tarihi yöntem kullanılmıştır. Tarihi yöntem; geçmiş zamanda meydana gelmiş olay, durum veya olguların araştırmasında ya da bir problemin geçmişle olan ilgi ve ilişkisi yönünden incelenmesinde kullanılan yönetime denir. Diğer bir deyişle toplumsal olay ve durumların geçmişteki durumunu incelemeye yönelik araştırmalar tarihi araştırmalardır (Kaptan, 1998).

2.2. Verileri Toplama Araçları

Araştırma konusu ile ilgili makale, tez ve kitaplar incelenmiş, internet aracılığıyla elde edilen dokümanlar ile literatür taraması yapılmış ve alt başlıklar doğrultusunda bilgiler toplanmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

3.1. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Öncesindeki Nüfus Yapısına Genel Bakış

Osmanlı İmparatorluğu döneminde istatistik çalışmaları, başlangıçta devlete belirli hizmetler yapmakla yükümlü memurlara bırakılan gelir kaynaklarının nicelik ve değişimlerini belirlemek amacıyla, 30-40 yıl gibi aralıklarla nüfus ve toprak sayımları yapılması şeklinde düşünülmüştür (DİE, 1997). Bu sayımların temel amacı ise asker ve vergi toplamak olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu’nda 1326-1389 yılları arasında toprak ve nüfus sayımları gerçekleştirilmemiştir. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman genel bir sayım yaptırmaya girişmiş ve bunun her yüz yılda bir yapılması için de Kanunnameye hüküm koydurmuştur. Bu sayıma göre Türkiye nüfusunun 1520-1530 yıllarında 12-12,5 milyon kadar olduğu tespit edilmiştir (Yalçıntaş, 1962).

Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren 17. yüzyıla kadar düzenli olarak yapılan nüfus sayımlarının bu yüzyıldan sonra yapılmadığı ve yalnızca yoklamalarla yetinildiği görülmektedir (Karal, 1943). Özellikle Üçüncü Selim zamanında başlayan yeni düzenlemeler, İkinci Mahmut’la gelişerek devletin bütün kurumları, Avrupa’daki benzerlerinin şekline sokulmaya çalışılmıştır. Nüfus sayımları İkinci Mahmut zamanında yapılmaya başlandı. Bunlar, toprak, mülk yazımları değil, doğrudan doğruya nüfus sayımı olarak yapılmıştır. İkinci Mahmut zamanındaki ilk nüfus sayımı girişimi Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile Rusya’ya karşı girişilen (1826-1828) savaş yılları arasında olmuştur. Osmanlı’da başarı ile sonuçlandırılan ilk nüfus sayımı 1831 yılında askerlik yapacak halkın sayısı ile vergi kaynaklarının saptanması amacıyla yapılmış, bu sayımda, Rumeli ve Anadolu’da bulunan İslam ve Hristiyan tüm erkek nüfus kapsamıştır. Kadın nüfus ise sayılmamıştır. Sayımdan elde edilen neticelere göre yalnız erkeklerin sayısı 3 753 643 olarak tespit edilmiştir (DİE, 1997).

1831 sayımından sonra kadın nüfusu da kapsayacak şekilde 1844 yılında Padişah Abdülmecit zamanındaki yapılan sayımlar izlemiştir. Bu sayımda hükümetin nüfus miktarına göre, her eyalet ve kazaya teklifler yükleteceği söylentisi ortaya çıkmış ve halk nüfus miktarını olduğundan az göstermeye çalışmıştır. 1881 yılında başlayan genel nüfus sayımı padişaha 1893 yılında sunulmuş ve sayım sonuçları İstatistik Umumi İdaresi tarafından yayınlanmıştır (DİE, 1997).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en son sayım, 1914 yılında yapılmıştır. Ancak, bu son sayım bizzat mahallinde yapılmak yerine taşradaki nüfus idaresinin yıl içindeki değişikliklerle ilgili verdikleri bilgiler dikkate alınarak yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nde yapılan geniş ve dar kapsamlı nüfus sayım sonuçları hiçbir zaman devlet tarafından yayımlanmamış ve yapılan nüfus sayımları özellikle 19. yüzyılda yapılanlar, devletin nüfus varlığını gerçek, düzenli ve bilimsel bir şekilde yansıtmaktan uzak kalmıştır (Nayır, 1939).

3.2. Cumhuriyet Döneminde Türkiye Nüfusu

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de nüfus konusunda başlıca istatistik kaynaklar nüfus sayımlarıdır. Bundan başka doğum, ölüm, evlenme, boşanma istatistikleri ve göç kayıtları bulunmakla beraber bunlar, sağlıklı ve ayrıntılı bilgiler verecek şekilde tam ve düzenli olarak tutulmamıştır.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de yapılan nüfus sayımları sonuçlarının bazı hataları ve eksikleri bulunmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen sayımlar, sadece nüfusun nitel nicel özelliklerini göstermekle kalmamakta, aynı zamanda nüfusun hacminde beşer sene aralıklarla meydana gelen değişiklikleri tespit suretiyle, artış oranını da vermektedir (Gürtan, 1966).

Cumhuriyet döneminde Türkiye Devleti'nin üzerinde önemle durduğu sosyal konulardan birisi de nüfus sorunu olmuştur. Çünkü, Cumhuriyet'in ilanından sonra, Türkiye'nin karşılaştığı önemli ihtiyaçlardan birisi de Türkiye'de yaşayan nüfusun sayısının, sosyal ve ekonomik niteliklerinin bilinmesi olmuştur. Atatürk gerçekleştireceği kalkınma hamlesinde en büyük desteğin ülkenin durumunu belirleyen ve planlamaya temel teşkil edecek istatistik verileri olduğu gerçeğini görerek, 25 Nisan 1926 tarihinde Cumhuriyetin ilk istatistik teşkilatını 3721 sayılı ve kendi imzasını taşıyan kararname ile Başbakanlığa bağlı olarak "Merkezi İstatistik Dairesi" adı altında kurmuştur. Genel nüfus

sayımları, 53 sayılı kanun ve 219 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca sonu sıfır (0) ve beş (5) ile biten yıllarda uygulanmıştır.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda nüfus artırıcı politika ve bununla ilgili önlemleri, partilerin ve hükümetlerin programlarında görmek mümkündür. 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının programının 13. maddesi, nüfusu artırmaya yöneliktir. Bu maddeye göre partinin nüfusla ilgili görüşü “nüfusun bir memleket için en büyük servet olduğu” şeklindedir. Parti bu konudaki amacını şöyle ifade etmiştir. “...Nüfusun artırılması ve en küçüğünden en büyüğüne kadar tüm vatandaşların hayat ve sağlığının korunması en büyük gaye ve emel olarak bilinmektedir.” Cumhuriyet yöneticilerinin nüfusu artırmak için uyguladıkları politikanın bir aşaması da dışarıdan vatandaş getirmek olmuştur. Cumhuriyet hükümetleri Kurtuluş Savaşı sonunda ana yurda gelmek isteyen Türki kökenine ve diline ait milyonlarca insan olması dolayısıyla dışarıdan vatandaş almakta zorluk çekmemiştir (Nayır, 1939).

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından sonra Türkiye’ye dış göçlerle gelenleri üç grupta toplamak mümkündür. Birinci grubu ve Türkiye’ye gelenlerin büyük bir çoğunluğunu “göçmen” adı verilenler oluşturmaktadır. İkinci grubu, 1923-1924 yıllarında Lozan Antlaşması uyarınca Türkiye’de yaşayan Rumlar ile Yunanistan’da yaşayan Türklerele değış-tokuşa bağılı tutulanlar meydana getirmektedir. Üçüncü grubu ise Türkiye’ye çeşitli ülkelerden kaçıp sığınanlar oluşturmaktadır. Türkiye’ye 1923-1924 yıllarında gelen göçmenlerin çoğunu Lozan’da 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan “Türk–Yunan Nüfus Mübadelesi ‘ne ilişkin Sözleşme ve Protokol” gereğince Türkiye’ye gelen göçmenler oluşturmaktadır. Bu dönemde Yunanistan’dan 350 000 e yakın göçmen gelmiştir (Kayam, 1993).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarından itibaren çıkarılan kanunlarda toplum yararı düşüncesinin yanı sıra, doğrudan veya dolaylı olarak nüfus artışını etkileyen hükümleri görmek mümkündür. Bu hükümlerin nüfus artışına ne kadar etki ettiği tartışma konusu olabilirse de, olumlu yönde etkileri inkar edilemez. Kanun hükümleri ile nüfus artışını engelleyen her fiil yasaklanarak cezai yaptırımlar getirilmiş ve nüfus artışı teşvik edilmeye çalışılmıştır. 1926 tarihli Türk Ceza Kanununda “Kasten Çocuk Düşürmek ve Düşürtmek Cürümleri” fasıl başlığı ile bu tür fiillere cezai yaptırımlar konulmuştur. 11 Haziran 1936 tarih ve 3038 sayılı Türk Ceza Kanununun bazı maddelerini değıştiren kanun ile bu madde “İrkin Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhine Cürümler” olarak

değiştirilmiştir. Ayrıca çocuk yapmaya engel olan fiillerin işlenmesi ve bu fiillerin işlenmesi için propaganda yapılması da suç kabul edilerek cezalar getirilmiştir (Cillov, 1974).

Nüfus arttırıcı politikayı etkileyen kanunlardan birisi de 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren 743 sayılı Türk Kanun-ı Medenisidir. Kanunun 88. maddesi şöyle demektedir: “Erkek on sekiz ve kadın on yedi yaşını ikmal etmedikçe evlenemez. Şu kadar ki hakim, fevkalade hallerde ve mühim bir sebebe mebni on beş yaşını ikmal etmiş erkek ve kadının evlenmesine müsaade edebilir. Ana ve baba ve vasi de dinlenir. Ancak evlenme yaşları 28 Haziran 1938 tarih ve 3453 sayılı kanun ile erkeklerde on yedi, kadınlarda on beş yaşına indirilmiştir. Kadınlarda evlenme yaşının küçük tutulması, kadının doğurma süresini uzatarak daha çok çocuk doğurmasına imkan sağlamıştır (Nayır, 1939).

1927’deki ilk nüfus sayımına göre, Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşayan halktan oluştuğu ve nüfusunun ancak % 24’ünün şehirlerde yaşamakta olduğu belirlenmiştir. En önemli saptaması ise ekonomisi kötü durumda olan Türkiye Cumhuriyeti’nin hızla kalkınmak zorunda olmasıdır. Ekonomisini düzeltmek ve kalkınmak için ise sermayenin yanında önemli olarak, yetişmiş insan gücüne ihtiyacı vardır. O günkü koşullar içinde ise ancak tarımsal üretimin arttırılması ile mümkün olabilecektir. Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde izlenecek genel ekonomi ilkelerinin saptandığı İzmir İktisat Kongresi’nde ilk alınan kararlardan biri de savaşlar yüzünden azalan ve sağlığı bozulan nüfusun sorunlarının ekonomik gelişmeye yardım edecek biçimde çözümlenmesi şeklindedir. Nüfus konusunda alınacak bütün önlemlerle nüfusun hızla artacağı, teknolojinin modernleşeceği ve ülkedeki iş bölümü ile ihtisaslaşmanın artacağı düşünülmekteydi (Cillov, 1974).

Savaşlar sonucu Türkiye nüfusunun hem sayısal hem de mekânsal dağılım olarak değişmesi ve bu durumun özellikle yabancı basın ve devlet adamları tarafından istismar edilmesi, Türkiye Cumhuriyeti için tehlikenin geçmediğinin en büyük kanıtıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nin izleyeceği politikanın içe dönük siyasi nedenleri de vardır. Osmanlı dönemindeki geniş toprakların özlemini duyan bazı grupların, mevcut siyasal sınırlar ötesinde macera arayışına girmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği nüfus artışını hızlandıran politikanın siyasal ve askeri nedenlerinin özünü Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözlerinde görmek mümkündür; “Milli sınırlarımız içinde nüfusumuz 25 milyona yükselirse, hariçten uğrayacağımız tecavüz ve taarruzu karşılar, memleketi müdafaa ederiz. Türkiye nüfusu 50 milyonu bulmadıkça sınır ötesi maceralara kapılmak cinnettir, memleketimize ve milletimize büyük fenaliktir. Bu maceradan uzak kalmak ve hazer etmek lazımdır.” (TDK, 1968). Buraya kadar ana hatlarıyla ele almaya çalışılan konular, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde izleyeceği nüfus artırıcı politikanın ana hedeflerini oluşturmaktadır. Bu nedendir ki Türkiye, ekonomik ve sosyal alanda kalkınmasını sağlamak ve asıl önemlisi yurdu tehlikelerden korumak için, kısa zamanda mümkün olduğunca çoğalma esasına dayanan nüfus politikası (Pronatalist Politika) izlemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ekonomik, sosyal, askeri, siyasal vb. sebeplerden dolayı nüfusunu hızla artırabilmek için üç önemli konu üzerinde çalışma yapmıştır;

- Ölümleri azaltmayı sağlayacak önlemler,
- Doğumları artırmaya yarayacak önlemler,
- Dış göçlerle vatandaş sayısını arttırma.

Türkiye’de nüfusu hızla artırabilmek ve ölümleri azaltarak, doğumları artıracak önlemler konusunda doğumun ikinci derecede önemli olduğunu, asıl sorunun ölüme karşı koymak olduğu önem kazanmıştır. Halkı çoğaltmak, korumak, ırkı kuvvetlendirmek amacı olan nüfus politikasının, sağlık şartlarının iyileştirilmesiyle özellikle çocuk ölümlerinin önüne geçilmesiyle gerçekleşebilmektedir (Üner ve Fişek, 1961).

Sanayi, Nüfus ve Tarım Sayımları, 1926 yılında kurulan “İstatistik Umum Müdürlüğü” tarafından planlanmış ve uygulanmıştır. O tarihte, bu Genel Müdürlüğün başına Camille Jaguar adlı bir Belçikalı uzman getirtilmişti. Böylece istatistik çalışmalarının örgütlenmesinde en son teknik yaklaşımların tatbiki de sağlanmış bulunuyordu.

Çağdaş tekniklerin kullanıldığı ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Cumhuriyetin barış ve iç iktidar savaşlarına yönelik ilk yılları geride bırakıldıktan sonra yapılacak ekonomik ve toplumsal atılımlara temel olmak üzere 1927 yılında nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde izlediği nüfus arttırıcı politikayı desteklemek için idari önlemlerin yanında bazı yasal önlemlere de başvurmuştur. Çünkü kanunlar, izlenen nüfus politikalarını bazen doğrudan doğruya bazen dolaylı olarak etkileyebilir. Nüfus arttırıcı politikanın yasal önlemleri arasında yer alan en önemli kanunlardan birisi de 6 Mayıs 1930 tarih ve 1593 sayılı “Umumi Hıfzısıhha Kanunu” dur. Kanunun 156. maddesine göre altı veya altıdan fazla çocuk sahibi kadınlara devletçe para ödülü verileceği veya isteyenlere para yerine madalya verileceği belirtilmektedir. Aynı görüş dönemin diğer siyasi partilerinin programlarında da dile getirilmiştir. Örneğin, 1946 yılı ilk Demokrat Parti Programında ve 1950 sonrası tüm Menderes hükümetlerinin programlarında nüfus artırma politikası yönündeki görüşlere kesin bir dille yer verilmektedir (Tuncer, 1976).

Cumhuriyet döneminde Türkiye’de 1960 yıllarına kadar izlenen nüfus arttırıcı politika 1960’lı yıllardan itibaren nüfus artışını yavaşlatıcı politikaya dönüşmüştür. Bu politikanın başlangıcı olarak 10 Nisan 1965 tarihli “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” un yürürlüğe girmesini kabul etmek mümkündür. Gerçi bu kanun yürürlüğe girmeden önce devam etmekte olan nüfus artışını hızlandırıcı politika ile ilgili tartışmaların başladığı görülmektedir. Bu konuda ilk tartışmalar 1958 yılında çıkmaktadır (Gürtan, 1966).

1958 yılında başlayan nüfus konusu ile ilgili tartışmalar, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca oluşturulan bazı komisyon çalışmalarında ve bilimsel toplantılarda ele alınmıştır. Nüfus artışını yavaşlatma düşüncesi, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yer alarak hukuki bir nitelik kazanmış ve nüfus konusunda devletin politika değiştirmesinin ilk işaretini vermiştir. (Gürtan, 1966)

1960 yılından sonra kurulan Devlet Planlama Teşkilatı yetkilileri ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı yetkilileri yeni bir nüfus politikası oluşturulması konusunda fikir birliğine varmışlardır. Nüfus artış hızının düşürülmesi görüşü, geleneksel nüfus artırma politikasını değiştirecek kanun tasarısı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sevk edilmiştir. Aynı görüş Devlet Planlama Teşkilatı’na hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda yerini almıştır (Akdeniz, 1977).

Yeni nüfus politikasıyla ilgili olarak alınması istenen tedbirler özetle şöyledir;

1. Gebeliği önleyici bilgilerin yayılması ve gebeliği önlemekte kullanılan araç ve ilaçların ithal ve satışını yasaklayan kanun hükümlerinin kaldırılması,
2. Sağlık hizmetlerinde çalışan personele nüfus planlaması ile ilgili olarak gereken bilgilerin verilmesi,
3. Mevcut imkanlardan faydalanarak nüfus planlaması eğitimi verilmesi
4. Gerekli, araç ve ilaçların ucuza ithali, yurt içinde imali ve muhtaç olanlara parasız dağıtılması imkanlarının araştırılmasıdır.

Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun, 10 Nisan 1965 tarihinde yayınlanmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği "Nüfus Hızını Yavaşlatıcı Politika" (Antinatalist Nüfus Politikası) resmen yasal olarak yürürlüğe girmiştir. (Cillov, 1974). 219 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 2. maddesinin (d) fıkrasını değiştiren 23 Şubat 1990 tarih ve 403 sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereği Türkiye'de bundan sonra Genel Nüfus Sayımları 10 yılda bir sonu sıfır (0) ile biten yıllarda Ekim ayının sonuncu Pazar günü sabahın erken saatlerinden başlanarak aynı gün güneş batmadan tamamlanacaktır.

3.3. Türkiye'de Nüfus Sayımları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce Osmanlı İmparatorluğu döneminde, nüfusun bazı özelliklerini (askerlik çağındaki nüfus gibi) ve sayısını belirlemek üzere yapılan bazı sayımlar olmasına rağmen gerçek anlamda ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. 1927 sayımından sonra, 1935 tarihinden itibaren 1990'a kadar beş yılda bir yapılan sayımlar, bu yıldan sonra on yılda bir yapılmaya başlanmıştır. Genel nüfus sayımlarının amacı, sayım tarihi itibarıyla Türkiye sınırları içinde bulunan nüfusun büyüklüğünü, idari bölünüşe göre dağılımını ve başlıca demografik, sosyal ve ekonomik niteliklerini tespit etme amacıyla uygulanmaktadır (Gürtan, 1966). Diğer bir deyimle nüfusun belli bir andaki görüntüsünü yansıtmaktır. Türkiye'de hali hazır (De Facto) nüfus temel alınarak, ülkenin her yerinde bir gün içerisinde yapılır ve kişiler nerede bulunuyorsa oranın nüfusuna katılmış olurlar (Baykan, 1973). Bu sayımlarda kullanılan soru kağıdı ve soru tipleri, gerek biçim gerekse içerik açısından değişmekle beraber sayım tekniği değişmemiştir. Bu teknikte DEFACTO nüfusu yani ülkedeki hali hazır nüfusu tespit amacını güden bir teknik kullanılmaktadır. 1960'dan önceki yıllarda bu tekniğin hem uygulama açısından, hem de sonuçları yönünden önemli bir sakınca doğurmadığı açıktır.

1960'dan sonra yurtdışına yönelik işçi göçünden ötürü Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının eksik sayımı olgusu gündeme gelmiştir. Diğer taraftan, ülkedeki tüm nüfusu bir günde saymak zorunluluğu da önemli boyutlara ulaşan eksik sayımların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Cillov, 1974). Bu iki nedenden ötürü, 1980 sayımında 2-2,5 milyon kişinin sayılmadığı ya da sayım dışı kaldığı tahmin edilmektedir. Bu tip noksanlıklara karşın, Cumhuriyet döneminde yapılan nüfus sayımları yine de birçok bilginin doğruya yakın bir seviyede elde edilmesini sağladığı gibi nüfusun demografik ve sosyoekonomik niteliklerinin değişim ve gelişiminin de saptanmasına yardımcı olmuştur. İkinci önemli veri kaynağı 1968 yılından itibaren farklı isimler altında yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarıdır. Türkiye'de nüfus konusunda ülke çapında yürütülen ilk saha araştırması 1963 yılında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı Hıfzıssıhha Okulu tarafından, Milli Eğitim Bakanlığı ve "Population Council" ile işbirliği yapılarak gerçekleştirilmiştir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 1967 yılında kurulmasının ardından ilki 1968 yılında olmak üzere ve daha sonra her beş yılda bir düzenli olarak ülke çapında saha araştırmaları yürütmüştür. Türkiye nüfus ve sağlık araştırmaları temel olarak doğurganlık seviyeleri ve doğurganlıktaki değişimler, bebek ve çocuk ölümlülüğü, aile planlaması, anne ve çocuk sağlığı ile beslenme konularında güncel ve güvenilir bilgi üretme amacını taşımaktadır (Baykan, 1973).

Yurtdışına işçi göçünün azalmasına rağmen 1975 yılından günümüze kadar nüfus artış hızındaki düşme devam etmektedir. Bunun nedenlerinden biri, 1960'lı yıllarda başlayan planlı kalkınma döneminde, nüfus artışının durdurulması gerektiğinin nüfus politikası olarak benimsenmesi ve buna bağlı olarak oluşturulan sosyal ve ekonomik politikalarıdır. Ayrıca, şehirli nüfusun giderek artması, şehirde kadının iş hayatına artan oranda katılması ve eğitim seviyesinin yükselmesi de nüfus artış hızının düşmesine neden olmuştur.

1960'lı yıllardan itibaren başlayan planlı kalkınma dönemi ve nüfus artışının durdurulması fikri ve buna bağlı olarak benimsenen politikalar, sosyal ve ekonomik nedenlerle nüfus artış hızını giderek düşürmüştür.

Türkiye'de doğumlar ve ölümler kaydedilmekle beraber bu kayıtlar ülkenin tümünü kapsamadığından ve özellikle kırsal alanlara inmediğinden güvenilir olmaktan uzaktır. Fakat nüfus artırıcı bir faktör olan doğumların ve azaltıcı bir faktör olan ölümlerin

genel seviyesi hakkında bilgi sahibi olmadan nüfusun zaman içerisindeki gelişmesi hakkında bir hesap yapmak mümkün değildir (Gürtan, 1973).

Bugün nüfus artışını göstermede kullanılan en önemli ve yaygın indeks, “Toplam Doğurganlık Hızı”dır (TDH). Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) söz konusu yaşa özel doğurganlık hızlarının geçerli olması durumunda kadınların doğuracakları toplam çocuk sayısı olarak ifade edilmektedir. Kadınların doğurganlığı yaşlara göre farklılık gösterdiğine göre, yaşa özel doğurganlık hızlarının bir özeti olan toplam doğurganlık hızı, bir nüfusun en yaygın kullanılan ve en sağlam doğurganlık ölçütlerinden biridir (Üner, 1984).

Tablo 3.3.1. Türkiye Nüfusunun Yıllara Göre Artış Tablosu (1927-2014)

Nüfus Sayım Tarihleri	Toplam Nüfus	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
1927	13 648 270	-
1935	16 158 018	18,39
1940	17 820 950	10,29
1945	18 790 174	5,44
1950	20 947 188	11,48
1955	24 064 763	14,88
1960	27 754 820	15,33
1965	31 391 421	13,10
1970	35 605 176	13,42
1975	40 347 719	13,32
1980	44 736 957	10,88
1985	50 664 458	13,25
1990	56 473 035	11,46
2000	67 853 315	20,15
2007	70 586 256	4,03
2010	73 722 988	4,44
2014	77 695 904	5,39

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr (17.02.2015)

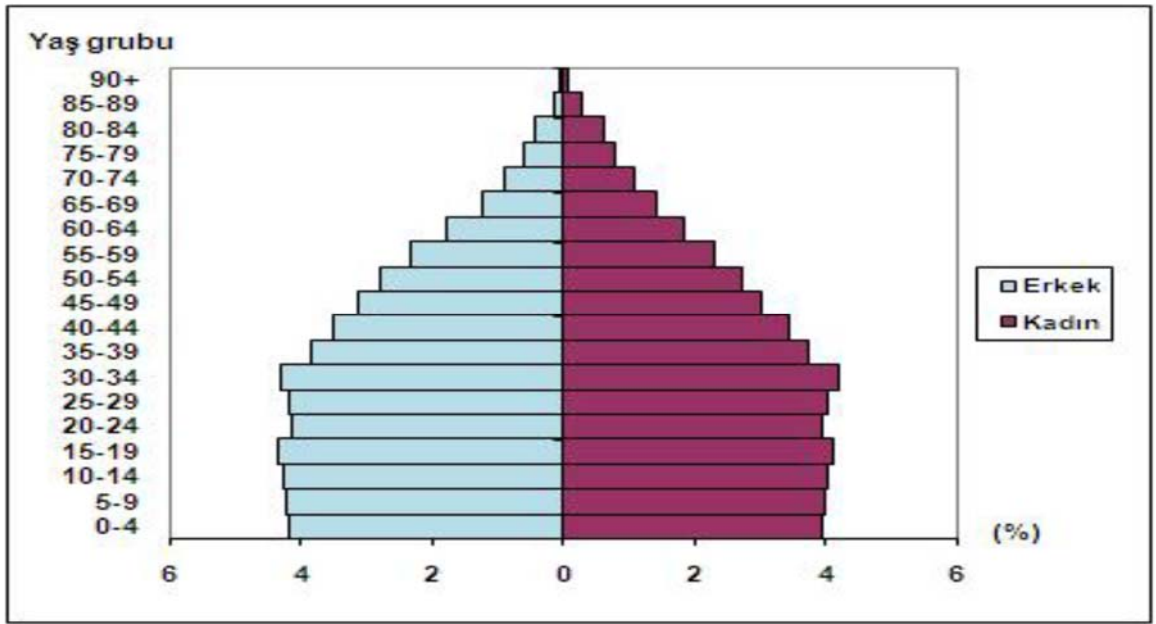
Türkiye’de 1923-1990 yılları arasındaki toplam doğurganlık hızları ile ilgili Cumhuriyet’in ilk yıllarında istatistikler tam olmamakla beraber bu tarihlere ait farklı tahminler karşılaştırıldığında sonuçların yaklaşık olarak aynı olduğu görülmektedir. 1927 nüfus sayımında, yaş gruplarının düzenlenme şekli nedeniyle kullanılmamış olması nedeniyle 1935 nüfus sayımından tahmin edilmiştir (DİE, 1995). 1935 yılı nüfus sayımının, Türkiye’nin ikinci modern sayımı olması nedeniyle daha güvenilir olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye’de demografik gelişiminin birinci aşaması 1923-50 arası dönem olarak kabul edilir, ikinci aşaması ise 1960-1980 yılları arası olduğu kabul edilmektedir. Bu dönemin başlarında 1960 yılında nüfus artış hızı yüzde 15,33 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Yapılan nüfus araştırmalarında da 1960 sonrası dönemde toplam doğurganlık hızlarının düştüğünü görmek mümkündür.

Tablo 3.3.1.’de de görüldüğü üzere, 1935 yılından bu yana nüfus artış hızında genel olarak bir azalış gözlemlenmektedir. Özellikle 1980’lerden itibaren nüfus artış hızı giderek yavaşlamıştır. Bununla birlikte, bu azalış, Türkiye’nin nüfusunun artmadığı anlamına gelmemektedir. 2000 yılında 67,8 milyon olan Türkiye nüfusu, 2010 nüfus sayım sonuçlarına göre 74 milyona yaklaşmıştır. Türkiye’nin nüfusu, nüfus artış hızının azalmasına karşılık, belli oranlarda artmaya devam etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2014 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçlarına göre, Türkiye nüfusu 31 Aralık 2014 tarihi itibarıyla 77 695 904 kişiye ulaşmıştır. Yıllık nüfus artış hızı 2010 yılında % 4,44 iken, 2014 yılında % 5,39’a yükselmiştir. Grafik 3.3.1.’de 15-64 yaş grubundaki nüfus piramidi görülmektedir.

Demografik göstergeler göz önünde bulundurulduğunda Türkiye nüfusunun yaşlanmaya başladığı görülmektedir. 2012 yılında yaşlı nüfus olarak tanımlanan 65 yaş ve üzerindeki nüfus 5.7 milyon kişi, bunların toplam nüfusa oranı % 7,5’tir. 2023 yılına gelindiğinde bu nüfus 8,6 milyon kişiye, oranı ise % 10,2’ye yükselecektir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013)

Grafik 3.3.1. Türkiye’de Cinsiyete Göre Nüfusun Yaş Dağılımı Piramidi (2013)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, Sayı: 15974, 29 Ocak 2014

Türkiye bugüne dek genç ve hızlı bir şekilde büyüyen bir nüfusa göre şekillenmektedir. İhtiyaçlar, ileriye yönelik önlemler ve çeşitli alanlardaki politikalar (eğitim, konut, sosyal güvenlik vb.) hep bu türden büyümeyi ve gençleşmeyi esas almaktadır. Oysa yakında karşımıza çıkacak sorunlar farklı olabilir. Türkiye’nin nüfus yaşlanması sorunu bugüne dek hiç karşılaşılmayan türden bir demografik sorundur. Yaşlanmakta olan bir nüfus yapısının talep ve ihtiyaçlarına cevap verebilmek için Türkiye yeni politikalar dizisi yaratmak zorundadır.

3.4. Türkiye’de Demografik Değişim Süreci

Bir ülkedeki nüfusun niceliksel olarak değişmesini etkileyen üç temel olgu vardır; doğumlar, ölümler ve göçlerdir. Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren nüfusun yapısı, yaş dağılımı, cinsiyet oranı, coğrafi dağılımı gibi demografik göstergelerde önemli değişikliklere şahit olmuştur. Bu değişiklikler ülkenin sosyal, siyasi ve ekonomik yapısını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. Türkiye’nin deneyimi, demografi literatüründe “demografik değişim” denilen kavramı karşılar şeklinde yaşanmaktadır. Yüksek doğurganlık ve yüksek ölümlülük eğilimi zamanla yerini yüksek doğurganlık ve düşük ölümlülüğe bırakmıştır. Bu dönemde, nüfus artışı hızlanmış olmakla birlikte aşamalı olarak doğurganlık seviyesinde düşme devam etmiştir (Tuncer, 1976).

DİE'nin 1923-1950 tarihlerini kapsayan çalışmasına göre; Türkiye için demografik değişimin ilk aşaması olarak 1923-1950 yılları arasındaki dönem gösterilebilir. Her ne kadar bu döneme ait veriler tam olmasa da genel olarak savaş sonrası dönemde normal hayata dönülmesinden dolayı - İkinci Dünya Savaşı dönemi kısmen istisnadır - ölümlerde önemli ölçüde düşme olduğu söylenebilir.

Türkiye'de demografik değişimin ikinci aşaması 1960 ile 1980 yılları arası dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönem, nüfus artış hızının en yüksek olduğu % 15 seviyesi ile başlar. Doğurganlık 1950 yılından itibaren sürekli olarak düşmeye başlamıştır. Bu dönemde doğurganlıktaki düşüş, ölümlülükteki kadar hızlı olmadığından nüfus büyümeye devam etmiştir. Bu dönemin diğer önemli bir özelliği ise, hızlı kentleşmedir. Kentleşme ve doğurganlıktaki düşüş birbirlerini destekleyen süreçler olmuşlardır. 1950'den önce çok az bir artış gösteren 10.000 ve üzeri nüfuslu yerleşmelerde yaşayan nüfusun oranı 1960-80 arasında yüzde 22,5'ten yüzde 51,1'e yükselmiştir (Üner, 1984). Aile tercihleri; büyük aileden, daha küçük fakat kentin sosyoekonomik fırsatlarından daha fazla yararlanmak isteyen aile tipine doğru kaymıştır. Bununla birlikte aile planlaması politikaları ile kırsal kesimde gebeliği önleyici politikalar neticesinde de nüfusta azalmalar görülmektedir.

Küresel demografik değişim süreçleri açısından da değerlendirildiğinde, bu durumda Türkiye'nin demografik değişim aşamasını 2050 yılı sonu itibarı ile tamamlaması beklenmektedir. Böylelikle Cumhuriyetin kuruluşundan 1960 yılına kadar geçen süreç Türkiye'deki demografik değişimin ilk aşaması olarak değerlendirilirken, 2000-2025 arası dönem ikinci aşama, 2025 yılı ve sonrası da demografik değişimini tamamlanmaya başladığı ara dönem olarak ifade edilmektedir (Yakar, 2012). Bu açıdan, Türkiye demografik değişim sürecinin ikinci aşamasını yaşamaktadır. Ancak bu dönüşümün Avrupa ülkelerindeki kadar yoğun olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye'de yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki payı 2025 yılından sonra da artmaya devam edecektir. Çünkü Türkiye'nin nüfusunun yaşlanma sürecine girmesi giderek ivme kazanacaktır. Demografik değişim sürecini tamamlamış Avrupa ülkelerinde 65 yaş ve üzeri nüfus oranı Türkiye'dekinden çok daha yüksektir. Bu oran 1995 yılında Almanya'da % 15.2, Fransa'da % 14.9, İngiltere'de % 15.5 ve İtalya'da % 16 olmuştur (Üstünel ve Yılmaz, 2009). Bu ülkelerde yaşlanma süreci durmuş değildir. Nüfusun yaşlanmasının sebebi ölüm oranlarının düşmesi ve ömür süresinin uzaması değil, doğum

oranlarının düşmesidir. Çünkü düşük ölüm oranları ve daha iyi sağlık ve bakım koşulları her yaştaki bireylerin (örneğin yeni doğmuş bebeklerin, küçük çocukların, gençlerin, orta yaşlıların vb.) hayatta kalma olasılıklarını arttırır, onların ölüm risklerini azaltır (Üner, 1984). Dolayısıyla, her yaş grubu bundan etkilendiği için de, düşük ölüm oranları nüfusun yaş bileşimini önemli ölçüde değiştirmez. Ortalama yaşam süresinin uzaması sadece yaşlıların değil, her yaştaki kişilerin ölüm risklerinin azalması sayesinde gerçekleşir.

3.5. Türkiye’de Nüfusun Yapısı

Belirli bir zaman diliminde, belirli bir mekân üzerinde nüfustaki değişimleri belirleyen üç temel etken vardır: Doğum oranları, ölüm oranları ve göçler. Bu üç temel demografik etken nüfusun zaman ve mekân bazındaki değişimini ortaya koyarken, nüfusun nitel ve nicel boyutlarına da ışık tutmaktadır (Atasoy,2013).

Bu bölümde Türkiye’de doğum ve ölümler, yaş ve cinsiyet dağılımı ile göçler konularına yer verilecektir.

3.5.1. Doğumlar ve Ölümler

Nüfus yapısındaki temel değişkenlerinden biri de doğumlar ve ölümlerdir. Ülke nüfusunda 15-49 yaşları arasındaki 1000 kadın başına düşen yıllık doğum sayısına “genel doğum oranı” olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık, herhangi bir yaş kesiti olmaksızın 1000 kişi başına düşen yıllık ölüm sayısına “genel ölüm oranı” olarak kabul edilmektedir (Tuncer, 1976). Ülke nüfusunda doğum ve ölüm oranları arasındaki fark o ülkenin doğal nüfus artış hızını verir ve göçlerden arındırılmış olarak değerlendirildiğinden daha açıktır. Ölüm oranlarının düşmesi sosyal ve ekonomik yaşantıdaki iyileşmelerin açık bir işaretidir. Doğum oranlarının düşüşü ise daha çok endüstrileşme ve kentleşme olguları ile ilgilidir (DİE, 1995). Çünkü endüstrileşme ve kentleşme (bir anlamda gelişme) sürecindeki ülkelerde ailelerin yapmayı düşündüğü ve gereksinim duyduğu çocuk sayısı yıldan yıla azalmaktadır. Zaten gelişmekte olan ülkelerde sosyoekonomik kalkınma ile ters orantılı olarak doğal nüfus artış hızının, başka kelimelerle doğum ile ölüm oranları arasındaki farkın düşmesi adeta demografik bir kural gibidir.

Tablo 3.5.1.1. Türkiye’de Doğum ve Ölüm Oranlarının Değişimi (1935-2012)

Dönemler	Doğum Oranı (‰)	Ölüm Oranı (‰)
1935-40	51,0	35,0
1940-45	50,0	40,0
1945-50	47,0	28,0
1950-55	46,7	21,1
1955-60	45,2	17,9
1960-65	41,3	15,3
1965-70	40,8	13,5
1970-75	36,2	11,1
1975-80	32,2	10,0
1980-85	30,6	9,0
1985-90	29,9	7,8
1990-97	22,1	6,6
2000-05	18,6	6,1
2005-12	17,6	5,0

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü verilerinden düzenlenmiştir. (17.02.2015)

Tablo 3.5.1.1.’in incelenmesinden şu sonuçlara varılabilir: En düşük nüfus artışı ve en yüksek ölüm oranı 1940-45 döneminde olmaktadır. Bunun nedeni İkinci Dünya Savaşında silah altında tutulan çok sayıdaki genç nüfusun varlığı ve tedirgin bir ortamın oluşu yanında, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarındaki (1914-22 arası) az doğum ve çok ölümün, 1940-45 yılları arasındaki anne-baba olma şansına sahip nüfusun az olmasına yol açmasıdır. 1985 yılından itibaren nüfus artışında düşme başlamaktadır. Türkiye’de ilerleyen sanayileşme ve şehirleşme oranları, Türk kadınının çalışma hayatına girmesi ve uzun yıllar sürdürülen “aile planlaması” na yönelik olumlu sonuçların alınması bunda en önemli etkenlerdir.

Türkiye’de doğum ve ölüm oranları 1950’li yıllardan başlayarak giderek azalmaktadır. Nitekim 1950-1955 dönemi için doğum oranı % 46, ölüm oranı ise % 21 iken, 1985-1990 döneminde bu değerler doğum oranında % 30’a, ölüm oranında % 7’ye kadar düşmektedir. Yerleşim yerinin nüfus büyüklüğüne göre doğurganlıktaki farklılaşmalar, genellikle şehirle kırsal arasındaki farklılığa benzemektedir. Başka bir ifadeyle, köylerden kasabalara, küçük kentlerden büyük kentlere ve nihayet metropollere doğru gidildikçe doğurganlıkta bir azalma görülmektedir (DİE, 1995).

2001 yılında 1 323 341 doğum olayı gerçekleşirken, 2012 yılında 1 286 828 doğum olayı gerçekleşmiştir (Tablo 3.5.1.2.). Buradan da doğum miktarındaki azalma görülebilmektedir. Doğumların yüzde 51’i erkek, yüzde 49’u kız olup bu oran yıl bazında değişim göstermemektedir.

Tablo 3.5.1.2. Türkiye’de Doğum Sayıları ve Hızları (2001-2012)

Yıl	Yıllık Toplam Doğum Sayısı	Erkek Doğum Sayısı	Kız Doğum Sayısı	Kaba Doğum Hız (%)	Genel Doğurganlık Hızı (‰)
2001	1 323 341	680 014	643 327	20,3	82,7
2002	1 229 555	632 678	596 877	18,6	75,8
2003	1 198 927	616 783	582 144	17,9	73,2
2004	1 222 484	627 701	594 783	18,1	73,8
2005	1 244 041	638 779	605 262	18,2	74,3
2006	1 255 432	644 117	611 315	18,1	74,2
2007	1 289 992	662 377	627 615	18,4	75,6
2008	1 295 511	664 910	630 601	18,2	75,2
2009	1 265 071	650 590	614 481	17,6	73,5
2010	1 258 252	646 397	611 855	17,2	72,7
2011	1 244 673	639 343	605 330	16,8	71,2
2012	1 286 828	660 589	626 239	17,1	72,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>) . 17.02.2015

Kaba doğum hızı, 2001 yılında binde 20,3 iken bu oran 2012 yılında binde 17,1 ‘dir. Başka bir deyişle 2001 yılında 1000 nüfus başına 20,3 doğum düşerken, 2012 yılında bin nüfus başına 17,1 doğum düşmektedir. Nüfus artış hızı yıllar itibariyle azalmakla birlikte, gelişmiş ülkelere oranla hala yüksektir.

Kaba doğum hızı bölgesel temelde değerlendirildiğinde, 2008 yılında kaba doğum hızının maksimum düzeyde olduğu bölge binde 27,4 ile Güneydoğu Anadolu, minimum düzeyde olduğu bölge ise binde 11,6 ile Batı Marmara Bölgesi’dir. 15-44 yaş grubunda bin kadın başına düşen doğum sayısını belirten “genel doğurganlık hızı” 2001 yılında binde 82,7 iken bu hızın 2012 yılında binde 72,7 olduğu gözlemlenmektedir (Türkiye İstatistik Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/>).

3.5.1.1. Doğurganlık

Günümüzde Türkiye’de toplam doğurganlık hızı ortalama olarak 2 çocuktur. Toplam doğurganlık hızı, bir kadının doğurgan olduğu dönem (15-49 yaş grubu) boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısını ifade etmektedir (Üner, 1984).

Doğurganlık eğilimini göstermek amacıyla kaba doğum hızı, toplam doğurganlık hızı, yaşa özel doğurganlık hızı gibi farklı göstergeler kullanılmaktadır. Toplam doğurganlık oranı Cumhuriyetin ilk yıllarında, Birinci Dünya Savaşı sonraki dönemde, hızla artmaya başlamaktadır. Ülke çapında doğurganlığın düşmeye başlaması ancak 1950’lerin sonlarından itibaren başlamakta ve 1970’lerden itibaren ise ivme kazanmaktadır. Son yıllarda ise, doğurganlıktaki hızlı azalmanın yerini tedrici bir azalmaya bıraktığı görülmektedir (Akdeniz, 1977).

1965 sonrasındaki dönem de ise nüfusun azaltılmasına yönelik politika izlenmeye başlanmış olmasına rağmen, 1965-1980 yılları arasındaki dönem, çok sayıda evli çiftin doğum kontrol yöntemlerini kullanıp bilinçli bir şekilde doğurganlıklarını düşürmeye başladıkları bir dönemdir (DİE, 1995). Bu nedendir ki, Türkiye’de böyle bir hızlı doğurganlık düşüşü döneminde evli çiftler doğurganlıklarını düşürmeyi resmi nüfus planlaması programının dışında kendi inisiyatifleriyle başarmışlardır, denilebilir. Diğer bir deyişle, Türkiye’de doğurganlığın azalışında devletin nüfus politikasının doğrudan etkisi çok önemsiz olmuştur.

1930’lu yılların başlarında *toplam doğurganlık hızı* kentsel yörelerde 3,9 kırsal kesimde ise 7,8 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de hem kırsal hem de coğrafi bölgeler arasında doğurganlık açısından çok belirgin farklılıklar görülmesi, dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur. Kırsal yörelerde doğurganlık çağına gelmiş kadınlar, aynı yaşa gelmiş kentte yaşayan kadınlara göre, ortalama bir çocuktan fazla doğum yapmaktadır.

Türkiye’de ailelerin doğurganlıklarını ne şekilde düzenledikleri konusunda ilk araştırma 1963 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Bu araştırmadan sonra 1968 yılından başlayarak her beş yılda bir Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından doğurganlık araştırmaları yapılmış ve bu araştırmalarda ailelerin gebeliği önleyici yöntem kullanma konusundaki bilgileri ve davranışlarını saptayacak sorular sorulmaktadır. Bu araştırmaların sonuçlarının 1963’den bu yana önemli ölçüde değişmediği görülmektedir (Kongar, 1985).

1978 yılında yapılan araştırmaya göre, Türkiye’de aileler ortalama olarak 3 çocuk sahibi olmak istemektedir. Daha fazla çocuk istemeyen kadınların oranı kentlerde yüzde 80’in üzerinde, köylerde ise yüzde 65’e yakındır. Batı Anadolu kentlerinde ideal çocuk sayısı 2 iken Doğu Anadolu’nun köylerinde bu miktarın 4’e yükseldiğini 1998 yılı Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasına göre Türkiye’de kadınlar ortalama olarak 2,5 erkekler ise 2,7 çocuk sahibi olmak istemektedirler (TÜBİTAK, 2009). Her ne kadar ülkenin batı doğusuna, kenti kırsal alanına göre farklılıklar gösteriyor olmasına rağmen bugün Türkiye’de çok çocuklu aile isteğinin ve yapısının önemli ölçüde terk edildiği anlaşılmaktadır.

Türkiye’yi beş bölge olarak değerlendiren 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)’ya göre, toplam doğurganlık hızı, Doğuda 3,65, Kuzeyde 1,94, Orta Anadolu’da 1,86, Güneyde 2,30 ve Batıda 1,88’dir. Toplam doğurganlık hızı, ayrıca kent-kır ayrımına, annenin eğitimine, ailenin gelir durumuna ve alınan sağlık hizmetine göre de farklılıklar göstermektedir. Toplam doğurganlık hızı, 2001 yılında 2,37 çocuk iken 2008 yılında 2,10 çocuktur. Başka bir anlatımla, bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca doğurabileceği ortalama çocuk sayısı 2’dir. Yaşa özel doğurganlık hızları değerlendirildiğinde en yüksek doğurganlık hızı 20-24 ve 25-29 yaş grubunda görülmektedir.

Türkiye’de doğurganlığı etkileyen başlıca faktörler, ortalama kişi başına düşen gelir, eğitim ve öğretim durumu, kentleşme ve sanayileşme denilebilir. Türkiye’de toplam doğurganlık hızı 1978 yılından 1998 yılına kadar ki dönem içinde 4,3’ten 2,6’ya düşmüştür. Başka deyişle, Türkiye’deki kadınlar 20 yıl öncesine göre ortalama 2 çocuk daha az doğurmaktadırlar (TÜBİTAK, 2009).

3.5.1.2. Ölümlülük

Ölümlülük değerleri genellikle bebek ölümlülüğü ve kaba ölüm hızı olarak iki gösterge ile değerlendirilmektedir. Bebek ölümü, doğumdan bir yaşına kadar olan ölümleri kapsar ve binde olarak ifade edilmektedir. Nüfus azaltıcı bir etken olarak ölümlülük genel olarak 3 bölümde incelenmektedir. Çocuk ölümlülüğü, yetişkin ölümlülüğü ve genel ölümlülük. Genel ölümlülük, çocuk ve yetişkinlerin bileşimidir (DİE, 1995). Ölümlülük grafiği geniş bir “U” şeklindedir. Ölümlülük seviyesi, doğumdan sonraki bir yıl içinde çok yüksektir ve daha sonra 60 yaşın üzeri yaş grubuna kadar son

derece düşük seviyelerde seyrederek. Dolayısıyla bebek ölümleri, genel ölümlülük seviyesinin yanı sıra başlı başına ele alınması gereken bir göstergedir.

Kaba ölüm hızı ise, belli bir yıldaki ölümlerin, yıl ortası nüfusa oranının binde olarak ifadesidir ve genel ölümlülük seviyesini gösterir. Ölümlülük ile ilgili veriler diğer demografik veriler gibi Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanmamaktadır. Bebek ölümlülüğüne ilişkin veriler 1960'lı yıllardan başlamaktadır. Türkiye'de kaba ölüm hızı genel sosyoekonomik seviyesinin yükselmesi, sağlık hizmetlerinin ve alt yapının gelişmesine ve eğitime erişimin artmasına paralel olarak sürekli düşme eğilimi göstermektedir.

Genel ölümlülük düzeylerindeki düşmeye paralel olarak Türkiye'de doğuştan hayatta kalma beklentisi sürekli olarak yükselmektedir. Doğuştan hayatta kalma beklentisi, yeni doğanın yaşamı boyunca belirli bir dönemdeki yaşa özel ölümlülük hızlarına maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısı olarak tanımlanmaktadır (Akdeniz, 1977). Doğuştan hayatta kalma beklentisi 1930'lu yıllarda 35 yıl seviyelerinde iken İkinci Dünya Savaşı'na denk gelen 1940'lı yılların ilk yarısında 30 yıla kadar düşmüş, sonraki dönemde ise düzenli olarak yükselmektedir.

3.5.1.3. Bebek Ölümlülüğü

Çocuk ölümlülüğünün seviyesi, bir toplumun kalkınma seviyesinin, özellikle de sağlık koşullarının önemli bir göstergesidir. Bu nedenle de bebek ölüm hızları ve beş yaş altı ölüm hızları, çoğunlukla bileşik endekslere dahil edilerek kalkınma seviyesinin belirlenmesinde kullanılmaktadır.

Türkiye'de nüfus sayımı dışında çeşitli kaynaklardan elde edilen gözlemler neticesinde ortaya çıkan bebek ölüm hızları Tablo 3.5.1.3.1.'de gösterilmiştir. Tablonun incelenmesi neticesinde özellikle son yıllarda bebek ölüm hızlarında önemli, azalmalar görülmektedir.

Tablo 3.5.1.3.1. Türkiye’de Bebek Ölüm Hızı (1965-2012)

Tarih	Bebek Ölüm Hızı(‰)	Tarih	Bebek Ölüm Hızı(‰)
1965	169	1999	34
1967	153	2000	31
1975	134	2001	28
1982	108	2002	25
1985	85	2003	23
1988	82	2004	20
1990	51	2005	18
1991	50	2006	17
1992	48	2007	16
1993	47	2008	15
1994	46	2009	13,8
1995	45	2010	12
1996	42	2011	11,7
1997	39	2012	11,6
1998	38		

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü verilerinden düzenlenmiştir.17.02.2015

Tabloda, bebek ölüm hızlarının 1965 yılından 2012’ye kadar sürekli azaldığı görülmektedir. 1965 yılında 1000 doğuma karşılık, 169 bebek ölümü olmaktadır 2012’de bu sayı 12’ye düşmektedir.

Tablo 3.5.1.3.2. Türkiye’de Bebek Ölüm Sayıları (2011-2012)

Bebek Yaşı	2011		2012	
	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	14 511	100	14 845	100
0 günlük	2 063	14,2	2 032	13,7
1-6 günlük	4 578	31,5	4 943	33,3
7-29 günlük	2 520	17,4	2 808	18,9
1-4 aylık	3 373	23,2	3 253	21,9
5-8 aylık	1 359	9,4	1 215	8,2
9-11 aylık	618	4,3	594	4,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bültenleri (<http://www.tuik.gov.tr/>)

2012 yılında bir yaşını doldurmadan ölen bebeklerin % 65,9'u bir ayını doldurmadan ölmüştür (Tablo 3.5.1.3.2.). Bir ayını doldurmadan ölen bebeklerin % 13,7'sinin ilk gün, % 33,3'ünün 1-6 günlükken, % 18,9'unun ise 7-29 günlükken öldüğü görülmektedir. 1-4 aylıkken ölen bebeklerin oranı ise % 21,9'dur (<http://www.tuik.gov.tr/>).

Yaş gruplarına göre de incelendiğinde beş yaş altı ölümlerin büyük bir çoğunluğunu bir yaşından önce meydana gelen ölümler oluşturmaktadır. Bu bulgunun diğer dönemlerde de aynı olduğunu tablodan görmek mümkündür. Bebek ve çocuk ölümleri, kentsel-kırsal yerleşime, bölgeye, annenin eğitim durumuna ve temel sağlık hizmetlerinden yararlanma durumuna ve doğumlar arasındaki sürenin kısa olmasına göre değişmektedir.

1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre, kırsal yerleşim yerlerinde bebek ölüm hızı, kentsel yerleşim yerlerine göre yüzde 56 daha yüksektir. Ayrıca anneleri ilkokul bitirmemiş çocuklar arasında beş yaş altı ölüm hızı binde 73 iken bu rakam, anneleri ilkokul mezunu olan çocuklarda binde 43'e gerilemektedir. Annenin sağlık hizmetlerinden yararlanması da ölüm hızlarının düşürülmesi açısından önemli bir etkidir. Doğum öncesi bakımın ve doğum yardımının söz konusu olmadığı durumlarda, bebek ölüm hızı binde 95 gibi yüksek bir seviyeye çıkmaktadır (TÜBİTAK, 2009).

Sonuç olarak, bebek ölüm hızında önceki yıllara göre düşüşler görülmektedir. Bunun nedeni, bölgeler arasındaki dağılıma göre değişen bebek ölüm hızı eğilimleridir. Genç kuşakların kentlere göç etmeleri sonucu daha çok bebeğin, ölüm riski az olan kentlerde büyütülmesi sağlanmış ve bu durum bebek ölüm hızındaki genel düşüşü etkilemektedir. Önümüzdeki yıllarda da bu oranların daha da düşeceği ve daha sonra da binde 15'de sabit kalacağı değerlendirilmektedir.

3.5.2. Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Bir ülkenin nüfusunun yaş bakımından oluşma tarzı ve bunlardan meydana gelecek değişiklikler, sosyal yapı ile ilgili tahlillerde önem taşımaktadır. Genel olarak, henüz çalışma çağına girmemiş olan 0-14 yaş grubundaki çocuklar, çalışma çağına bulunan 15-64 yaşları arasındaki yetişkinler ve çalışma çağını geçirmiş 65 ve yukarı yaşlardaki ihtiyarlar birbirinden ayrı üç grupta toplanır. Ancak bu yaş sınırları ırk, iklim,

örf ve adet, sosyal ve ekonomik açıdan çeşitli faktörlerin etkisi altında ülkeden ülkeye, hatta aynı ülkede zaman içerisinde değişebilir.

0-14 yaş grubunun nüfus içindeki oranı 1945’den itibaren yavaş da olsa giderek azalmaya başlamakta, 1960 yılında ise aynı seviyeye ulaşmaktadır. 1970 yılına kadar bu seviyesini koruyan 0-14 yaş grubu uygulanan nüfus azaltıcı politikanın yanı sıra ailelerin doğurganlığı sınırlamaları, ekonomik ve sosyal nedenlerle azalmaya başlamaktadır. Bu yaş grubunun 1980 yılında toplam nüfus içindeki payı yüzde 39,12 iken bu oran doğum oranının azalmasına paralel olarak 1990 yılında 34,96’a gerilemektedir. Gelişmiş ülkeler içinde bu oran yüzde 22-30 arasında değişmektedir. Bu nedenle bu değerler ışığında Türkiye gelişmiş ülkeler seviyesine yaklaşmasına rağmen halen geri kalmış ülkeler arasında olduğu söylenebilir (TÜSİAD, 1999).

15-64 yaş grubu Türkiye’de diğer ülkelere oranla daha küçüktür. Gelişmiş ülkelere göre, tüm nüfus içerisindeki payı yüzde 5 veya 6 oranında daha düşüktür. Bu yaş grubu ülkedeki işgücünü oluşturan nüfusu belirler. Türkiye’de çalışabilir nüfus, ülkenin yaratabileceği iş olanaklarından daha büyük bir hızla artmaktadır. Hiç kuşkusuz bu durum sağlıklı bir toplumsal ve ekonomik gelişme belirtisi değildir. Her ne kadar Batı Avrupa’nın 1960’lardan sonra tanıdığı iş olanakları işsizliği bir ölçüde azaltmışsa da, sorun gittikçe büyümekte ve önem kazanmaktadır. Bu yaş grubunun nüfus oranı içindeki en büyük değişikliği, 1960-1975 yılları arasında görülmektedir. Bu dönemde genel nüfus artışına karşılık bir azalma söz konusudur. Bunun en önemli nedeni çalışma çağındaki bir grubun 1960 yılından sonra yurt dışına göç etmesidir. Bir diğer neden ise 0-14 yaş grubunun genel nüfus içindeki payının yükselmesine paralel olarak meydana gelen azalmadır (Yalçıntaş, 1962).

1985 Genel Nüfus Sayımına göre, ülke nüfusunun % 37,5’ini 14 yaşın altı oluşturmaktadır. Aynı sayıma göre, 31.654.320 kişi 15 yaşın üzerindedir. 15-65 yaş grubunun payı % 58,1’e ulaşmaktadır. 15-19 yaş grubunun payı % 18,4 ile en yüksek olanıdır. 65 yaşından sonraki grubun payı ise % 4,4 dolayındadır. 1935-70 yılları arasında zaman zaman azalma ve artış olmasına rağmen 0-14 yaş grubunun Türkiye nüfusu içindeki payında önemli bir değişiklik olmamaktadır. Bu dönemde nüfus arttırıcı politika takip edilmiş olmasına rağmen, özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarının doğurganlık üzerindeki olumsuz etkisi, bu yaş grubunun hemen hemen sabit kalmasına neden olmaktadır. Bu haliyle Türkiye’de nüfusun “genç” denilebilecek bir nitelik taşıdığını

ortaya koymaktadır (Kongar, 1988). Üretken yaşlardaki grup önümüzdeki dönemlerde Türkiye’de olağanüstü yüksek bir artış hızı yaşayacaktır. Sonuç olarak, işgücü piyasasında oluşacak arz fazlalığı dolayısıyla maaş ve ücretler üzerinde güçlü bir baskı hissedilmesi ihtimal dahilindedir. Diğer yandan, bu işgücü fazlalığı, tıpkı Tayvan, Güney Kore ya da Singapur’da olduğu gibi, ekonomide daha büyük bir büyüme hızına ulaşmak için bir fırsat da oluşturabilir (TÜSİAD, 1999).

Tablo 3.5.2.1. Türkiye Nüfusunun Yaş ve Cinsiyet Gruplarına Göre Dağılımı (2009-2013)

Yaş Grubu	2009			2013		
	TOPLAM	Erkek	Kadın	TOPLAM	Erkek	Kadın
0-4	6 155 321	3 161 153	2 994 168	6 206 415	3 187 259	3 019 156
5-9	6 201 647	3 183 784	3 017 863	6 271 234	3 128 411	3 052 823
10-14	6 502 366	3 336 975	3 165 391	6 372 165	3 269 578	3 102 587
15-19	6 234 620	3 197 293	3 037 327	6 477 722	3 327 238	3 120 484
20-24	6 280 117	3 204 748	3 075 369	6 214 024	3 166 104	3 047 920
25-29	6 508 860	3 306 767	3 202 093	6 286 332	3 189 167	3 097 165
30-34	5 911 032	2 998 464	2 912 568	6 543 669	3 305 734	3 237 935
35-39	5 505 313	2 764 856	2 740 457	5 826 149	2 946 289	2 879 860
40-44	4 676 145	2 379 230	2 296 915	5 308 260	2 673 800	2 634 460
45-49	4 469 953	2 241 542	2 228 411	4 721 763	2 389 852	2 331 911
50-54	3 725 743	1 878 374	1 847 369	4 232 792	2 123 029	2 109 763
55-59	2 945 603	1 461 936	1 483 667	3 555 185	1 769 399	1 785 786
60-64	2 361 178	1 124 584	1 236 594	2 760 460	1 346 426	1 410 034
65-69	1 723 714	803 062	920 652	2 045 398	950 337	1 095 061
70-74	1 323 668	586 824	736 844	1 507 728	674 943	832 785
75-79	1 145 932	516 617	629 315	1 077 295	461 225	616 070
80-84	611 703	228 954	382 749	820 606	335 943	484 663
85-89	211 567	70 842	140 725	341 662	112 700	228 962
90+	66 830	16 465	50 365	99 005	25 926	73 079
TOPLAM	72 561 312	36 462 470	36 098 842	76 667 864	38 473 360	38 194 504

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>) (16.02.2015)

Türkiye nüfusu yaş grubu ve cinsiyete göre incelendiğinde, yaş grupları arasındaki cinsiyet farklılığının belirgin olduğu görülmektedir (Tablo 3.5.2.1.). Kadın ve erkek arasındaki bu farklılık, 50-54 yaş grubuna kadar erkek nüfusu lehine olurken, bu yaş grubundan sonra kadın nüfusu lehine dönmüştür (<http://www.tuik.gov.tr/>).

Türkiye’de doğum istatistikleri düzenlenmemekle beraber erkek doğumları kızlara göre normalin üzerinde olup, erkek eksikliğinin süratle kapanmasını sağlamıştır. 1960 yılına kadar artan cinsiyet oranı bu tarihten sonra giderek düşmeye başlamıştır. Bunun nedeni yurt dışına olan işçi göçüdür (Gürtan, 1966). Ekonomik amaçla yapılan göçün göç veren ülke nüfusunda azalmaya neden olduğundan, bu da Türkiye’deki erkek nüfusunun azalmasına yol açmıştır. Fakat bu azalmanın tehlikeli boyutlarda olduğu söylenemez. Erkek nüfusunun fazlalığı iktisadi ve askeri gücü artırdığı kabul edilebilir. Ayrıca erkek ve kadın nüfus arasındaki dengenin olması, kadın ve erkekler için evlenmeme tehlikesini de ortadan kaldırır (Cillov, 1974).

1960 yılından itibaren düşmeye başlayan cinsiyet oranı 1990 yılına kadar devam etmektedir. Bu dönemde doğum oranının düşmesi, nüfusun yaşlanması ve ölüm oranlarının özellikle kadınlar lehine değişmesi neticesinde cinsiyet oranının düştüğünü gözlemek mümkündür.

3.5.3. Göçler

Nüfusun büyüklüğünü ve artış hızını belirleyen doğurganlık ve ölümlülük dışında üçüncü bir faktör göçlerdir. Göç, kent, köy gibi yerleşme birimlerinden diğer yerleşme birimlerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketi olarak tanımlanmaktadır (Üner, 1972).

Türkiye’de 1950’lerde gözlenmeye başlayan ve 1960’lı yıllarda hızlanan kırdan kente göç ve dolayısıyla kentleşme olgusu, önceleri olumlu bir gelişme olarak ele alınmakta, kalkınma için bir potansiyel ve itici bir güç olarak kabul edilmektedir. Yıllar ilerledikçe kırdan kente göçün hız kazanması ile kentlerdeki işgücü arzı, sanayi ve hizmetler sektörünün işgücü talebinin üzerine çıkmış, kentlerde artan iş talebi ve düzensiz kentleşme önemli bir sorun haline gelmektedir.

1950’de kentlerde yaşayan nüfusun payı yüzde 25 iken 2007 yılında % 70’e yükselmektedir. Kentleşme hızı 1990-2000 döneminde binde 33 dolayında gerçekleşmektedir. Türkiye’de kentleşme olgusu, ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden biri olmaktadır. Yalnız, tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesidir. Ayrıca siyasal, toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde kendisine özgü etkileri vardır (Kongar, 1988). Türkiye’nin uzun bir dış göç tarihçesi mevcuttur. 1960’lı 1970’li yıllar

boyunca, başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa'ya göç veren bir ülkedir. 1980'lerde Batı Avrupa'ya olan göç Orta Doğu'nun petrol üreticisi ülkelere yönelmektedir. Son 20 yıl boyunca bölgedeki politik dalgalanma ve Avrupa Birliği'nin iş gücü politikalarında ve uygulamalarında meydana gelen değişiklikler dış göç örüntüsünü etkilemeye devam etmektedir.

3.6. Türkiye'de Eğitim Durumu ve Okul Öncesi Okullaşma Durumu

Ülkeler arası karşılaştırmalarda ekonomik göstergelerin yanı sıra sosyal göstergeler de kullanılmaktadır. Eğitim sektörü, sosyal göstergeler içinde, ekonominin gereksinim duyduğu kaliteli nüfusu yetiştiren temel kaynaktır. Nitekim eğitim seviyesi yüksek, kaliteli bir nüfus, en olumsuz koşullarda bile kalkınmayı gerçekleştirebilmektedir.

Türkiye de eğitim hususunda gerçekten önemli atılımlar gerçekleştirilmiş bir ülkedir. Bununla birlikte ulaşılan nokta, olması gerekenden geri denilebilir. Nitekim 1927 yılında 6 yaş ve üstü nüfus göz önünde bulundurulduğunda genel nüfusun sadece % 10,6'sı okur yazar iken, 1990'da 80,46'ya çıkmaktadır. Bununla birlikte okuryazar olmayan nüfusun % 71'i kadın nüfustur. Diğer taraftan Türkiye'de 1990 yılında okuma-yazma bilenlerin % 77,1'inin herhangi bir okuldan mezun olmayanlar ile ilkokul mezunu olanlardan meydana gelmektedir. Okur-yazar olan nüfus içinde orta ve dengi okullardan mezun olanların oranı % 9,4, lise ve dengi okul mezunlarının oranı % 9,6 yüksekokul ve fakülte mezunu olanların oranı ise sadece 3,9'dur (www.tuik.gov.tr/).

Tablo 3.6.1. eğitim ile doğurganlık arasındaki sıkı ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir. Türkiye'de okuma yazma bilmeyen anneler ortalama 5 çocuğa sahip olurken, eğitim durumu yükseldikçe sahip olunan çocuk sayısında da ciddi düşüş yaşanmaktadır. Yüksek öğrenim mezunu annelerin ortalama bir çocuk sahibi olduğu görülmektedir.

Tablo 3.6.1. Türkiye'de Eğitim-Doğurganlık İlişkisi (1999)

Eğitim Düzeyi	Bir Anneye Düşen Çocuk Sayısı
Okuma-Yazma Bilmeyen	5,6
İlkokul Mezunu	2,9
Lise Mezunu	1,6
Yüksek Öğrenimli	1,3

Kaynak: Türkmen, 2002, 56

Kadınların doğurduğu çocuk sayısına göre sosyoekonomik farklılıklar, eşlerin eğitimine, okuryazarlığına ve çalışma durumları ile yerleşim yerinin büyüklüğüne göre değişmektedir. Doğurganlıkla ilişkili en önemli değişken okuryazarlık ve eğitim durumudur. Doğurulan çocuk sayısı, kadınların eğitim seviyesine göre toplam doğurganlık hızında farklılıklar göstermektedir.

Ülkelerin nüfusunun eğitim düzeyinin bilinmesi oldukça önemlidir. Hangi alanda daha çok insana gereksinim duyulduğu incelenmek istendiği zaman, okuryazarların miktarının bilinmesi gerekmektedir. Türkiye’de okuma yazma bilmeyenleri cinsiyet itibarıyla görmek mümkün olduğu gibi, bunları eğitim kurumları itibarıyla de ele almak olasıdır. Türkiye’de düşük okuryazarlık, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren en önemli toplumsal sorunlardan biri olmaktadır. Harf İnkılabı, okuryazarlık oranının artırılması için girişilmiş olan çabalardan biridir (Kongar, 1985).

Erken çocukluk eğitimi olarak da değerlendirilen okul öncesi eğitim, çocuğun doğumundan ilköğretime başladığı güne kadar geçirdiği 0-6 yaşları kapsamına alan ve çocukların tüm gelişimlerini toplumun kültürel değerleri paralelinde gerçekleştirmeye çalışan, yardımcı olan ve yaratıcılığını geliştiren bir eğitim sistemi olmaktadır.

Türk Milli Eğitiminde okullaşma oranı en düşük olan kademe okul öncesidir. Halbuki gelişmiş ülkeler okul öncesi eğitimindeki okullaşma oranını %100’e çıkarmaya çalışmakla beraber okul öncesi eğitimde daha küçük yaş gruplarını eğitebilme çabası içindedir. Bazı Avrupa ülkeleri 2 yaşındaki çocukları da okul öncesi eğitimine almaktadır (Sağlam, 1996; Akt. Başal,1998).

Bu bölümde Cumhuriyet döneminden günümüze okul öncesi eğitim ve okullaşma durumu değerlendirilecektir.

3.6.1. Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları

Cumhuriyet ilan edildiğinde 38 ilde 80 anaokulu ve bu okullarda toplam 5880 öğrenci eğitim almaktaydı. 1928 yılında Harf İnkılabının yapılması, her Türk vatandaşını okur-yazar duruma getirmek çabası devletin anaokulu ve ana sınıflarına ayırdığı tüm ödeneklerin ilköğretim hizmetlerine aktarılmasına neden olmuştur. Böylece çevresel olanaklarla çalışmalarını sürdüren okullar da 1937-1938 öğretim yılında kapanmıştır

(Aral vd., 2002). 1930 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca illere gönderilen bir genelge ile anaokulu ve ana sınıflarının açılmayacağı bildirilmiştir ve 1961-1962 öğretim yılına kadar resmi anaokulu veya ana sınıfı açılmamıştır (Poyraz ve Dere, 2003). Okul öncesi eğitim ile ilgili gelişmeler 1960 yılından sonra dikkat çekmektedir (Aral vd., 2002). 5 Ocak 1961 tarihinde yürürlüğe giren 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda okul öncesi eğitime yer verilmiş olup, 1962 tarihinde ise "Anaokulları ve Ana sınıfları Yönetmeliği" yayınlanmıştır.

1973 yılında yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda okul öncesi eğitime, Türk Milli Eğitim Sistemi'nin genel yapısı içerisinde örgün eğitim sistemi içinde yer verilmiş ve bu okulların nasıl kurulacağı açıkça belirtilmiştir. Okul öncesi eğitime verilen önem nedeniyle 1992 yılında 3797 sayılı kanunla "Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü" kurulmuştur.

3.6.1.1. Okul Öncesi Eğitimi Kurum Sayılarındaki Değişim

Tablo 3.6.1.1.1.'de de görüldüğü gibi 1923-1924 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitimdeki kurum sayısı 80 iken, 1932-1933 eğitim öğretim yılına kadar artış göstererek 92 olmuştur. 1940'lı yıllarda İkinci Dünya Savaşı nedeniyle bir düşüş görülmüş, daha sonraki yıllarda ise giderek artmaya başlamış, 1960'lı yıllardan itibaren sürekli olarak artış sergilenmiştir (Derman ve Başal, 2010).

Tablo 3.6.1.1.1. Türkiye’de 1923-2012 Arası Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Değişim

Öğretim Yılı	Kurum Sayısı	Artış Oranı (%)
1923-1924	80	
1924-1925	85	6,2
1932-1933	92	8,2
1940-1941	51	-44,5
1943-1944	49	-3,9
1950-1951	52	6,1
1960-1961	64	23
1963-1964	146	128,1
1970-1971	413	182,8
1978-1979	1 371	231,9
1980-1981	2 007	46,4
1983-1984	2 784	38,7
1990-1991	3 625	30,2
1994-1995	5 169	42,5
1995-1996	5 600	8,3
1996-1997	6 082	8,6
1997-1998	6 563	7,9
1998-1999	6 868	4,6
1999-2000	7 660	11,5
2000-2001	8 996	17,4
2001-2002	10 554	17,3
2002-2003	11 314	7,2
2003-2004	13 692	21
2004-2005	16 016	16,9
2005-2006	18 539	15,7
2006-2007	20 675	11,5
2007-2008	22 506	8,9
2008-2009	23 653	5
2009-2010	26 681	12,8
2010-2011	27 606	3,5
2011-2012	28 625	3,7

Kaynak: Derman ve Başal, 2010; Başal, 2013; Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Okul öncesi eğitim kurumlarının sayısı 1978-1979 eğitim-öğretim yılında % 231,9'luk bir artışla 1 371'e ulaşırken Cumhuriyet Dönemindeki en yüksek artış oranını yakalamıştır (Başal, 2005). Tablo 3.6.1.1.1.'e bakıldığında Okul Öncesi Eğitim Kurumları sayısının günümüze kadar belirli düzeyde de olsa sürekli artış gösterdiği gözlemlenmektedir.

3.6.1.2. Okul Öncesi Eğitimi Öğrenci Sayılarındaki Değişim

Cumhuriyet döneminde, 1923-1924 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitimden 5 880 öğrenci faydalanırken 2011-2012 eğitim öğretim yılında bu sayı 1 169 556 olmuş ve yaklaşık 200 katına ulaşmıştır. Okul öncesi eğitiminden her kesimin faydalanamamasının bir nedeni de okul öncesi eğitimin 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 22. maddesi ile zorunlu eğitim kapsamı dışında tutulmasıdır. Çocukların büyük çoğunluğu gelecekteki yaşamları için büyük önem arz eden ve öğrenmenin en ivme kazandığı bir dönem olan okul öncesi eğitimden yoksun kalmaktadır. Ülkemizde okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınarak çocuklarının tümünün yaşamlarının en önemli eğitim diliminden yararlanmalarının sağlanmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir (Derman ve Başal, 2010).

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında okul öncesi eğitimden yararlanan öğrenci sayısında büyük oranda artış olurken çok partili döneme geçilen 1930'lu yıllardan itibaren okul öncesi eğitimin ihmal edilmesiyle okul öncesi eğitimden yararlanan öğrenci sayısında düşüş yaşanmıştır (Tablo 3.6.1.2.1.). Okul öncesi eğitime devam eden öğrenci sayısı ancak 1960'lı yıllarda 1924-1925 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitime devam eden öğrenci sayısına ulaşabilmiş ve bu tarihten itibaren öğrenci sayısı sürekli artmaya devam etmiştir (Derman ve Başal, 2010).

Tablo 3.6.1.2.1. Türkiye’de 1923-2012 Arası Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitimi Öğrenci Sayısındaki Değişim

Öğretim Yılı	Öğrenci Sayısı	Artış Oranı (%)
1923-1924	5 880	-
1924-1925	8 540	452
1932-1933	3 895	-54,3
1940-1941	1 690	-56,6
1943-1944	1 604	-5,1
1950-1951	1 760	9,7
1960-1961	2 730	55,1
1963-1964	4 767	74,6
1970-1971	10 714	124,8
1978-1979	26 559	147,9
1980-1981	43 545	63,9
1983-1984	78 981	81,3
1990-1991	113 388	43,5
1994-1995	148 088	30,6
1995-1996	158 354	6,9
1996-1997	174 710	10,3
1997-1998	182 533	4,4
1998-1999	204 461	12
1999-2000	212 603	3,9
2000-2001	228 503	7,4
2001-2002	256 392	12,2
2002-2003	320 038	24,8
2003-2004	358 499	12
2004-2005	434 771	21,2
2005-2006	550 146	26,5
2006-2007	640 849	16,4
2007-2008	701 762	9,5
2008-2009	804 765	14,7
2009-2010	980 654	21,8
2010-2011	1 115 818	13,7
2011-2012	1 169 556	4,8

Kaynak: Derman ve Başal, 2010; Başal, 2013; Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

3.6.2. Okul Öncesi Eğitim ve Öğretmen Sorunu

Cumhuriyet döneminde 1923 yılından 2012 yılına kadar okul öncesi eğitim kurumlarındaki öğretmen sayıları incelenmiştir (Tablo 3.6.2.1.).

Tablo 3.6.2.1. Türkiye’de 1923-2012 Arası Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitimi Öğretmen Sayısındaki Değişim

Öğretim Yılı	Öğretmen Sayısı	Artış Oranı (%)
1923-1924	136	
1932-1933	32	-76,5
1940-1941	60	87,5
1943-1944	63	5
1950-1951	71	12,7
1960-1961	104	46,4
1963-1964	180	73
1970-1971	743	312,8
1978-1979	1 572	111,5
1980-1981	2 874	82,8
1983-1984	4 414	53,5
1990-1991	6 624	50
1994-1995	9 098	37,3
1995-1996	9 771	7,3
1996-1997	9 971	0
1997-1998	9 971	0
1998-1999	10 376	5,8
1999-2000	10 979	5,5
2000-2001	11 591	5,8
2001-2002	12 265	18,3
2002-2003	14 520	30,3
2003-2004	18 921	16,4
2004-2005	22 030	15,2
2005-2006	20 910	-5
2006-2007	24 775	18,5
2007-2008	25 901	4,5
2008-2009	29 342	13,3
2009-2010	42 716	45,6
2010-2011	48 330	13,1
2011-2012	55 883	15,6

Kaynak: Derman ve Başal, 2010; Başal, 2013; Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

1930'lu yıllardaki öğrenci sayılarına paralel olarak düşüş görülmüş ve bu dönemden itibaren öğretmen sayıları her yıl artmaya devam etmiştir. 1923-1924 eğitim öğretim yılından 2011-2012 eğitim öğretim yılına kadar okul öncesi eğitim kurumlarındaki öğretmen sayısı yaklaşık 400 katı kadar artmıştır.

Okul öncesi eğitimi öğretmeni, çocuğun ebeveyni ve yakın çevresinden sonra karşılaştığı ve sürekli iletişim halinde olduğu ilk yetişkindir (Başal, 2005). Dolayısıyla, çocuğun gelişiminde ve eğitiminde büyük etkisi olan okul öncesi eğitimi öğretmenin yetiştirilmesi de çok önemlidir. Ülkemizde de ilk kez okul öncesi eğitimi öğretmeni yetiştirmeye 1913-1914 eğitim öğretim yılında İstanbul Darülmüallimatı içinde süresi 1 yıl olan 15 yatılı, 8 gündüzlü ücretsiz Müslüman kız öğrencisi olan 1 ana muallimme sınıfı ile başlanmıştır (Akyüz, 1996 ; Akt Oktay, 1999). Bu kurum 1919 yılında ülkenin içinde bulunduğu özel durumdan dolayı 370 anaokulu öğretmeni yetiştirdikten sonra kapatılmıştır. 1927-1928 eğitim öğretim yılında Ankara'da açılan 2 yıllık ana öğretmen okulu 1930-1931 eğitim öğretim yılında açılan İstanbul Kız Öğretmen Okulu'na nakledilmiş ve bu kurum da 1933 yılında kapatılmıştır (Özgür, 1973; Akt. Sakin, 2011). 1961 yılında çıkan 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Temel Kanununun 17.maddesinde belirtilen okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme belirli esaslara bağlanarak bu çerçevede 1961-1962 eğitim öğretim yılında açılan ana sınıflarında 20 ilkokul öğretmeni görevlendirilmiştir (Öztürk, 1998; Akt Oktay,1999).

1739 sayılı kanunun 43.maddesine göre okul öncesi eğitime öğretmen yetiştirme görevi Yüksek Öğretim Kurumlarına devredilmiştir. 1979 yılında hazırlanan 2 yıllık anaokulu öğretmenliği önlisans programı, 1980-1981 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 1997 yılında gerçekleştirilen "Eğitim Fakültelerinde Yeniden Yapılanma" çalışmaları kapsamında öğretmen yetiştirme istisnalar dışında tamamen eğitim fakültelerine devredilmiş ve birçok üniversitede eğitim fakülteleri çatısı altında 4 yıllık okul öncesi öğretmenliği lisans programları açılmıştır (Sakin, 2011). 1998-1999 eğitim öğretim yılı okul öncesi eğitimi için üniversitelere gönderilen öğrenci kontenjanı açısından önemli bir artış sağlasa da bu konudaki talebin büyüklüğü nedeniyle yetişecek öğretmenlerin ihtiyaca cevap vermeleri oldukça güç görünmektedir (Oktay, 1999).

Tablo 3.6.2.2.'de Cumhuriyet Döneminde 1923 yılına oranla 1950, 1980, 1995 ve 2012 yıllarındaki okul öncesi eğitimdeki okul, öğretmen ve öğrenci sayılarının artış oranları verilmiştir.

Tablo 3.6.2.2. Türkiye’de 1923’ten 2012 Yılına Kadar Okul Öncesi Eğitimdeki Artış Oranları

	1923	Artış (%)			
		1950	1980	1995	2012
Okul Sayısı	80	-35	2 508,8	7 000	35 681
Öğrenci Sayısı	5 880	-70	740,5	2 693	19 790
Öğretmen Sayısı	136	-47,7	2 113,2	7 184,5	40 990

Kaynak: Başal, 2013

2012 yılında 1923 yılına oranla okul öncesi eğitim okul sayısında % 35 681, okul öncesi eğitime devam eden öğrenci sayısında % 19 790, okul öncesi eğitimi öğretmeni sayısında ise % 40 990 artış görülmüştür. Okul öncesi eğitime verilen değer 1950 yılında siyasal gelişmelerden dolayı gerilediği fakat ilerleyen yıllarda zamanla arttığı görülmüştür (Başal, 2013).

3.6.3. Okul Öncesi Eğitim Harcamaları Sorunu

“Erken çocukluk eğitimi insan gelişiminin başlangıç noktasıdır. Okul öncesi eğitim, çocukların ve ülkemiz insanının uzun vadede daha üretken, daha yaratıcı, sorun çözümede daha yetkin olmasını sağlamaktadır. Okul öncesi eğitim, çocuğu ilköğretime de hazırlar. İlköğretime hazır olmanın şartlarından biri çocuğun kendi yaşına uygun zihinsel gelişim düzeyine erişmesidir. Buna paralel olarak ilkokula başlayacak her çocuğun bazı temel becerileri kazanmış olması şarttır” (www.sgb.gov.tr/).

Okul öncesi eğitime erişime yönelik olan önemli bir sorun alanı ödenebilirliktir. Günümüzde kamuya ilişkin okul öncesi eğitim kurumlarında ailelerden 20-200 TL arasında değişen katkı payları alınmaktadır. Dört kişilik bir aile için yoksulluk sınırının 700 TL olduğu bir ortamda okul öncesi eğitim için ailelerden alınan katkı payının parasal yükü yoksul aileler için oldukça fazladır. Halbuki, okul öncesi eğitime en çok ihtiyaç duyan çocuklar bu ailelerin çocuklarıdır. Türkiye’de anaokulu/ana sınıfı ücretlerinin kaldırılması (okul öncesi eğitimin ücretsiz olması), yoksul ailelere koşullu destek sağlanması ve çalışan annelerin çocuklarının okul öncesi eğitime erişebilmesi için kupon benzeri modellerin tasarlanması ödenebilirlik kaynaklı sorunların üstesinden gelinmesi için dikkate alınması gereken politika seçenekleridir (ERG, 2013).

Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'ne göre ücret tespit komisyonu eğitime destek sağlanması amacıyla çocukların beslenme, temizlik ve sağlık giderleri ile kurumun/ana sınıfı ve uygulama sınıfının genel temizlik ve diğer hizmetleri için velilerden alınacak aylık ücreti belirlemektedir (madde 67). Okul öncesi eğitim kurumlarında, eğitime destek sağlanması amacıyla çocukların beslenme, temizlik ve sağlık giderleri ile kurumun/ana sınıfı ve uygulama sınıfının genel temizlik ve diğer hizmetleri için velilerden alınacak aylık ücretin taban/tavanı tespit edilirken; eğitimin tam veya yarım gün/ikili eğitim olması, çevrenin ekonomik durumu ve okulun sağladığı imkânlar göz önünde bulundurulur. Tespit edilecek aylık ücretin tavanı hiçbir şekilde okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesini engelleyecek, velilerin ekonomik durumlarını zorlayacak şekilde yüksek tutulamayacağı 67. maddede ifade edilmektedir. Ücret tespit komisyonu, belirlenen süre içinde toplanır ve okul yönetimince alınacak aylık ücret miktarını tespit etmekte ve komisyon kararı, valiliğin onayından sonra yürürlüğe girmektedir.

Eylül ve haziran aylarında okulun eğitime açık olduğu günlerin ücreti alınmakta, yarıyıl tatilinde ise aylık aidat tam olarak tahsil edilmektedir. 15 gün ve daha uzun süreli rapora dayalı devamsızlıklar ile yangın, doğal afet, salgın hastalık, iklime dayalı olağanüstü durumlarda; mülkî makamların ve hıfzıssıhha kurulunun gerekli görmesi ve aralıksız 15 gün veya daha fazla süre ile eğitime ara verilmesi durumunda, önceden alınan ücret bir sonraki ayın ücretine sayılmaktadır. Bünyesinde ana sınıfı bulunan her derece ve türdeki okullarda velilerden alınan ana sınıfı aidatları, asgarî düzeyde belirlenerek sadece ana sınıflarının ihtiyaçlarında kullanılır. (madde 68).

3.7. Okul Öncesi Eğitimde Mevcut Durum Değerlendirmesi

Türkiye'de okul öncesi eğitimin daha çok yaygınlaşmaya başladığı yıllar olan 1985-1986 eğitim-öğretim yılından 2011-2012 eğitim-öğretim yılına kadar, geçen sürede çağ nüfusuna göre okul öncesi eğitimde okullaşma oranları ve bir önceki eğitim-öğretim yılına göre artışlar gösterilmiştir. Bu oranlar Tablo 3.7.1.1.'de gösterilmektedir (Derman ve Başal, 2010).

Tablo 3.7.1.1.'de görüldüğü gibi Türkiye'de okul öncesi eğitimde okullaşma oranı 1985-1986 ve 1987-1988 eğitim öğretim yılında %4,1 ile en düşük değerinde iken 2011-2012 eğitim öğretim yılında en yüksek değeri olan %44'e ulaştığı görülmektedir.

Tablo 3.7.1.1. Türkiye’de 1985-2012 Arası Eğitim-Öğretim Yıllarına Göre Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı ve Tabloda Verilen Bir Önceki Döneme Göre Artış Oranları

Öğretim Yılı	Okullaşma Oranı (%)	Artış Oranı (%)
1985-1986	4,1	-
1986-1987	4,2	2,4
1987-1988	4,1	-2,3
1988-1989	4,3	4,8
1989-1990	4,6	6,9
1990-1991	4,9	6,5
1991-1992	5,1	4
1992-1993	4,9	-3,9
1993-1994	6,1	24,4
1994-1995	7,3	19,6
1995-1996	7,6	4,1
1996-1997	8,9	17,1
1997-1998	9,3	4,4
1998-1999	10	7,5
1999-2000	10,2	2
2000-2001	10,3	0,9
2001-2002	11	6,7
2002-2003	11,8	7,2
2003-2004	13,2	11,8
2004-2005	16,1	21,9
2005-2006	19,9	23,6
2006-2007	22,4	12,6
2007-2008	28,5	27,2
2008-2009	29,1	5,3
2009-2010	38,5	32,5
2010-2011	43,1	11,8
2011-2012	44	2,2

Kaynak: Başal, 2013

Ayrıca oransal olarak en fazla artış ise %32,5 ile 2009-2010 eğitim öğretim yılında olduğu görülmektedir.

Her toplum çocukların fiziksel, duygusal, düşünsel gelişimini ve toplum yönünden sağlıklı bir kişiliğe sahip olmalarını, yaşamda başarılı bireyler olarak katılmalarını sağlayacak şekilde gelişmelerini ister. Yapılan bilimsel araştırmalar ve çağdaş eğitim alanındaki uygulamalar, nitelikli, sağlıklı ve istenilen davranışlara sahip bireyleri yetiştirmek için eğitime çok küçük yaşlarda başlamanın gerekli olduğunu ortaya koymuştur (Zembat ve Oktay, 1997). Ancak burada okul öncesi eğitimin önemi vurgulanmaktadır.

Son dönemlerde eğitimde yeniden yapılanmada, Türkiye’de eğitim sisteminin 8 yıldan 12 yıla çıkarılmasıyla birlikte bazı yeni uygulamalar da gündeme gelmiştir. Türk eğitim sisteminde yapılan yeni uygulamalarla, 2012-2013 öğretim yılında 30 Eylül 2012 tarihi itibarıyla 5 yaşını tamamlayacak olan çocuklar ilkokul birinci sınıf öğrencisi olarak kayıt yaptırabileceklerdir. 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile yapılan düzenlemelerde zorunlu eğitim 4+4+4 eğitim sistemi olarak adlandırılan, 4 yıl süreli ilkokul, 4 yıl süreli ortaokul ve 4 yıl süreli lise eğitimini kapsamaktadır. Okul öncesi eğitimi yaygınlaştırma çalışmalarında Bakanlık tarafından politika önceliği verilen 60-72 ay yaş grubunun 2012-2013 eğitim öğrenim yılında okullaşma oranı % 74 olmaktadır. “4+4+4” yeni eğitim düzenlemesi ile bu dönem nüfusunun bir kısmı zorunlu eğitim kapsamında ilkokula başlamasına karşın, bir önceki yıllarla karşılaştırıldığında okullaşma oranı sadece % 8,3 puan artmış ve hükümet politikasında belirtilen % 100 hedefinin uzağında kalmıştır. Okul öncesi 5 yaş dönem nüfusunun % 62’si okullaşma sağlanmıştır. Bu durum, geriye kalan % 38’lik kesimin 2013-2014 eğitim öğretim döneminde okul öncesi eğitimi almadan ilkokula başlayacağı anlamına gelmektedir. Okul öncesi 5 yaş çağ nüfusunun ise sadece % 48’i okul öncesi eğitime katılmış; % 14’ü ise velisinin isteğiyle ilkokula kaydolmuştur. “4+4+4” düzenlemesi ile ilköğretim çağında sayılan ve eski sistemde okul öncesi eğitime katılması beklenen kesim öğrencilerin ise % 22’si sağlık raporu almıştır (ERG, 2013).

“4+4+4” düzenlemesinin ardından 9 Mayıs’ta yayımlanan 2012/20 sayılı ve “12 Yıllık Zorunlu Eğitime Yönelik Uygulamalar” konulu genelgede 48-60 ay yaş grubu için 2013 yılı sonuna kadar % 100 okullaşma hedefinin belirlendiği; 30 Eylül 2012 tarihi itibarıyla 37-66 ay yaş grubu çocuklarına anaokullarında ya da uygulama sınıflarında, 48-66 ay yaş grubu çocuklarına ise ana sınıflarında eğitim sunulacağı belirtilmişti (MEB, 2012). “4+4+4” düzenlemesi öncesi okul öncesi eğitimin odağında olan ve politika

önceliği verilen 60-72 ay yaş grubunun ilköğretim çağına dâhil edilmesiyle, okul öncesi eğitimin odağına 48-60 ay yaş grubu gelmiş bulunmaktadır.

Buna göre, 48-60 ay yaş grubunda % 100 okullaşma hedefinin gerçekleşebilmesi için Ekim 2007 ile Ekim 2008 tarihleri arasında doğan yaklaşık 1 milyon 300 bin çocuğun Eylül 2012 itibariyle okul öncesi eğitime kaydolmuş olması gerekmektedir. 2012-2013 eğitim öğretim yılında 48-60 ay yaş grubunda bulunan 456.363 çocuk okul öncesi eğitime katılmış ve böylelikle 48-60 ay yaş grubunda okullaşma oranı % 35,6'ya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, bu yaş grubunda okullaşma oranında % 13,3 puanlık bir artış yaşanmıştır. Bu artış, % 100 okullaşma hedefini tutturmak için yeterli olmasa da toplumda okul öncesi eğitime olan talebin artması olarak yorumlanmaktadır (ERG, 2013).

Yeni sistemde, “4+4+4” düzenlemesi sonucu, 2012-2013 eğitim öğretim yılı itibariyle, 66 ayını doldurmuş olan çocuklar ilkokula başlamıştır. 60-66 aylık çocukların, velilerinin isteğine bağlı olarak okula kaydolabileceği ve 66 ayını doldurmasına karşın, okula hazır olmadığı Sağlık Bakanlığı raporuyla belgelenen öğrencilerin ise okula başlamayı bir yıl erteleyebilecekleri açıklanmıştır (ERG, 2012). Bununla birlikte, yayımlanan yönetmelikte bu yaştaki çocuklar için esneklik sunulmuş olsa da, Ağustos ayı itibarıyla 60-65 aylık çocukların aday kayıtları, velilerin istemiyle daha sonra silinebilmek üzere, e-okul üzerinden otomatik olarak yapılmıştır. Her ne kadar 4+4+4 sistemi ile 60-66 aylık çocukların okul öncesi eğitim hizmetlerinden yararlanmaları ailelerin talebine bağlı olma olanağı sağlansa da, okul öncesi eğitimin ücretli olması, aileleri okul öncesi eğitimden uzaklaştırabileceği düşünülmektedir. Özellikle yoksul kesimden gelen çocuklar aileleri okul öncesi eğitime katılım hizmet bedelini ödeyemediklerinden kendilerini hazır hissetmeseler bile, ilköğretime yönelmek zorunda kalabilmektedirler. Bu nedenle, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmamış olması ya da ücretli olması, 60-65 aylık çocukların gelişim özellikleri ve ihtiyaçlarına daha uygun bir ortamda eğitim almasının önünde engel oluşturabilmektedir. Nitekim 2007 doğumlu olup “4+4+4” düzenlemesine göre okul öncesi çağda sayılan 957.803 öğrenciden % 48'i okul öncesi eğitime kaydını yaptırırken; % 14'ü ilköğretime kaydolmuştur (ERG, 2013).

Eğitimin ilk basamağını oluşturan okul öncesi eğitim, kamunun eşitlikçi ve nitelikli eğitim sağlayabilmesi için dikkatli ve rasyonel bir anlayışla düzenlenmesi gereken bir alandır. ERG 2013 raporuna göre, “2009 yılında yayınlanan MEB 2010-2014

Stratejik Planı ile okul öncesi eğitimde net okullaşma oranının plan dönemi sonuna kadar % 70'in üstüne çıkarılması amaçlanmış ve yaygınlaştırma sürecinde dezavantajlı çocukların erişiminin dikkate alınacağını ifade edilmiştir.”

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Nüfus konusu ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal açıdan ülkeler açısından çok büyük önem taşımaktadır. Her şeyden önce iktisadi gelişmenin en önemli faktörü insandır. Nüfusun sahip olduğu bilgi ve beceri seviyesi bireyin ve toplumun sahip olduğu en önemli zenginliktir. Gelişmiş bir toplumla geri kalmış bir toplum arasındaki temel fark ülkelerin sahip oldukları insan varlıklarının nitelikleri arasındaki farktır. Bundan dolayı özellikle iyi eğitilmiş, kaliteli bir nüfus ekonomik gelişmeyi sağladığı gibi ülkeyi daha iyi bir refah seviyesine çıkararak bireylerin yaşam kalitesinde iyileşmeleri de beraberinde getirir.

Türkiye’de nüfus konusunda başlıca istatistik kaynak, nüfus sayımlarıdır. Bundan başka doğum, ölüm, evlenme, boşanma istatistikleri ve göç kayıtları bulunmakla beraber bunlar, sağlıklı ve ayrıntılı bilgiler verecek şekilde tam ve düzenli olarak tutulmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan önce Osmanlı İmparatorluğu döneminde, nüfusun bazı özelliklerini (askerlik çağındaki nüfus gibi) ve sayısını belirlemek üzere yapılan bazı sayımlar olmasına rağmen gerçek anlamda ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. 1990 yılına kadar beş yılda bir yapılan sayımlar, bu yıldan sonra on yılda bir yapılmaya başlanmıştır. Nüfus sayımları, sayım tarihi itibarıyla Türkiye sınırları içinde bulunan nüfusun büyüklüğünü, idari bölünüşe göre dağılımını ve başlıca demografik, sosyal ve ekonomik niteliklerini tespit etme amacıyla uygulanmaktadır. Bu tip noksanlıklara karşın, Cumhuriyet döneminde yapılan nüfus sayımları gene de birçok bilginin doğruya yakın bir seviyede elde edilmesini sağladığı gibi nüfusun demografik ve sosyoekonomik niteliklerinin değişim ve gelişiminin de saptanmasına yardımcı olmuştur.

Yurtdışına işçi göçünün azalmasına rağmen 1975 yılından günümüze kadar nüfus artış hızındaki düşme devam etmektedir. Bunun nedenlerinden biri, 1960’lı yıllarda başlayan planlı kalkınma döneminde, nüfus artışının durdurulması gerektiğinin nüfus politikası olarak benimsenmesi ve buna bağlı olarak oluşturulan sosyal ve ekonomik

politikalaridir. Ayrıca, şehirli nüfusun giderek artması, şehirde kadının iş hayatına artan oranda katılması ve eğitim seviyesinin yükselmesi de nüfus artış hızının düşmesine neden olmuştur.

Türkiye’de doğumlar ve ölümler kaydedilmekle beraber bu kayıtlar ülkenin tümünü kapsamadığından ve özellikle kırsal alanlara inmediğinden güvenilir olmaktan uzaktır. Fakat nüfus artırıcı bir faktör olan doğumların ve azaltıcı bir faktör olan ölümlerin genel seviyesi hakkında bilgi sahibi olmadan nüfusun zaman içerisindeki gelişmesi hakkında bir hesap yapmak mümkün değildir. Bugün nüfus artışını göstermede kullanılan en önemli ve yaygın indeks, bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) söz konusu yaşa özel doğurganlık hızlarının geçerli olması durumunda kadınların doğuracakları toplam çocuk sayısı olarak kabul edilen toplam doğurganlık hızıdır. Türkiye’de demografik gelişiminin birinci aşaması 1923-50 arası dönem olarak kabul edilir, ikinci aşaması ise 1960-1980 yılları arası olduğu kabul edilmektedir. Bu dönemin başlarında 1960 yılında nüfus artış hızı yüzde 15,33 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Yapılan nüfus araştırmalarında da toplam doğurganlık hızının düştüğünü görmek mümkündür.

Devlet İstatistik Enstitüsünün 1923-1950 tarihlerini kapsayan çalışmasına göre; Türkiye için demografik değişimin ilk aşaması olarak 1923-1950 yılları arasındaki dönem gösterilebilir. Her ne kadar bu döneme ait veriler tam olmasa da genel olarak savaş sonrası dönemde normal hayata dönülmesinden dolayı ölümlerde önemli ölçüde düşme olduğu söylenebilir. Türkiye’de demografik değişimin ikinci aşaması 1960 ile 1980 yılları arası dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönem, nüfus artış hızının en yüksek olduğu yüzde 15 seviyesi ile başlar. Doğurganlık 1950 yılından itibaren sürekli olarak düşmeye başlamıştır. Bu dönemde doğurganlıktaki düşüş, ölümlülükteki kadar hızlı olmadığından nüfus büyümeye devam etmiştir. Doğurganlıktaki ve ölümlülükteki düşüş eğilimi 1985 yılından sonra da sürmüştür. Nüfus artış hızı bu dönemde yurt dışından gelen göçlere karşın yüzde 15’in altına düştüğü gözlemlenmiştir. 1990-2000 yılları arasında da nüfus artış hızı yüzde 20 dolayında kalmıştır. Bu dönemde nüfus, genç yaş yapısını korumakla birlikte 2005 yılında 0-14 yaş grubu hem oransal hem de sayısal olarak en yüksek düzeyine ulaştıktan sonra düşme eğilimine girmiştir.

Okul öncesi eğitim, çocuğun doğumundan ilköğretime başlayıncaya kadar olan çocukluk yıllarını içine alan dönemdeki tüm yaşantıları olarak tanımlanabilir. Türkiye’de

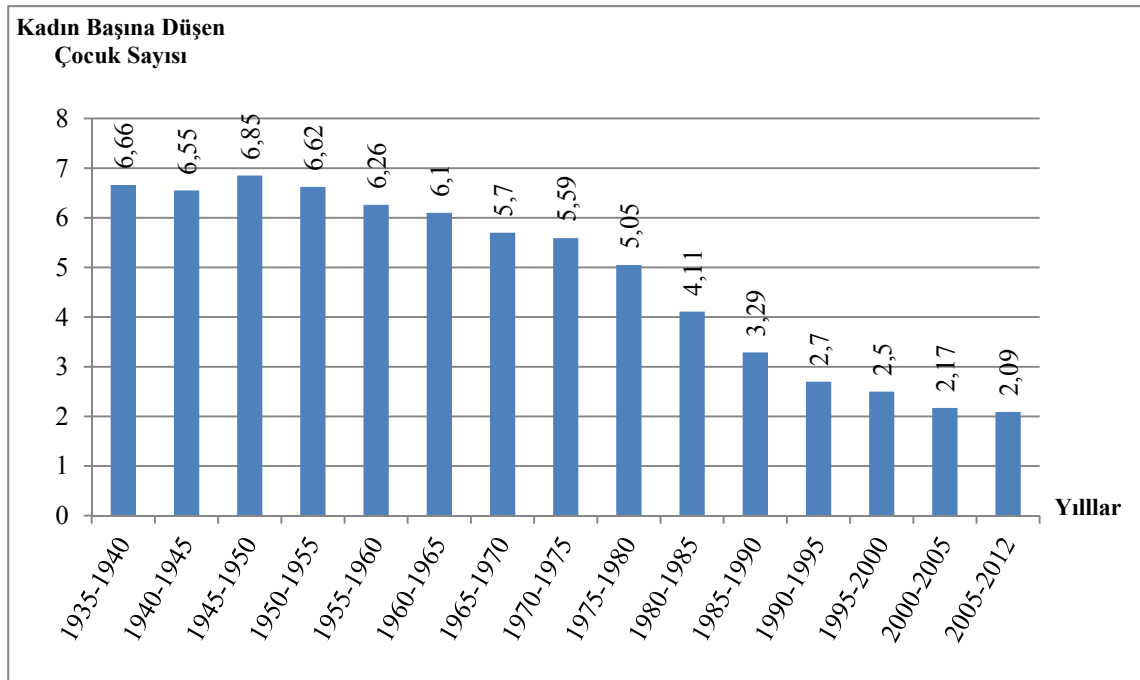
okul öncesi eğitim kurumlarının açılmasının 20. yüzyılın başlarına rastlamasına rağmen, ülkenin içinde bulunduğu özel durumun, gerek Osmanlı İmparatorluğu döneminde, gerekse Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında bu kurumlara gereken önemin verilmesine ve açılan kurumların gelişmelerine engel olduğunu belirtmektedir. Cumhuriyet'in ilan edildiği dönemde yeniliklere ayak uydurabilecek insanlara ihtiyaç duyulmuştur. 1928 yılında Harf İnkılabının yapılması, her Türk vatandaşının okur-yazar duruma getirilmesi çabası, devleti tüm gücüyle ilköğretime kaynak ayırmak zorunda bırakmıştır. Bu nedenle İl Özel İdareleri tarafından anaokulu ve ana sınıflarına ayrılan ödenekler ilköğretim hizmetlerine aktarılmıştır. Böylece çevresel olanaklarla çalışmalarını sürdüren okullar da, 1937-1938 öğretim yılında kapatılmıştır. Zaman zaman okul öncesi eğitimin önemi çeşitli eğitim şûraları ve eğitim komisyonlarında vurgulanmış, ancak somut adımlar atılamamıştır. 1961-1962 öğretim yılına kadar da resmi ana sınıfı veya anaokulu açılmamıştır. Bu dönemde 10 ilde ana sınıfı açılmış ve 20 ilkokul öğretmeni atanmıştır. Okul öncesi eğitim ile ilgili gelişmeler 1960 yılından sonra dikkat çekmektedir.

Ülkemizde 1923-2012 dönemi için doğurganlıktaki değişimi güvenilir biçimde değerlendirme, kaba doğum hızından toplam doğurganlık hızına göre yapılması konusunda bir uzlaşma sağlanmıştır. Bu oran, kadınların doğurganlık dönemlerinin sonuna kadar hayatta kaldıkları, bir dizi yaşa özel doğurganlık hızlarına göre doğurdıkları takdirde, kadın başına düşen ortalama çocuk sayısını göstermektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nden elde edilen verilerle hazırlanan Grafik 4.1.1.'de görüldüğü üzere, nüfus artışını amaç edinen politikalar bütününlü izlendiği dönemin ortalarından, dönemin sonuna kadar toplam doğurganlık hızının kadın başına 6 çocuğa ulaştığı yüksek bir doğurganlık dönemi yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşının sürdüğü yıllarda biraz azalan toplam doğurganlık hızı, savaş sonrasında bir yükselişe geçmiş, 1945-1950 döneminde en yüksek değerine ulaşmıştır.

1965 sonrasındaki dönemde ise nüfusun azaltılmasına yönelik politika izlenmeye başlanmasıyla birlikte, 1965-1980 yılları arasındaki dönem, çok sayıda evli çiftin doğum kontrol yöntemlerini kullanıp bilinçli bir şekilde doğurganlıklarını düşürmeye başladıkları bir dönemdir.

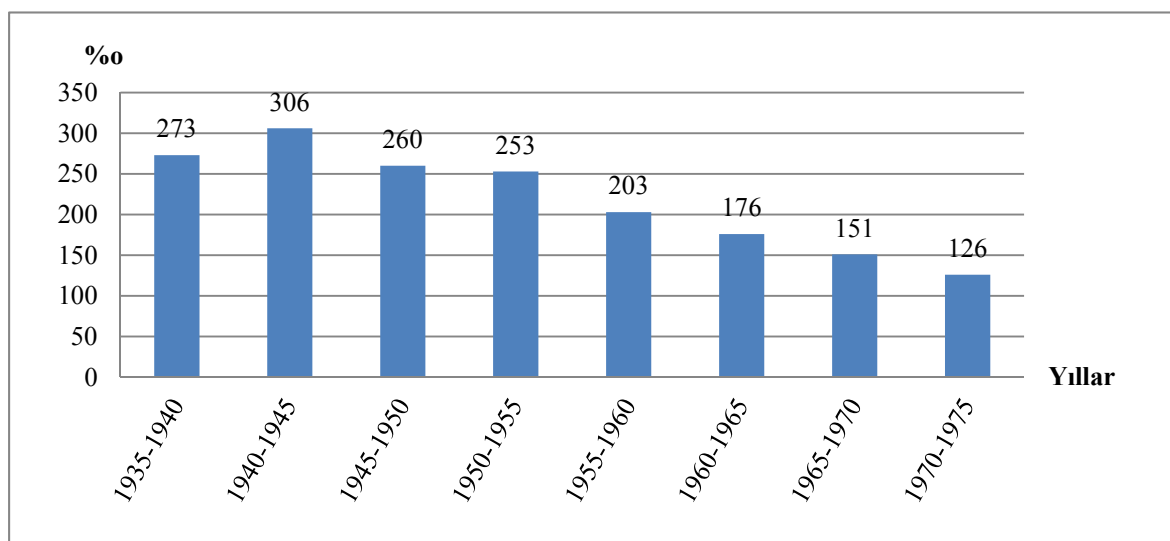
Grafik 4.1.1. Türkiye’de Toplam Doğurganlık Hızı (1935-2012)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Bu nedenledir ki, Türkiye’de böyle bir hızlı doğurganlık düşüşü döneminde evli çiftler doğurganlıklarını düşürmeyi resmi nüfus planlaması programının dışında kendi inisiyatifleriyle başarmışlardır, denilebilir.

Grafik 4.1.2. Türkiye’de Bebek Ölüm Hızı (1935-1975)

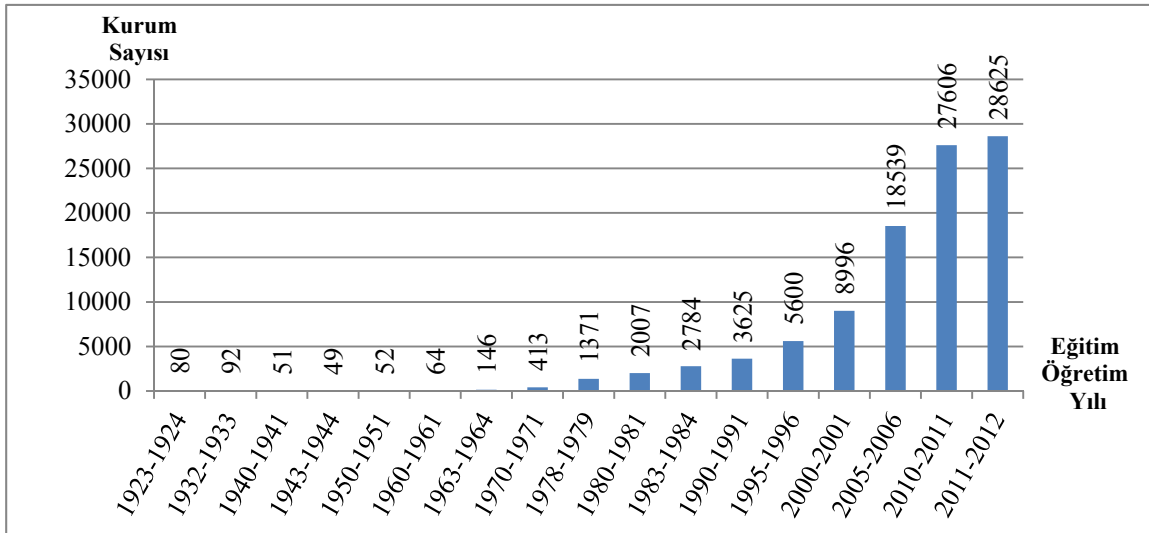

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Bebek ölümleri 1935-1975 dönemi boyunca (savaş dönemi dışında) azalarak, doğuştaki yaşama umudunun artmasını sağlamıştır. Grafik 4.1.2.'de görüldüğü üzere 1935-1975 dönemi boyunca kaba ölüm hızı düşüşünü sürdürmüştür.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde 38 ilde 80 anaokulu ve 5880 öğrencinin eğitim aldığı belirlenmiştir. 1928 yılında harf devriminin yapılması ve vatandaşları okur-yazar duruma getirmek çabasıyla okul öncesi eğitim kurumlarına ayrılan harcamaların ilköğretim kurumlarına aktarılmasına neden olmuş, dolayısıyla çevresel olanaklarla çalışmalarını sürdüren okullar da 1938 yılında kapanmıştır. 1961-1962 eğitim öğretim yılında resmi anaokulu ya da ana sınıfı açılmamış, 1960'lı yıllardan itibaren bu alanda gelişmeler kaydedilmiştir.

Grafik 4.1.3. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Kurumları Değişimi (1923-2012)

Kaynak: Derman ve Başal, 2010; Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Okul öncesi eğitim kurumlarındaki artış 1960-1961 öğretim yılında 64 iken % 128’lik bir artışla 1963-1964 öğretim yılında 146’ya ulaşmış, 1978-1979 eğitim-öğretim yılında ise % 231,9’luk bir artışla 1 371’e ulaşmıştır (Grafik 4.1.3.). Bu tarihten itibaren ilerleyen dönemlerde artış kaydedilmesine karşın belli düzeylerde kalmıştır.

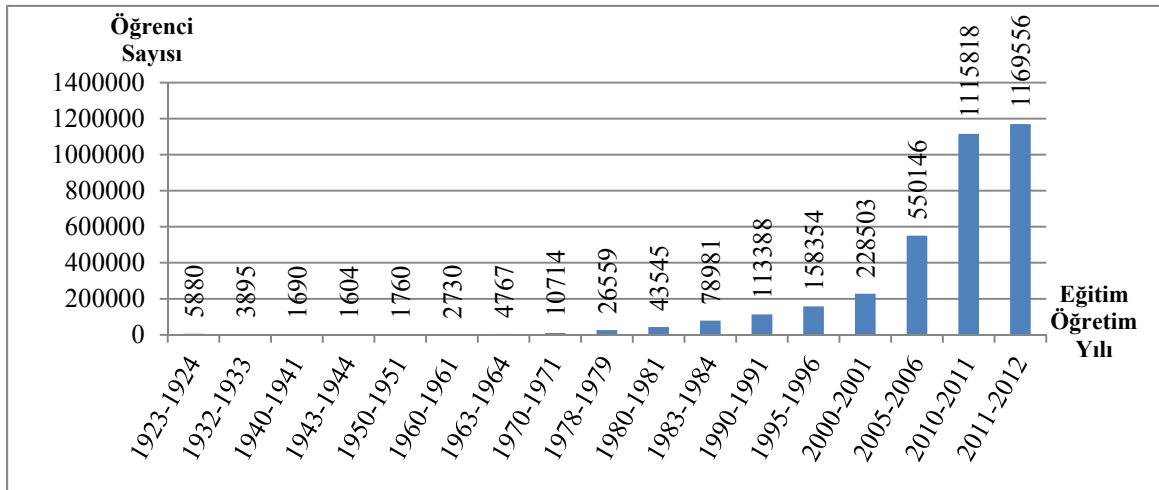
Tablo 4.1.1. Türkiye’de Nüfus ve Okul Öncesi Eğitim Kurumları Değişimi, Kurumların Nüfusa Oranı ve Artış Oranı (1927-2010)

Nüfus Sayım Tarihi	Toplam Nüfus	Kurum Sayısı	Kurum Sayısının Nüfusa Oranı (‰)	Artış Oranı (%)
1927	13 648 270	73	0,005	-
1940	17 820 950	51	0,003	-46,50
1950	20 947 188	52	0,002	-13,26
1960	27 754 820	64	0,002	-7,11
1970	35 605 176	413	0,012	403,03
1980	44 736 957	2 007	0,045	286,76
1990	56 473 035	3 625	0,064	43,08
2000	67 853 315	8 996	0,133	106,54
2010	73 722 988	27 606	0,374	182,44

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Tablo 4.1.1.’e göre 1927 yılında okul öncesi eğitim kurumu sayısı 73 iken 2010 yılında yaklaşık 380 kat artarak 27 606’ya çıkmıştır. Okul öncesi eğitim kurumlarının nüfusa oranla artışını hesaplayacak olursak 1927 yılında ‰0,005 iken 2010 yılında ‰0,374’e çıkmış yani nüfusa oranla yaklaşık 75 kat artmıştır.

Grafik 4.1.4. Türkiye’de Okul Öncesi Öğrenci Sayısı Değişimi (1923-2012)

Kaynak: Derman ve Başal, 2010; Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında öğrenci sayısında büyük bir artış gözlemlenmektedir (Grafik 4.1.4.). Ancak bu artış 1930 yıllardan itibaren çok partili sisteme geçişle birlikte ihmal edilen bir konu durumuna gelmiştir. Okul öncesi eğitimde öğrenci sayılarındaki artış özellikle 1960’lı yıllardan itibaren başlamış ve devam etmiştir.

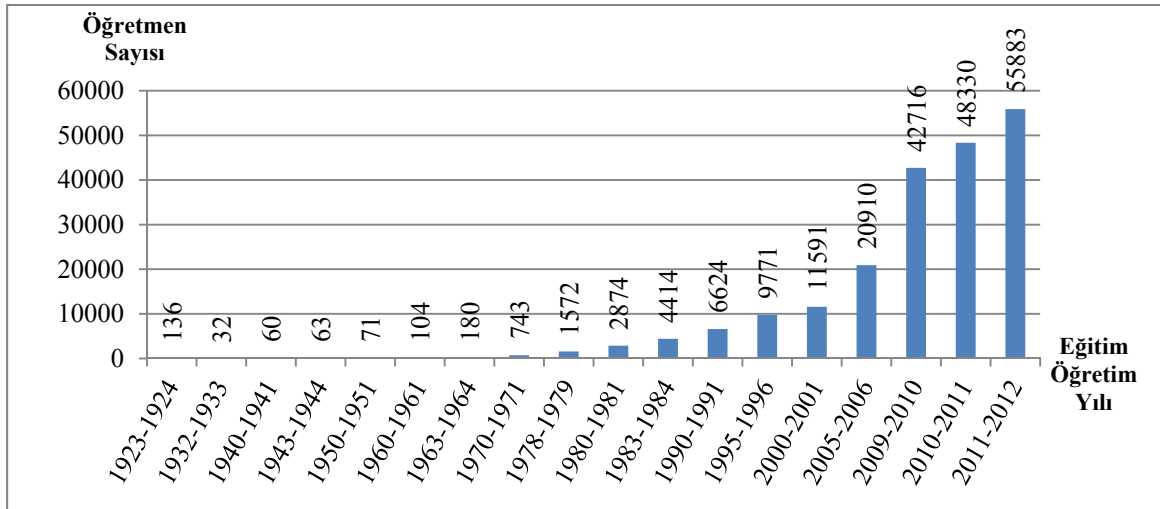
Tablo 4.1.2. Türkiye’de Nüfus ve Okul Öncesi Öğrenci Sayıları Değişimi, Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı ve Artış Oranı (1927-2010)

Nüfus Sayım Tarihi	Toplam Nüfus	Öğrenci Sayısı	Öğrenci Sayısının Nüfusa Oranı (‰)	Artış Oranı (%)
1927	13 648 270	6 842	0,501	-
1940	17 820 950	1 690	0,095	-81,08
1950	20 947 188	1 760	0,084	-11,40
1960	27 754 820	2 730	0,098	17,07
1970	35 605 176	10 714	0,301	205,92
1980	44 736 957	43 545	0,973	223,47
1990	56 473 035	113 388	2,008	106,28
2000	67 853 315	228 503	3,368	67,72
2010	73 722 988	1 115 818	15,135	349,44

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Tablo 4.1.2.’e göre 1927 yılında okul öncesi eğitime devam eden öğrenci sayısı 6 842 iken 2010 yılında yaklaşık 170 kat artarak 1 115 818’e çıkmıştır. Okul öncesi eğitime devam eden öğrencilerin nüfusa oranla artışını hesaplayacak olursak 1927 yılında ‰ 0,501 iken 2010 yılında ‰ 15,135’e çıkmış yani nüfusa oranla yaklaşık 30 kat artmıştır.

Grafik 4.1.5. Türkiye’de Okul Öncesi Öğretmen Sayılarındaki Değişim (1923-2012)

Kaynak: Derman ve Başal, 2010; Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Öğretmen sayılarında ise 1923 yılından 2012 yılına kadar geçen zamanda belli düzeylerde de olsa giderek artan bir sayısal gelişme kaydedilmiştir (Grafik 4.1.5.). Bu artışlara sayı ve yüzdelik bazda bakıldığında en büyük artışın 2009-2010 eğitim öğretim yılında olduğu ve %45,5 artarak 42 716’ya ulaştığı görülmüştür.

Tablo 4.1.3. Türkiye’de Nüfus ve Okul Öncesi Öğretmen Sayıları Değişimi, Öğretmen Sayısının Nüfusa Oranı ve Artış Oranı (1927-2010)

Nüfus Sayım Tarihi	Toplam Nüfus	Öğretmen Sayısı	Öğretmen Sayısının Nüfusa Oranı (‰)	Artış Oranı (%)
1927	13 648 270	144	0,011	-
1940	17 820 950	60	0,003	-68,09
1950	20 947 188	71	0,003	0,67
1960	27 754 820	104	0,004	10,55
1970	35 605 176	743	0,021	456,90
1980	44 736 957	2 874	0,064	207,85
1990	56 473 035	6 624	0,117	82,58
2000	67 853 315	11 591	0,171	45,64
2010	73 722 988	48 330	0,656	283,76

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Tablo 4.1.3.’e göre 1927 yılında okul öncesi eğitime istihdam edilen öğretmen sayısı 144 iken 2010 yılında yaklaşık 335 kat artarak 48 330’a çıkmıştır. Okul öncesi eğitime istihdam edilen öğretmenlerin nüfusa oranla artışını hesaplayacak olursak 1927 yılında ‰ 0,011 iken 2010 yılında ‰ 0,656’ye çıkmış yani nüfusa oranla yaklaşık 60 kat artmıştır.

Son dönemlerde eğitimde yeniden yapılanma söylemiyle gerçekleştirilen reformlardan biri olan 4+4+4 eğitim sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Her ne kadar 4+4+4 sistemi ile 60-66 aylık çocukların okul öncesi eğitim hizmetlerinden yararlanmaları ailelerin talebine bağlı olma olanağı sağlansa da, okul öncesi eğitimin ücretli olması, aileleri okul öncesi eğitimden uzaklaştırabileceği düşünülmektedir. Özellikle yoksul kesimden gelen çocuklar aileleri okul öncesi eğitime katılım hizmet bedelini ödeyemediklerinden kendilerini hazır hissetmeseler bile, ilköğretime yönelmek zorunda kalabilmektedirler. Bu nedenle, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmamış olması ya da ücretli olması, 60-65 aylık çocukların gelişim özellikleri ve ihtiyaçlarına daha uygun bir ortamda eğitim almasının önünde engel oluşturabilmektedir. Nitekim 2007 doğumlu olup “4+4+4” düzenlemesine göre okul öncesi çağda sayılan 957.803 öğrenciden % 48’i okul öncesi eğitime kaydını yaptırırken; % 14’ü ilköğretime kaydolmuştur.

Tablo 4.1.4. Türkiye’de Okul Öncesi Eğitimde Yaşlara ve Cinsiyetlere Göre Okullaşma Oranları (2011-2012)

Yaş Grubu	Cinsiyet		Toplam (%)
	Kız (%)	Erkek (%)	
3-5 Yaş	40,49	31,23	30,87
4-5 Yaş	43,5	44,56	44,08
5 Yaş	65,16	56,2	65,69

Kaynak: Başal, 2013

Tablo 4.1.4.’e bakıldığında, önceden planlanan okul öncesi okullaşma oranından oldukça aşağıda seyreden okullaşma oranları görülmektedir. Kırsal kesimde okul öncesi eğitimin bilincinde olunmaması, çağ nüfusunun artışı, okul öncesi eğitimin ücreti olması nedeniyle gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarını okul öncesi eğitim kurumlarına göndermemeleri, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamının dışında olması ve ev, mahalle, şehir alt yapısından yoksun semtlerdeki çocukların bu eğitim kademesinden yeterince faydalanamaması gibi etkenler, okul öncesi eğitimin ülkemizde her yerde eşit oranda gelişmemesini sağlamıştır. Bu durum, ülkemizde okul öncesi eğitimde okullaşma oranının hala hedeflenen düzeye ulaşamadığını göstermektedir (Başal, 2013).

Neticede, okul öncesi eğitim genel bir değerlendirmeye, 1923 yılından başlayarak nüfustaki hareketliliklere bağlı olarak gelişim göstermiş, her ne kadar doğurganlık hızında düşüş kaydedilmekle birlikte, çeşitli sağlık politikaları ve yaşam tarzının giderek daha değişmesiyle bebek ölüm hızında da günümüze dek süregelen bir düşüş yaşanmıştır. Okul öncesi eğitimde ise öğrenci sayıları özellikle 1980’li yıllardan itibaren önemli bir artış göstermiştir. Bunun yanı sıra okul öncesi eğitim kurumlarının ve bu alanda istihdam edilen öğretmen sayılarının da yeterli düzeyde olmadığı gözlemlenmiştir. Okul öncesi eğitime gereken önemin verilmesi, bu alanda özel beceriye sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi ve daha fazla okul açılarak öğrencilerin ilkokula yönelik hazırlanmaları önem arz etmektedir.

4.2. Öneriler

Okul öncesi eğitim kademesinde 1923 yılından 2012 yılına kadar nüfustaki değişimlerin okul öncesi eğitime yansımaları ile öğrenci, öğretmen ve kurum sayılarında artış gözlemlense de ihtiyacı karşılayacak seviyeye ulaşamamıştır.

Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması için öğrenci, veli, öğretmen ve kurumlar açısından başlıca öneriler şunlardır :

- 48-66 aylık çocuklar için bu eğitim kademesi zorunlu hale getirilmeli, kademeli olarak 2-3 yaş gurubu için de zorunlu olmalıdır.
- Ailelerin çocuklarını okul öncesi eğitim kurumlarına göndermeme nedenlerinden biri de bu kurumların çoğunda aileden maddi destek beklenmesidir. Bu nedenle, ülkemizde okul öncesi eğitim ücretsiz olmalı, ailelerden aidat alınmamalıdır.
- Sosyal entegrasyonun sağlanması için bulunulan çevreye yönelik etkinlikler düzenlenmelidir. Çocuğun doğumundan okul öncesi eğitimi yaşına kadar ailelere de eğitim verilmelidir. Okul öncesi eğitime devam eden öğrenci velilerine de belli dönemlerde okul öncesi eğitiminin önemi ve ehemmiyeti açısından çeşitli panel ve seminerler verilmelidir.
- Çocuğun anaokuluna ulaşamadığı ya da kurumlara ilgisiz kaldığı bölgelerde gezici okul öncesi eğitim sistemleri için paket programlar sağlanmalıdır.
- Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması çalışmaları sırasında eğitimde niteliğin artırılması için bu kurumların denetimi sıkı tutulmalıdır. Performans ölçümünde yaptırımlar ve ödüllendirmeler bulunmalıdır. Kurumların performans ölçümünde başarılı olanları ödüllendirilmelidir. Bu ödüllendirme hem kurum hem de çalışanlara yönelik olmalıdır.
- Okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştiren kurumların nicelik ve nitelik yönünden ele alınarak değerlendirilip, sürekli dönüt-düzeltilme yapılmalıdır.
- Okul öncesi eğitimde iyileştirme için kısa vadeli etkin projeler yapılmalıdır.
- Üniversitelerde bu eğitim kademesi için öğretmen yetiştiren bölümler öğrenci alımı sırasında adayları mesleğe yatkınlık testinden geçirilmeli. Bunun için düzenlemeler yapılmalıdır. Öğretmenlerin de sürekli hizmet içi eğitim alması ve sürekli kendilerini geliştirmeleri için düzenlemeler yapılmalıdır.
- Kamuoyu, bu eğitimin önemi ve gerekliliği konusunda halkı bilinçlendirmelidir.
- Dili güzel ve etkili konuşmada çocukluk yılları önem arz etmektedir. Okulöncesi öğretmeni olmak üzere üniversitelerde öğrenim gören öğretmen adaylarının Türkçe'yi güzel ve doğru kullanmaları için programlarına diksiyon dersi eklenmelidir.
- Okul öncesi eğitimi öğretmeni atamaları arttırılmalıdır.

- Okul öncesi kurumlarına harcanan paranın devlet tarafından karşılanması için girişimler artırılmalı, yerel ve merkezi yönetimler katkı sağlamalıdır.
- Çalışan annelerin çocuklarına yakın olma, çocuğun psikolojik olarak anneden ayrılma kaygısını yaşamama gibi durumları önlemek için bütün kurum ve kuruluşların bünyesinde ana sınıfları açılmalıdır.
- İlgili birimlerin işbirliği ile okul öncesi çağ nüfusunun tespit edilmesi yoluna gidilmesi, ihtiyacın tespiti ve giderilmesi yolunda bazı önlemlerin alınması gereklidir
- Okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmenlerin eğitsel faaliyetlerden çok çeşitli temizlik ve bakım gibi faaliyetlerle uğraştıkları bir gerçektir. Bu durumun düzeltilmesinde özellikle fakir bölgelerdeki okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmenlere yardımcıların tahsis edilmesi eğitsel faaliyetlere daha fazla zaman ayırmaları sağlanmalıdır.
- Ülkemizde bu eğitim kademesinde daha çok kurumsal modeller uygulanmaktadır. Diğer modellerinde uygulanması desteklenerek artırılmalıdır.
- Eğitimde rehberlik hizmetlerinin önemi artık tartışılmayacak boyutta kavranmıştır. Okul öncesi eğitimde de kurumlara rehber öğretmenler atanmalıdır.
- Çeşitli uluslararası kuruluşların yaptıkları çalışmaların okul öncesi eğitim alanında da yoğunlaştırılması, okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasında ülkeler arası diyaloglar kurularak daha iyisi aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Kamile Ün (2003). *Etkili Öğrenme ve Öğretme*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Adem, Mahmut (1993). *Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Akalın, Güneri (2000). *Kamu Ekonomisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Akça, Şafak (2002). *Ailelerin İlköğretim Kademesinde Yaptıkları Eğitim Harcamaları: Ankara İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akçay, Cengiz (2006). *Türk Eğitim Sistemi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Akdeniz, Sabri (1977). *Çağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu*. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Akdoğan, Abdurrahman (1993). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Akyüz, Yahya (1996). Anaokullarının Türkiye'de Kuruluş ve Gelişim Tarihçesi. *Millî Eğitim Dergisi*. Sayı:132.
- Akyüz, Yahya (1999). Osmanlı Son Döneminde Kızların Eğitimi ve Öğretmen Faika Ünlüer'in Yetiştirilmesi ve Meslek Hayatı. *Millî Eğitim Dergisi*. Sayı:143.
- Akyüz, Yahya (2009). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 – M.S. 2009*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aral, N., Kandır, A. ve Yaşar, M.C. (2002). *Okul Öncesi Eğitim ve Okul Öncesi Eğitim Programı*, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Aren, Sadun (2005). *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Atasoy, Emin (2013). *Demografi Yazıları*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Aytaç, Kemal (1995). *Çağdaş Eğitim Akımları (Yabancı Ülkelerde)*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Bağırkan, Şemsettin (2003). *Demografinin Temelleri Türkiye'nin Demografik Yapısı, Uluslararası Demografi*. İstanbul: Set Yayınları.
- Başal, Handan Asude (1998). *Okul Öncesi Eğitime Giriş*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Başal, Handan Asude (2005). *Okul Öncesi Eğitim*. Bursa: Morpa Yayınevi.
- Başal, Handan Asude (2013). *Okul Öncesi Eğitime Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Başar, Emel (2010). *Demografiye Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Başaran, İbrahim Ethem (1987). *Eğitime Giriş*. Ankara: Umut Yayın Dağıtım.
- Başol, Koray (1984). *Demografi. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Yayın No: 6*.
- Başol, Koray (1994). *Demografi*. İzmir: Anadolu Matbaası.
- Bayhan, Pınar ve San Artan, İsmihan (2004). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. Bursa: Morpa Yayınevi.
- Baykan, Fehmi (1973). *Teori ve Politika Açısından Nüfus Kontrolü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Behar, Cem (1982). *Malthus, Marx ve Nüfus Sorunsalı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası. C.38. S. 1-2.
- Berker, Aziz (1945). *Türkiye'de İlk Öğretim I: 1839-1908*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Bulut, Cihan (2006). *Ekonomik Yapı ve Politika Analizi, Türkiye Açısından Performans Değerlendirmesi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Bulutoğlu, Kenan (1997). *Kamu Ekonomisine Giriş*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bulutoğlu, Kenan (2008). *Kamu Ekonomisine Giriş*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Cillov, Haluk (1974). *Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları Sermet Matbaası.

- Cipolla, Carlo (1999). *Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çamurcu, Hayri (2005). *Dünya Nüfus Artışı Ve Getirdiği Sorunlar*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:8. S:13. 87-105.
- Çoban, Bilal ve Nacar, Eyüp (2006). *Okul Öncesi Eğitimde Eğitsel Oyunlar*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Demirci, E (2013). *Kentleşmenin Bir Sonucu Olarak Gecekondu Ve Gecekonduya Alternatif Çözümler*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Derman, M, Başal, H.A (2010). *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Niceliksel ve Niteliksel Gelişmeler*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Vol.3 (11) . s.560-569
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1997). *1990 Genel Nüfus Sayımı*. Ankara: DİE Mat.
- Devlet İstatistik Enstitüsü (1995). *Türkiye Nüfusu 1923-1994 Demografi Yapısı ve Gelişimi*. Ankara: DİE Mat.
- Dirim, Aygören (2004). *Kız Meslek Liseleri İçin Okul Öncesi Eğitimi*. İstanbul: Esin Yayınevi.
- Dönmezer, Sulhi (1994). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ekin, Nusret (1989). *Endüstri İlişkileri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ergin, Osman Nuri (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Neşriyat.
- Erginer, Ergin (2006). *Öğretimi Planlama Uygulama ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ertürk, Selahattin (1975). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Eğitim Dergisi. S.13.
- Eyüboğlu, Dilek (2003). *2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Fikret, Halil (1934). *Muasır Terbiye Ülküleri ve Terbiyede Yenilikler*. Ankara: Gazi Terbiye Enstitüsü Neşriyatı.

- Gök, Mehmet (2004). *İşgücü Piyasası ve Kobiler*. Ankara: Roma Yayınları.
- Güteryüz, Hasan (2001). *Eğitim Programlarının Dili ve Yaratıcı Öğrenme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Gündüz, M., Kutlar, A., Gündüz, F. ve Esgin A. (2005). *Nüfus Sorunu, Eğitim ve Sosyo-Ekonomik Dönüşüm Bağlamında Türkiye’de Doğurganlık*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güngördü, Ersin (2006). *Eğitim Fakülteleri İçin Türkiye’nin Beşeri (Nüfus-Yerleşme) ve Ekonomik Coğrafyası*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Gürtan, Kenan (1966). *Türkiye’de Nüfus Problemi ve İktisadî Kalkınma*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul.
- Gürtan, Kenan (1973). *Demografik Analiz Metotları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını.
- Hesapçioğlu, Muhsin (1992). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. İstanbul: Beta Basım ve Yayıncılık.
- Heywood, Colin (2005). *Baba Bana Top At! Batı’da Çocukluğun Tarihi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Humphreys, Tony (1998). *Çocuk Eğitiminin Anahtarı: Özgüven*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- İşbir, Eyüp G. (1982). *Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1993). *Başarı Ailede Başlar: Çok Amaçlı Eğitim Modeli*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Kanbolat, Yahya (1998). *İktisaden Geri Kalmış Ülkelerde Nüfus Sorunu*. Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Kantarcıoğlu, Selçuk (1974). *Anaokulları Örgütü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Kaptan, Saim (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Tekışık Web Ofset.
- Karaarslan, Erkan (2005). *Kamu Kesimi Eğitim Harcamalarının Analizi*. *Maliye Dergisi*. (149). 3673.
- Karal, Enver Ziya (1943). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*. Ankara: T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Karpat, Kemal (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kartal, Kemal (1978). *Kentleşme ve İnsan*. Ankara: TODAİE Yayını.
- Kavak, Yüksel (2011). Türkiye'de Nüfus ve Eğitim: Uzun Vadeli (2010-2015) Nüfus Projeksiyonları ve Eğitim Sistemine Yansımaları. *Milli Eğitim*. 192:86-104.
- Kayam, H. C., (1993). Lozan Barış Konferansına Göre Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Kanunun T.B.M.M.'de Görüşülmesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. C.9. Sa.27. (581- 608).
- Kaynak, Muhteşem (1990). *Kalkınma Ekonomisi*, Ankara: Gazi Yayınevi.
- Kazgan, Gülten (1993). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kefi, S., Çeliköz, N. ve Erişen, Y. (2013). Okul öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Temel Bilimsel Süreç Becerilerini Kullanım Düzeyleri. *JRET Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 2 (2):300-319.
- Keleş, Ruşen (1993). *Kentleşme ve Konut Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, Ruşen (2006). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kocaoğlu, Mustafa (1997). *Sosyal Politika*. Ankara: TUHİS Yayınları.
- Koçer, Hasan Ali (1980). *Eğitim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

- Konaklı, Nurettin (1992). *Kalkınma Planlarında ve Yıllık Programlarda Okul Öncesi Eğitim, 8. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırma Semineri Kitabı*. Bursa: Ya-Pa Yayınları.
- Kongar, Emre (1985). *İmparatorluktan Günümüze, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kongar, Emre (1988). *21.Yüzyılda Türkiye, 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koray, Meryem (2008). *Sosyal Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Korkmaz, Pervin (1998). *Okul Öncesinde Program Geliştirme*. İstanbul: Esin Yayınları.
- Kök, Recep (1999). *İktisadi Düşünce Kavramlarının Analitik Evrimi*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Wirth, Louis. (2002). *Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme*. (Çev. Bülent Duru, Ayten Aklan), Ankara: İmge Kitabevi.
- Meadows, Donella (1990). *Ekonomik Büyümenin Sınırları*. (Çev. K. Tosun ve D. Sezer) İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- Meek, Ronald. (1977). *Nüfus Sorunu ve Malthus*. (Çev. O. Yaylalı) Ankara: Sol Yayınları.
- MEGEP, (2011). *Erken Çocukluk Eğitiminde Temel İlkeler*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Montessori, Maria (1997). *Çocuk Eğitimi: Montessori Metodu*. Ankara: Özgür Yayınları.
- Nayır, Yağar Nabi (1939). *Nüfus Meselesi Karşısında Türkiye*. Ankara: Ülkü Mecmuası, C.14.
- Oğuzkan, Ferhan (2003). *Okul Öncesi Çocuk Bakımı ve Eğitimi*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Oğuzkan, Ş. ve Oral, G. (1997). *Okul Öncesi Eğitimi*. İstanbul: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Oktaý, Ayla (1989). Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Sempozyumu Bildirileri*.
- Oktaý, Ayla (1999). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Oktaý, Ayla (2005). *Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Oktaý, Ertan (2006). *Makro İktisat Teorisi ve Politikası*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Ölmezoğulları, Nalan (1996). *Değişim Dönüşüm ve Sorunlarıyla İktisadi Sistemler*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Örs, Hüviyet Bekir (1950). *Modern Ana Okulları*. İstanbul: Pedagoji Cemiyeti Yayınları.
- Özden, Pelin Pınar (2008). *Kentsel Yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özden, Yüksel (2003). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Özgür, İbrahim N. (1956). *Bugünün Ana Okulları*. Ankara: Maarif Basımevi.
- Öztürk, Ayten (2010). *Okul Öncesi Eğitimde Oyun*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Öztürk, Nazım (2009). *İktisatta Bölüşüm Kuram Politika*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Parasız, İlker (1998). *Makro Ekonomi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Pekin, Tefvik (2007). *Makro Ekonomi*. İzmir: Zeus Kitabevi.
- Peterson, Wallace (1994). *Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme*. (Çev. T. Güllap) Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Postman, Neil (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*. (Çev. K. İnal), Ankara: İmge Kitabevi.
- Poyraz, Hatice ve Dere, Hale (2003). *Okul Öncesi Eğitimin İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Sakin, Ahmet (2011). *Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimin Tarihsel Gelişimi*. G.U. Balat (Editör). Okul Öncesi Eğitime Giriş. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Savaş, Bekir (2006). *Okuma Eğitimi ve Çocuklarda Dil Gelişimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Savaş, Kutlu (1972). *Nüfus Politikası ve Türkiye*. Ankara: Ankara Ticaret Odası Dergisi. No. 7-8.
- Selik, Mehmet (1982). *Marksist Değer Teorisi*. İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Senemoğlu, Nuray (1997). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Ertem Matbaacılık.
- Serin, Necdet (1979). *Eğitim Ekonomisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını. No:77.
- Serter, Nur (1993). *Genel Olarak ve Türkiye Açısından İstihdam ve Gelişme*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Sezal, İhsan (1992). *Kentleşme*, İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Sönmez, Nevzat (2003). Polis Eğitiminde Dikkat Edilmesi Gereken Temel Esaslar. *Ankara: EGM Yayınları Polis Dergisi. S.34.*
- Suner, Adnan (1969). *İktisat Doktrinleri ve Sistemleri*. İstanbul: İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Talebe ve Neşriyat Bürosu Yayınları.
- Şahin, Cemalettin (2006). *Türkiye Coğrafyası*. İstanbul: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Şahin, Ersin (2005). *Okul Öncesi Eğitimi Öğretmen Adayları ve Öğretmenleri İçin Uygulama Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, Yusuf (2010). *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Şen, Servet (2007). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Temel Özellikleri ve Gereksinimleri. *Okul Öncesi Eğitime Giriş* (Ed. G. Haktanır). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Şener, Orhan (2006). *Kamu Ekonomisi: Teori ve Uygulama*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Şenses, Fikret (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *2013 Mali Yılı Performans Programı*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
- Tandoğan, Alaattin (1998). *Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*. Trabzon: Eser Ofset.
- Taner, Meral ve Başal, Handan Asude (2005). Farklı Sosyoekonomik Düzeylerde Okul Öncesi Eğitimi Alan ve Almayan İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Dil Gelişimlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması. *Eğitim Fakültesi Dergisi*. 18 (2):395-420.
- TDK (1968). *Atatürk'ün Söylevleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tezcan, Mahmut (1997). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Bilim Yayınları.
- Titiz, Osman (2005). *Yeni Öğretim Sistemi*. İstanbul: Zambak Yayınları.
- Tos, Fahrettin (2001). *Çocuğun Gelişiminde Okul Öncesi Eğitim*. İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Tuncer, Baran (1976). *Ekonomik Gelişme ve Nüfus*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Tuncer, Baran (1993). *Hızlı Nüfus Artışının Sosyo Ekonomik ve Çevresel Sorunları*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Turaşlı, Nalan Kuru (2007). Okul Öncesi Eğitimin Tanımı Kapsamı ve Önemi. *Okul Öncesi Eğitime Giriş* (Ed. G. Haktanır). Ankara: Arı Yayıncılık.
- TÜBİTAK (2009). *Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.

- Türkmen, Fatih (2002). *Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması*. Ankara: DPT Yayınları.
- TÜSİAD (1999). *Türkiye’nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri*. İstanbul: Omaş Ofset.
- United Nations. (1973). *The determinants and consequences of population trends: new summary of findings of interaction of demographic, economic and social factors*. New York: United Nations, Department of Social Affairs.
- Uyar, Necati (2002). *Küreselleşme ve Kent*. Ankara: Evrensel Basım ve Yayın.
- Ünal, L. Işıl (1996). *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.
- Üner, Sunday (1972). *Nüfus Bilim Sözlüğü*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Üner, Sunday (1984). *Türkiye Nüfusu Boyutlar-Sorunlar-Yorumlar*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını.
- Üner, Ragıp ve Fişek, Nusret H. (1961). *Türkiye’de Doğum Kontrolünün Uygulanması Üzerine İncelenmesi*. Ankara.
- Üstünel, Anıl ve Yılmaz, Volkan (2009). *Türkiye’de Demografik Dönüşüm: Yaşlanan Bir Toplumun Karşı Karşıya Olduğu Sorunlar Üzerine Birlikte Düşünmek*. İstanbul: Konferans Sonuç Raporu.
- Varış, Fatma (1978). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Yakar, Mustafa (2012). 21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Türkiye Nüfusunda Ne Değişti?. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (21):381-402.
- Yalçın, Cemal (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Yalçıntaş, Nevzat (1962). *Türkiye’nin Sosyal Bünyesi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası. Yay.No:1762.
- Yavuzer, Haluk (2009). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Yazıcı, Hakkı ve Koca, M.Kürşat (2010). Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, Hasan Hüseyin (2012). *Sağlık Sigortacılığı, Sağlık Harcamaları ve Sağlık Finansmanı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Yıldırım, Kemal ve Karaman, Doğan (2001). *Makro Ekonomi*. Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, M. Cevat (2008). Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 7 (25):91-110.
- Yumuşak, Güran (1996). İktisadi Açıdan Nüfus Teorileri. *Kocaeli Üniversitesi İİBF Dergisi*. S:1.
- Zembat Rengin ve Oktay, Ayla (1997). *İstanbul’daki Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Programlarla İlgili Bir Durum Tespiti Araştırması*, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Zoraloğlu, Y.R., Şahin, İ. ve Fırat, N.Ş. (2005). İlköğretim Okullarının Kaynak Sorunu. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*. 3 (9):4-17.

EKLER

9. Milli Eğitim Şurası (1974).

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021628_9_sura.pdf

(05.01.2014)

10. Milli Eğitim Şurası (1981).

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021603_10_sura.pdf

(05.01.2014)

11. Milli Eğitim Şurası (1982).

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021545_11_sura.pdf

(05.01.2014)

12. Milli Eğitim Şurası (1988).

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021525_12_sura.pdf

(05.01.2014)

13. Milli Eğitim Şurası (1990).

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021504_13_sura.pdf

(05.01.2014)

14. Milli Eğitim Şurası (1993).

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021433_14_sura.pdf

(05.01.2014)

15. Milli Eğitim Şurası (1996).

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021410_15_sura.pdf

(05.01.2014)

16. Milli Eğitim Şurası (1999).

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021346_16_sura.pdf

(05.01.2014)

17. Milli Eğitim Şurası (2006).

http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021327_17_sura.pdf

(05.01.2014)

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu. Kabul Tarihi: 14.06.1973, R.G. Tarihi:

24.06.1973. R.G. Sayı: 14574.

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html (01.01.2014)

18. Milli Eğitim Şurası Kararları (2010).

http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2010/ttkb/18Sura_kararlari_tamami.pdf (05.01.2014)

DİE. *Türkiye Nüfusu 1923-1994, Demografi Yapısı ve Gelişimi*. (21. Yüzyıl Ortasına Kadar Projeksiyonlar) <http://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013683.pdf> (04.02.2014)

DPT. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan1.pdf> (05.04.2014)

DPT. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972),

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan2.pdf> (05.04.2014)

DPT. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan3.pdf> (05.04.2014)

DPT. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan4.pdf> (05.01.2014)

DPT. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan5.pdf> (05.01.2014)

DPT. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan6.pdf> (05.01.2014)

DPT. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan7.pdf> (05.01.2014)

DPT. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan8.pdf> (05.01.2014)

DPT. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013).

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf> (05.01.2014)

DPT. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss476.pdf> (05.01.2014)

Dünya Bülteni. “Dünya Nüfusu Hızla Artıyor” 2013,

<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=242432> (17.01.2014)

Eğitim Terimleri Sözlüğü. *Okul Öncesi Eğitim*.

http://www.buyukturkcesozluk.net/harf/o/sayfa_53.html 05.01.2014

ERG Eğitim Reformu Girişimi. 4+4+4 Düzenlemesi İle Neler Değişti? Yeni Sisteme Geçişte Neler İzlenmeli?. Eylül 2012 Bilgi ve Politika Notları.

http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/444_Bilgi_Notu_Ne_Değişti_SON.pdf (03.02.2014)

ERG Eğitim Reformu Girişimi. Erken Çocukluk Eğitimi ve 4+4+4 Düzenlemesi. AÇEV Anne Çocuk Eğitim Vakfı Politika Raporu. 2013.

http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/ECE_ACEV_ERG_Rapor.pdf (03.02.2014)

Milli Eğitim Bakanlığı. Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/06/20040608.htm#10> (05.11.2013)

Milli Eğitim Bakanlığı. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği.

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140726-4.htm> (09.11.2014)

Milli Eğitim Bakanlığı. Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/1041.html> (09.11.2014)

Milli Eğitim Bakanlığı. 12 Yıllık Zorunlu Eğitime Yönelik Uygulamalar.

<http://www.meb.gov.tr/haberler/2012/12YillikZorunluEgitimeYonelikGenelge.pdf>
(03.02.2012)

Milli Eğitim Bakanlığı. Milli Eğitim Şûrası Yönetmeliği.

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/sura_1/sura_1.html (01.12.2014)

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik. RG. Tarihi: 08.10.1996, RG Sayısı: 22781

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4428&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=> (03.01.2014)

T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı (www.sgb.gov.tr/)

T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Kreş ve Gündüz Bakımevleri İşletme Usul ve Esasları.

http://www.sgk.gov.tr/Kres_Usul_ve_Esaslari.pdf (03.01.2014)

Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bültenleri (<http://www.tuik.gov.tr/>)

Türkiye İstatistik Kurumu (2013). *Nüfus Projeksiyonları. 2013-2075*

ÖZ GEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı : Erdek- 1986

Öğr. Gördüğü Kurumlar	: Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
İlköğretim	1992	2000	Erdek 18 Eylül İlköğretim Okulu
Lise	2000	2004	Bandırma Anadolu Lisesi
Lisans	2004	2008	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Yüksek Lisans	2010	-	Uludağ Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi : İngilizce- Orta

Çalıştığı Kurumlar	: Başlama ve Ayrılma Tarihleri	Kurum Adı
	1. 2008-2009	Bursa Karacabey Dağkadı İlköğretim Okulu
	2. 2009-2010	Kars Haciveli İlkokulu
	3. 2010-2011	Kars Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu
	4. 2011-2013	Bursa Osmangazi Panayır İlköğretim Okulu
	5. 2013-	Bursa Karacabey Toki Şehit Yüzbaşı Erhan Kındır İlkokulu

Katıldığı Kurs, Seminer ve Eğitimler :

2005 ÇOMUSEM (Çanakkale Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi) Bilgisayar İşletmenliği Kursu

2006 ÇOMU YADEM (Çanakkale Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Uygulama ve Araştırma Merkezi) Yabancı Dil B-2 Kursu

2008 7. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu

2009 Çevreye Uyum, Adaylık Temel ve Hazırlayıcı Eğitim Kursu

- 2009 Çevre Eğitiminde Kullanılan Yöntemler Projesi Eğitimci Eğitimi
- 2010 Öfke Yönetimi ve Şiddetle Başa Çıkma Semineri
- 2011 Uygulamalı Problem Çözme Teknikleri Semineri
- 2012 Uygulamalı Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları Hazırlama ve Kaynaştırma Eğitimi Semineri
- 2012 Temel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Gelişim Eğitimi ve Yüz Yüze Eğitim Çalışmaları Semineri
- 2012 Temel Eğitim Öğretmenlerinin Mesleki Gelişim Eğitimi ve Uzaktan Eğitim Çalışmaları Semineri
- 2013 Öğrenen Lider Öğretmen Semineri
- 2015 Eğitim Koçluğu Kursu

Aldığı Belgeler : Başarı Belgesi (Çalışkanlık-2012)

Seniye DOĞAN

06.03.2015